

Sámi allaskuvla
Sámi University College

Kárášjoga badje- suopmana fonologiija

John Henrik Eira

Karášjoga badjesuopmana fonologiija

Davvisámegiela suopmana fonologiija guorahallan

John Henrik Eira

Sámegiela ja girjjálašvuoda mastergráda dutkamuš

Sámi allaskuvla

Gidđalohkanbadji 2013

OVDASÁNIT

Vuosttažettiin ja eanemus giitosat iežan bagadallái, professor Ole Henrik Maggai ja iežan informántii John Erik Eirai.

Ole Heandaragain letne mánggaid veiggiid Mohkádagas čohkkán ja geahččalan čoavdit mohkkás fonologálaš čuolmmaid. Sus lean ožžon ollu buriid mearkkašumiid ja rávvagiid.

Ieji-Jovnnain letne fas soames eahketčorgge čohkkán ja háleštan sihke báddenapparáhtain ja dan haga. Jovnna lea viššalit ja gierdevaččat muitalan iežas vásáhusaid boazodoalus ja vástidan munnje guhkes sátnelisttaid.

Giittán veahkkebagadallán, professor Pekka Sammallahti, gii dutkanbarggu álggahettiin lei buorre veahkki ja movttiidahti.

Giittán maid čuovvovaš olbmuid miellagiddevaš fágalaš ságastallamiid ovddas (dás alfabehtalaččat namuhuvvon): Nils Dannemark, Marit B. Henriksen, Johanna Ijäs, Nils Oskal, Mikkel Nils Sara, Jon Todal ja Jussi Ylikoski.

Giittán oabbán Ristin Anne Joks Eira movttiidahttima ovddas ja go nu mángii mu bovdejit njálgga mállásiidda ja máhkan Ole Bjørn Tellefsena go mu nu mángii veahkehit go mus leat leamaš váttisvuodat dihtoriin. Giittán maid mielstudeanttaid Helen Blind Brandsfjell ja Marja Skum ovtastallama ja fágalaš ságastallamiid ovddas. Giittán Bruce Morén-Duolljá go spektrogrammaiguin mu veahkehit.

Loahpas giittán Lill Hege Anti korrektuvrralohkamis ja Johan Isak Siri hábmenveahki ovddas.

Guovdageaidnu, njukčamánnu 2013

John H. Eira

SISDOALLU

1	ÁLGGAHUS	11
1.1	Guorahallama čuoimmat	13
1.2	Metoda ja teoriija.....	14
1.3	Ovddeš dutkamušat	18
2	DUTKANMATERIÁLA HÁHKAN JA GIEĐAHALLAN	20
2.1	Dutkanmateriála háhkan	20
2.2	Informánttat ja materiálačoagginmetoda.....	20
3	FONOLOGIJA	22
3.1	Fonotávssalaš posišuvnna.....	22
3.2	Transkripšuvdna	24
3.3	Deaddu, kvalitehta ja kvantitehta	24
3.4	Largo- ja allegrohámit	26
4	VOKÁLAGUOVDDÁŠ	28
4.1	Vokálaguovddáža monofonoggat.....	28
4.1.1	Monofonoggaid kvalitatiivvalaš variánttat.....	28
4.1.2	Monofonoggaid kvantitehta	30
4.1.2.1	Oanehis vokálat.....	31
4.1.2.1.1	Oanehis allavokála [i]	31
4.1.2.1.2	Oanehis allavokála [u]	32
4.1.2.1.3	Oanehis bajit gaskavokála [e]	33
4.1.2.1.4	Oanehis bajit gaskavokála [o]	33
4.1.2.1.5	Oanehis vuollevokála [ä] ja oanehis vuollevokála [à]	35
4.1.2.1.6	Oanehis vuollevokála [â]	36
4.1.2.1.7	Oanehis vokálat – čoahkkáigeassu	36
4.1.2.2	Bealleguhkes vokálat	38
4.1.2.2.1	Bealleguhkes alla vokála [i̯].....	39
4.1.2.2.2	Bealleguhkes alla vokála [u̯]	39
4.1.2.2.3	Bealleguhkes bajit gaskavokála [e̯].....	40
4.1.2.2.4	Bealleguhkes bajit gaskavokála [o̯].....	41
4.1.2.2.5	Bealleguhkes vuollevokála [ä̯] ja vuollevokála [à̯]	42
4.1.2.2.6	Bealleguhkes vuollevokála [â̯]	42
4.1.2.2.7	Bealleguhkes vokálat – čoahkkáigeassu.....	44
4.1.2.3	Guhkes vokálat.....	47
4.1.2.3.1	Guhkes allavokála [ĩ̯]	49
4.1.2.3.2	Guhkes alla vokála [ũ̯]	50
4.1.2.3.3	Guhkes bajit gaskavokála [ẽ̯]	50
4.1.2.3.4	Guhkes bajit gaskavokála [õ̯]	51
4.1.2.3.5	Guhkes vuollevokála [ä̯̃] ja vuollevokála [à̯̃]	52

4.1.2.3.6	Guhkes vuolleokála [ã̃]	53
4.1.2.3.7	Guhkes vokálat – čeahkkáigeassu	53
4.1.3	Vokálaguovddáža monoftongarádju	55
4.2	Vokálaguovddáža diftonggat	57
4.2.1	Diftonggaid kvalitatiivvalaš variánttat	57
4.2.2	Diftonggaid kvantitatiivvalaš variánttat	58
4.2.2.1	Oanehis diftonggat	59
4.2.2.1.1	Oanehis loahppadettolaš diftonggat	59
4.2.2.1.2	Oanehis álgodettolaš diftonggat	61
4.2.2.1.3	Oanehis diftonggat – čeahkkáigeassu	62
4.2.2.2	Bealleguhkes diftonggat	63
4.2.2.2.1	Bealleguhkes loahppadettolaš diftonggat	64
4.2.2.2.2	Bealleguhkes álgodettolaš diftonggat	65
4.2.2.2.3	Bealleguhkes diftonggat – čeahkkáigeassu	66
4.2.2.3	Guhkes diftonggat	67
4.2.2.3.1	Guhkes loahppadettolaš diftonggat	68
4.2.2.3.2	Guhkes álgodettolaš diftonggat	69
4.2.2.3.3	Guhkes diftonggat – čeahkkáigeassu	69
4.2.3	Vokálaguovddáža diftongarádju	71
5	KONSONÁNTAGUOVDDÁŠ	75
5.1	Dábálaš dieđut	75
5.2	Ovttaskas konsonánttat	77
5.2.1	Affrikáhtat ja klusiillat	77
5.2.2	Násalat	78
5.2.3	Frikatiivvat	79
5.2.4	Likvidat	80
5.2.5	Konsonántaguovddáža ovttaskaskonsonánttat Kárášjoga badjesuoipmanis	81
5.3	Konsonántagemináhtat	82
5.3.1	Gemináhtat – joavku 1A	82
5.3.2	Gemináhtat – joavku 1B	83
5.3.3	Kárášjoga badjesuoipmana konsonántaguovddáža gemináhtat	84
5.4	Konsonántačoahkit	85
5.4.1	/h/- ja /ʔ/-álgosaš konsonántačoahkit	86
5.5	Eará konsonántačoahkit	87
5.5.1	Konsonántačoahkit – joavku 3A	87
5.5.2	Konsonántačoahkit – joavku 3B	89
5.5.3	Konsonántačoahkit Kárášjoga badjesuoipmanis	89
6	SOGGEVOKÁLA	95
6.1	Soggevokálaid kvalitatiivvalaš variánttat	95
6.2	Soggevokálaid kvantitehta	95

6.2.1 Oanehis soggevokálat.....	95
6.2.2 Guhkes soggevokálat.....	97
6.3 Soggevokálaid fonemarádju	99
7 KÁRÁŠJOGA BADJESUOPMANA FONEMAT – OKTIIGEASSU.....	100
7.1 Fonemarádju.....	100
7.1.1 Konsonántafonemat ja daid distribušuvdna	100
7.1.1.1 K2-ovttaskaskonsonánttat ja konsonántakombinašuvnnat	101
7.1.2 Vokálafonemat	112
7.1.3 Teakstaovdamearkkat.....	113
8 LOAHPAHEAPMI.....	116
GÁLDUT	118
MILDOSAT	121

Oanádusat

<i>ad.</i>	advearba
<i>adj.</i>	adjektiiva
<i>akk.</i>	akkusatiiva
<i>attr.</i>	attribuhtta
<i>ávsm.</i>	árravuodđosuomagiella
<i>biehttal.</i>	biehttaleaddji
<i>dsá.</i>	davvisámeigiella
<i>ess.</i>	essiiva
<i>gl.</i>	guvttiidlohku
<i>ill.</i>	illatiiva
<i>imp.</i>	imperatiiva
<i>ind.</i>	indikatiiva
<i>inf.</i>	infinitiiva
<i>kom.</i>	komitatiiva
<i>konj.</i>	konjunkšuvdna
<i>ml.</i>	máŋggaidlohku
<i>mvsg.</i>	maŋešvuodđosámeigiella
<i>nom.</i>	nominatiiva
<i>oam. geaž.</i>	oamastan geažus
<i>ol.</i>	ovttaidlohku
<i>p.</i>	persovdna
<i>part.</i>	partihkal
<i>perf. part.</i>	perfeakta partisihppa
<i>pot.</i>	potentiála
<i>pp.</i>	post-/preposišuvdna
<i>pred.</i>	predikatiiva
<i>pres.</i>	preseansa
<i>pret.</i>	preterihhta
<i>pron.</i>	pronomen
<i>v. gen.</i>	vearbagenetiiva

1 ÁLGGAHUS

Go siskkáldas sápmelaš politihkas, namalassii našuvdnahukseamis, lea sáhka, de lávejit sámegiela variánttaid gohčodit suopmanin. Go gielladiehtagis lea sáhka, de sáhtta sámegiela suopmaniid gohčodit sierra giellan. Sámeigiela suopmaniin ii leat justa seammalágan fonologiija, sámegielas leat ollu sierralágan fonemasystemat. Vuolábealde ovdamearkkat čájehit oasi sámegiela ollu suopmaniin.

Sammallahti mielde juohkása sámegiella árbevirolaččat čuovvovaš logi oaivesuopmanjoavkun: (1) máttasámegiella, (2) ubmisámegiella, (3) bihtánsámegiella, (4) julevsámegiella, (5) davvisámegiella, (6) anárašgiella, (7) nuortalašgiella, (8) áhkkilsámegiella, (9) gieldda-sámegiella ja (10) darjjesámegiella. (Sammallahti 1998:1.)

Sámegiela suopmanat juohkásit guoktin oaivejoavkun: oarjesámegiela (mátta-, ubmi-, bihtán-, julev- ja davvisámegiella) ja nuortasámegiela (anáraš-, nuortalaš-, áhkkil-, gieldda- ja darjjesámegiella). Oarjesámegiela juohkásit viidáseappot guoktin oaivejoavkun: davvi joavku (bihtán-, julev- ja davvisámegiella) ja mátta joavku (mátta- ja ubmisámegiella). Oarjesámegiela davvi joavku juohkása guoktin oaivejoavkun: davvisámegiella (duortnos-, finnmárko- ja mearrasámegiella) ja oarjejoavku (julev- ja bihtánsámegiella). Davvisámegielas leat čuovvovaš suopmanjoavkkut: mearrasámegiella, finnmárkosámegiella ja duortnosámegiella. Fínnmárkkku sámegielas leat guokte suopmanjoavku: nuortasuopmanjoavku ja oarjesuopmanjoavku. Nuortasuopmanjoavku sisttisoallá čuovvovaš suopmaniid: Sieiddá–Bonjákasa suopman, Skiippagura–Buolbmága suopman, Njuorggáma–Sirpmá suopman, Badje–Deanu suopman. Badje–Deanu suopmanii gullet čuovvovaš suopmanat: Vuovdaguoikka suopman, Anárjoga suopman, Kárášjoga suopman, Kárášjoga bajonsuopman ja Porsáŋgu suopman. (Sammallahti 1998:6–16.)

Maiddái báikkálaš suopmaniin, dego Kárášjoga suopmanis, leat fonologálaš variašuvnnat. Pekka Sammallahti namuha njeallje suopmanvariántta Kárášjogas: dálonsuopman, Anárjoga suopman ja bajonsuopman I ja II (2002:35).

Dálonsuopmaniin leat variašuvnnat dan mielde gos olbmot leat orron Kárášjoga gielddas; leat go sii orron márkanbáikkis, Deatnogáttis, Anárjoga, Kárášjoga, Iešjoga siste dahje eará áidalas guovlluin, ja dan mielde makkár agis ja sohka bealis olbmot leat. Dás namuhan muhtun eanemus bealljáičuohcci ovdamearkkaid. Kjell Kemi mielde Šuoššjávrris ja Iešjogas

muhtun olbmui lea Guovdageainnu konsonantisma ja Kárášjoga guhkkodatstruktuvra, omd. *ribāht* ja *lōgì*, muđui Kárášjogas lea *rīvaht* ja *lōjì*. Dasto leat Šuoššjávrris Kjell Kemi mielde muhtun olbmui *mañis* ja *luoʔmànijd*, muđui Kárášjogas lea *māñis* ja *luopmànij*. (Kemi 1994:23, 26, 69.) Pekka Sammallahti mielde leat muhtun diftongaerohusat Kárášjoga dálonsuopmana ja Anárjoga suopmana gaskkas, *kūšsiah/kūšsiah* ja *luassa/luossa* (2002:35). Kárášjogas lea muđui *[si̥ḷḷtaʰt]* ja Anárjogas fas muhtumiin *[si̥ḷḷtāʰt]*.¹ Badjesuopmaniin leat variašuvnnat dan mielde gos olbmot leat johtán Kárášjoga boazosuohkanis; leat go sii johtán Porsáŋggu oarjjabealde vai nuorttabealde. Boazojoholaga siste leatt variašuvnnat dan mielde makkár orohakkii ja sohkkii olmmoš gullá, ja dan mielde ahte leat go olbmo máttut eamikárášjohkalaččat vai eai. Kjell Kemi mielde leat Kárášjoga badjeolbmui mat ássat Šuoššjávrris/-Iešjogas eanet Guovdageainnu sárgosat go dáluolbmui, omd. *coṯnu*, *doabùn*, *reaga*, *beatnagaht*, *muḷtaliht*, mat muđui Kárášjogas leat *cuḡṇu*, *doavùn/duovùn*, *rieα/reaα*, *bietnaḍaht*, *muḷtalaht*. (1994:69.) Guovdageainnu sárgosat leat earenoamážit olbmui geat leat daid olbmuid mañisboahttit geat mañnil 1852 rádjagiddejumi ohce ja čállojuvvojedje Kárášjoga gieldda ássin ja geat dál johtet geasseorohagain mat leat Háhtirgeainnu davábealde ja olbmui geat sihke geasset ja dálvet leat siidakránnjážat Guovdageainnu beale siiddaiguin. Pekka Sammallahti mielde leat Kárášjoga bajonsuopman I:s ja II:s diftongavariašuvnnat dego *kūšsii/kūšsii*, *kōšskii/kūšskii*, *kiehtá/kiahtá*, *věāhkii/věāhkii*. (2002:35.) Nuortajohtolagas gávdnojit variašuvnnat dego *mañis/mañis*, *ieʔnis/iētnis*, *vieħkaht/vieħkaħk*, *aabuhiht/aavuhiht*, dađi mielde leat go olbmot daid olbmuid mañisboahttit geat mañnil 1852 rádjagiddejumi ohce ja čállojuvvojedje Kárášjoga gieldda ássin vai eamikárášjohkalaččat.²

Dán dutkamuša ulbmilin lea guorahallat ovttá Kárášjoga badjesuopmana fonologijja mii orru leamen lagamus dan suopmana maid Sammallahti gohčoda Kárášjoga bajonsuopman I:n. Mun gohčodan dán badjesuopmanin, muhto dat ii mávsse dan ahte lean guorahallan ja čilgen buot badjesuopmaniid Kárášjogas. Dát dutkamuš lea suopmanfonologijja dutkan. Mun boadán ávkin atnit osiid dain dutkamušain mat ovdal leat čađahuvvon sámegeiela suopmaniid fonologijja birra.

Dán dutkamuššii lean válljen ovttá olbmo váldoinformántan ja su suopmana vuodul áiggun čađahit guorahallama.

¹ Iežan observašuvnnat.

² Iežan observašuvnnat.

1.1 Guorahallama čuolmmat

Dutkamuša ulbmilin lea guorahallat suopmana fonologiija synkronalaččat, nu mo dál hállojuvvo. Fonologiija lea gielladiehtaga oassi, ja fonologiijas leat máŋga suorggi. Dán dutkamuša guovddáš čuolbman lea suokkardallat dan oasi fonologiijas mas lea sáhka fonemaid birra, ja dan áiggun dahkat árbevirolaš taksonomalaš fonologiija lahkonaŋvugiin. Árbevirolaš taksonomalaš fonologiija lea suorgi struktuvrralaš gielladiehtagis ja deattuha giellajienaid segmenterema ja klassifiserema. Guovddáš čuolbmii gullá geahččalit čielgasa oazžut makkár segmentálaš fonemat suopmanis leat, nuppiid sániiguin čilget suopmana fonemarádjosa.

Fonetihkka giedahallá jienaid artikulatoralaš ráhkadeami ja akustihka, ja auditiivvalaš beliid. Deataleamos parametereat dán oktavuodas leat artikulašuvdnasajit, artikulašuvdnavuogit ja lea go jietnadagain fonašuvdna vai ii. Fonologiija fas giedahallá iešguđetge giellasystema jienaid saji, dahje nuppe láhkai mo jienat doibmet ja mo dat omd. konstituerejit suopmana, dego mat Kárášjoga suopmana.

Nubbi oaivečuolbma lea suopmana fonemadistribušuvdna, iskat makkár fonemat iešguđet posišuvnnas gávdnojit. Dán guorahallamis áiggun iskat vokálaguovddáža, konsonántaguovddáža ja sokki.

Knut Bergsland ráhkadii iežas dutkamušas, *Røros-lappisk grammatikk. Et forsøk på strukturell språkbeskrivelse* (1946), dan oasis maid gohčoda *hápmefonologiijan*, paradigma sámegiela fonologiija dutkamii. Sammallahti lea atnán Bergslandda ásahan paradigma sámegiela fonologiija dutkamii dutkamušastis *Norjansaamen Itä-Enontekiön murteen äänneoppi* (1977). Eanodaga suopman lea okta davvisámegiela suopmaniin. Dán paradigma heive maid bures Kárášjoga badjesuopmana suokkardallamis atnit.

Knut Bergslandda mielde lea vokálaguovddáš álo ovddastuvvon máttasámegiela sátnehámis (1946:11). Dát iešalddis muitala ahte vokálaguovddáš lea guovddáš ášši máttasámegiela fonologiijas. Pekka Sammallahti (2002:16) cealká maid ahte “[á]idna bákkolaš posišuvdna lea távttas dat, mii guoddá deattu, namalassii vokálaguovddáš”. Dán dutkamušas áiggun iskat makkár kvalitatiivvalaš vokálat vokálaguovddážis leat, ja leat go dáin vokálain okta, guokte vai golbma fonologálaš guhkkodaga. Vokálaguovddáža fonologalaš kvalitehtii sáhtttá váikkuhit sokki vokála kvalitehta ja nuppi guvlui, ja danin ferte dan iskat. Vokálaguovddáža

kvantitehta ferte gehččojuvvot earenoamážit konsonántaguovddáža kvantitehta ja sokki kvantitehta ektui.

Nuppe láhkai ferte konsonántaguovddáš gehččojuvvot vokálaguovddáža kvantitehta ektui. Konsonántaguovddáža áiggun deattuhit maid danin go eanemus konsonánttat, sihke earjal- ja konsonántakombinašuvnnat, eará posišuvnnaid ektui, gávdnojit dán posišuvnnas. Sammallahti mielde davvisámegiela konsonántaguovddáža fonologiija lea eará posišuvnnaid ektui hui mohkkái. Vuodđoerohus eará posišuvnnaid ektui lea fonotávssa dáfus dat ahte konsonántaguovddážis sáhttet leat ovttaskaskonsonánttaid ja konsonántačohkiid lassin maiddái gemináhtakonsonánttat, ja ahte konsonántačohkiid mañit lahttun sáhttá leat maiddái gemináhtakonsonánta. (2002:60.)

Sokki ferte iskat danin go sokki kvalitehta sáhttá váikkuhit vokálaguovddáža kvalitehtii ja vokála- ja konsonántaguovddáža kvantitehtii. Dasa lassin Sammallahti čállá ahte “ juos távttas lea konsonántaguovddáš, de das ferte leat maiddái soggi” (2002:16).

1.2 Metoda ja teoriija

Metoda ja teoriija lea fágaspesifihkka gažaldat. Filosofijias ideálalaččat lea metoda vuohki iskat lea go teoriija doallelaš vai ii, ja dušše dat. Teoriija filosofijias ideálalaččat lea fas dat mii dán rádjai dihttojuvvo ovttá ášši birra.³ Fonologiijas leat árbevirolaččat guokte oaive-teoriija: struktuvrralaš ja generatiivvalaš fonologiija. Struktuvrralaš fonologiija, maid mun anán iežan dutkama vuodđun, lea teoriija. Dán teoriija deatalaš bargometoda lea geahččat kontrásttaid dain sátnehámiin, mat dihto gielain leat ja mo dat realiserejuvvojit, omd. subminimála ja/dahje minimála páraid ja distribušuvnna bokte. Struktuvrralaš fonologiija formalisere gal, muhto ii seamma láhkai go generatiivva fonologiija.

Struktuvrralaš fonologiija álgu lea 1900-logu álgogeahčen, ja dat gidde fuomášumi earenoamážit fonemii ja dan guorahallamii. Nikolai S. Trubetzkoy (1890–1938) ja Roman Jakobson (1896–1982) leigga guokte struktuvrralaš fonologiija vuodđudeami ja ovdáneami deatalaččamus láidesteadji.

Vuosttaš guhte anii *fonema*-sáni, lei A. Dufriche-Desgenettes (1804–1878) ja nubbin fas Louis Havet (1849–1925). Roman Jakobsona mielde Ferdinand de Saussure (1857–1913), gii

³ Seminára professor Nils Oskaliin guovvamánus 2012. Sámi allaskuvla.

muđui adnojuvvo struktuvrralaš gielladiehtaga vuodđudeaddjin, ánámmii fonema-doahpaga Havetas. (Krámský 1974:21.) J. Baudouin de Courtenay (1845–1929) lei vuosttaš guhte meroštalai fonema-doahpaga ja suokkardalai fonema luonddu. (Krámský 1974:31.) De Courtenay meroštalai fonema sániiguin: “*psychic equivalent of the speech sound*” (Trubetzkoy 1971:37). Trubetzkoy bealistis deattuha ahte ferte garvit psykologijai čujuheami danin go fonema lea gielladieđalaš ii ge psykologalaš doaba (1971:38). Son ákkastallá baicce ahte fonema lea abstráktalaš doaba, nappo juoga mii dušše sáhtta áddejuvvot jurdaga bokte. Abstrakšuvdna sáhtta prinsihpalaččat dáhpáhuvvat guovtti láhkai, jogo akustalaš-artikulatoralaš ovttalárganvuoda bokte dahje jienaid oktavuoda bokte iežaset birrasis. Dát guokte abstraherenprinsihpa leaba nu guovttelárganat ahte dat eaba sáhte adnojuvvot guoktin dássin seamma abstraherenproseassas. Fonemat su mielas leat de abstrákta jienat nuppi prinsihpa vuodul. Fonema ii sáhte ráddjejuvvot duhtadahtti vuogi mielde ii psykologijai čujuheami vuodul ii ge fonetihkkii čujuheami vuodul, muhto ferte ráddjejuvvot dan vuodu mielde mo dat doaibmá giellastemas. (1971:40–41.) Vuos čilge Trubetzkoy fonemaid ná:

Phonological units that, from the standpoint of a given language, cannot be analyzed into smaller successive distinctive units are phonemes. Accordingly the phoneme is the smallest distinctive unit of a given language. (1971:35.)

Trubetzkoy meroštallá fonema ná: “One can say that the phoneme is *the sum of the phonologically relevant properties of a sound (Lautgebilde)*” (1971:36).

Trubetzkoya deatalemos ánsu lei hábmet fonologijja systema mii sisttisdoallá doahpagiid dego fonologalaš opposišuvnnaid, árkifonema, neutralisašuvnna ja njuolggadusaid mo fonemaid galgá mearridit, jnv. (Krámský 1974:102). Trubetzkoy hábmii sániiguin njeallje njuolggadusa das makkár eavttut gáibiduvvojit dasa ahte guokte jiena sáhttet adnojuvvot guovtti iešgoappatlárgan fonema duohtandahkkojupmin, ja das makkár eavttut gáibiduvvojit dasa ahte dat sáhttet adnojuvvot seamma foneman:

Njuolggadus I: Guokte jiena dihto gielas leat dušše eaktodáhtolaš fonetihkalaš variánttat ovttá earjkal fonemas jus dat gávdnoba justa seamma birrasis ja sáhttiba lonuhuvvot almmá rievdatkeahtta sáni leksikálalaš sisdoalu.⁴

⁴ *Two sounds of a given language are merely optional phonetic variants of a single phoneme if they occur in exactly the same environment and are interchangeable without a change in the lexical meaning of the word.*” (Trubetzkoy 1971:46.)

Njuolggadus II: Jus guokte jiena gávdnoba justa seamma posišuvnnas, eaba ge sáhte lonuhuvvot goabbat guimmiineaskka almmá rievdatkeahtá sániid sisdoalu dahje almmá dagakeahtá sáni dovdameahhtumin, de leaba dát guokte jiena fonetihkalaš duohtandahkkojumi guovtti iešgoappatlágan fonemas.⁵

Njuolggadus III: Jus guokte jiena dihto gielas, mat leaba akustihkalaččat dahje artikulatoralaččat relaterejuvvon, eaba gávdno seamma birrasiin, de ferteba dat adnojuvvot kombinatoralaš variántan seamma fonemas.⁶

Njuolggadus IV: Guokte jiena mat muđui deaivaba Njuolggadusa III eavttuid, eaba sáhte lihkká adnojuvvot seamma fonema variántan dihto gielas, dat sáhttiba gávdnot bálddalagaid, dat máksá, jus dat leat oassin ovttá jietnasekveanssas dain posišuvnnain gos jietna maid gávdno okto.⁷

Iežas váldobarggus (Trubetzkoy 1971) son namuha sáme giela oktanuppelohkái gearddi. Guđa sajis son čujuha ovdamearkkaide mat gusket sáme giellii oppalaččat ja viđa sajis ovdamearkkaide mat gusket Máttavuona suopmanii. Dán son jáhkkinis dahká Paavo Ravila dutkamuša, *Das Quantitätssystem des seelappischen Dialekts von Mattivuono* (Ravila 1932), vuodul. Trubetzkoy čállá ahte Máttavuona suopmana “guhkes” konsonánttat, mat gávdnojit vokálaid gaskkas, čájehit iešguđetlágan guhkkodatcehkiid ja dát guhkkodatceahkit leat sátnearuheaddjit. Guokte distinktiivvalaš guhkkodatceahki gávdnojit sihke gemináhtain ja konsonántačohkiin. (Trubetzkoy 1971:163.) Dasto son čállá ahte Máttavuona, Anára ja muhtun eará suopmaniin lea opposišuvdna gaskal guhkes ja oanehis vokálaid neutraliserejuvvon guhkes gemináhtakonsonánttaid ovddabealde (Trubetzkoy 1971:231).

Jakobsona mieldeváikkuheapmi fonemateorijai oidno buoremusat earuheaddji sárgosiid (*distinctive features*) teorijas, muhto son lea maid garrasit váikkuhan fonema-doahpaga ovdáneapmái (Krámský 1974:103). 1915:s oahpásmuvai son vuosttaš gearddi fonema-doahpagii go logai Ščerba monografijja ruošša vokálaid birra, ja son dovddastii Krámskýi ahte “*the capacity differentiating word meanings was for me from the beginning the chief*

⁵ *If two sounds occur in exactly the same position and cannot be interchanged without a change in the meaning of the words or without rendering the word unrecognizable, the two sounds are phonetic realizations of two different phonemes.*” (Trubetzkoy 1971:48.)

⁶ *If two sounds of a given language, related acoustically or articulatorily, never occur in the same environment, they are to be considered combinatory variants of the same phoneme.*” (Trubetzkoy 1971:49.)

⁷ *The sounds that otherwise meet the conditions of Rule III can still not be regarded as variants of the same phoneme if, in a given language, they can occur next to each other, that is, if they are part of a sound sequence in those positions where one of the sounds also occurs in isolation.*” (Trubetzkoy 1971:50.)

property of phonemes” (Krámský 1974:103). Jakobson lei maid dat guhte sisafievrridii binára opposišuvnnaid ja eará fáktoriid bináravuoda fonema govvideapmái ja luohkkájuohkimii. Doahpagiid *fonologalaš opposišuvnna* ja *fonologalaš systema* vuodul son ásahii iežas fonema-doahpaga “*Remarques sur l’évolution phonologique du russe comparée à celle des autres langues slaves*”-čállošis ja ráddjii ođđasit fonema ná: *buot oasit fonologalaš opposišuvnna oktavuodas mat eai sáhte juhkkajuvvot unnit fonologalaš vuolleopposišuvnnaide, gohčoduvvojit foneman.*⁸ (Krámský 1974:104.)

Loahpalaččat Jakobson ráddjii fonema ná: *the phoneme is usually regarded as a bundle of distinctive features* (Krámský 1974:126).

Okta struktuvrralaš fonologijja válđoáššiin lea čilget mii fonema lea. Klassihkalaččat fonema lea meroštallojuvvon *unnimus sátnearuheaddji ovtadahkan*, ja Krámský čállá dasa lassin ahte:

The leading idea of any phoneme theory may thus be expressed as that of reducing the immense, practically unlimited, number of sounds in a given language, by intentionally disregarding minor differences among them, to a definite and limited number of phonemes. (Krámský 1974:49.)

Sullii seamma láhkai jurddaša Knut Bergsland go čállá:

Formfonologiens oppgave er å gi en ordnet beskrivelse av formenes uttrykk som sådanne, å gradere de lydlige distinksjoner slik at uttrykkene kan betraktes (formuleres) som bestående av et mest mulig begrenset antall uttrykksavsnitt [...], fonemer, som så kan beskrives fonetisk så nøye man ønsker [...]. (Bergsland 1946:4.)

Dát čájeha ge ahte fonologijja vuodđun lea fonetihkka. Fonetihkka muitala mo giella ávnnaslaččat realiserejuvvo, ja fonologijja lea abstráktalaš systema mii dán vuodul lea ásahuvvon.

Eaktun dasa ahte giellajietna galgá sáhttit leat fonema, ii dárbbas leat dat ahte sátnehámi leksikalalaš sisdoallu rievdá. Sátnehámi sisdoallu sáhtta maid leat hápmi, áigi, aspekta, modus, kasus jnv., nappo sáni grammatihkalaš doaibma. Dalle leaba omd. dán suopmana diftonggat /ue/ ja /uo/ guokte sierra fonema; /ue/ ovddasta nominatiivva hámi ja /uo/ ovddasta akkusa-

⁸ *Tous termes d’opposition phonologique non susceptibles d’être dissociés en sous-oppositions phonologique plus menues sont appelés phonèmes.* (Krámský 1974:104.)

tiiivva/genitiivva hámi. Nu ahte grammatihkalaš sisdoallu dahje doaibma ii leat seammalágan dán guovtti sátnehámis: /*küëssii*/ vs. /*küössii*/. Fonema nappo earuha sátnehámiid.

1.3 Ovddeš dutkamušat

Knut Bergsland ráhkadii osiin iežas dutkamušas (Bergsland 1946), dan oasis maid gohčoda *hápmefonologiijan*, vuodđoparadigmma sámegeiela fonologiija dutkamii. Lassin fonemalogu gáržžidanjurdagii ásahii son sámegeiela fonologiija dutkamii doahpagaidd *tákta* ja *táktaposišuvdna*, mii geahpeda fonema posišuvnnaid logu ja álkidahtá dainna lágiin fonema opposišuvnnaid govvideami. Son čállá dutkamušastis ná:

Det er hensiktsmessig å føre identifiseringen av fonemer i forskjellige stillinger så langt at man kan si at en forms uttrykk kan bestå av en, to eller tre takter: [...] Ved inndelingen i takter oppnår man å redusere stillingenes antall og derigjennom å forenkle beskrivelsen av de fonemmotsetninger som – ved en annen formulering – kunne sies å karakterisere eller endog definere stillingene. Disse stillingene, som jeg dessverre ikke har kunnet finne bedre navn på, er følgende: initium, vokal-, kons.-sentrum, latus, margo, finis, samt limes, som på et vis er annen (el. tredje) taktis initium, men allikevel –på grunn av de særegne fonemmotsetninger – må behandles for seg. (Bergsland 1946:10.)

Sátnehámiid sáhtá guovtti perspektiivvas geahččat: fonologalaš, dalle go jietnadagaid posišuvnnain ja distribušuvnnas lea sáhka, ja morfologalaš, dalle go sojhaeamis ja suorggideamis lea sáhka.

Pekka Sammallahti dutkamuša *Norjansaamen Itä-Enontekiön murteen äänneoppi* (Sammallahti 1977) váldosisdoallu lea geavahit generatiivalaš metoda čilget Nuorta-Eanodaga suopmana fonologiija. Dasa lassin son giedahallá golbma guovddáš beali taksonomalaš fonologalaš perspektiivvas. Namalassii segmentalalaš fonologiija, mii lea dan birra ahte makkár ja man ollu fonemat Nuorta-Eanodaga suopmanis oppalaččat leat. Sammallahti atná dán dutkamušas synkronalaš lahkonanvuogi, ja su oaivila mielde dán oktavuodas artikulatoralaš fonetihkas lea deatalaš rolla. Nubbi ášši maid son giedahallá, lea guhkkodat ja deaddu, earenoamážit vokála- ja konsonántaguovddázis. Goalmmát bealli lea fas dan birra mo fonemat ráhkadit stuorát oktavuodaid, dahje fonotávssa, mat leat njuolggadusat maid mielde fonemat ovtastuvvet sátnehápmiin, vrd. Bergslandda paradigmmain.

Sammallahti lea logaldatmánngosis *Jietnadataohpa vuodđokursa* (Sammallahti 2002) čállán davvisámegiela suopmaniid fonologijja birra ja lea earenoamážit giedahallan Finnmárkku sámegiela suopmaniid. Goalmmát kapihttalis son giedahallá posišuvnnaid fonologijja. Eanemus fuomášumi son gidde vokála- ja konsonántaguovddážiidda, danin go dat leat guovddáš áššit sámegiela fonologijjas. Vokálaguovddáža, sihke monoftonggaid ja diftonggaid, giedahaladettiin son deattuha eanemusat Deanučázádaga suopmaniid, dasto nubbin Guovdageainnu ja Nuorta-Eanodaga suopmaniid. Son namuha maid Unjárgga ja Durdnosa suopmaniid dán oktavuodas. Álgoosis son čilge Finnmárkku suopmaniid dábalaš fonologalaš dieđuid, ja nuppi oasis son čilge fonologijja ja čállinvuogi gaskavuodaid guovtti perspektiivvas: fonologijjas čállinvuohkái ja čállinvuogis fonologijjai.

Sammallahti lea maid girjjis *The Saami Languages. An Introduction* (Sammallahti 1998) čállán sámegiela eanaviidodatvariašuvnna ja sámegiela fonologijja birra, mii mu dutkamii lea anolaš.

Terho Itkonen lea dutkamušastis *Outakosken lapinmurteen vokaalisto* (Itkonen 1956) dutkan Vuovdaguoikka suopmana vokalismma. Nu go ovdalis dán čállois lea daddjojuvvon, ahte vokálaguovddáš lea álo bákkolaš sámegiela sátnehámis (Bergsland 1946:11), de lea eanas Itkosa čálus maid vuosttaš stávvála vokálaid birra. Itkonen atná diakronalaš lahknanvuogi iežas oppalašgeahčastagas. Son atná diakronalaš doahpagaidda dego etymologalaš oanehis ja guhkes vokálaid ja konsonántaguovddáža x-, xx- ja xy-ráiddu, muhto son maid guovdilastá kvantitehta. Muhto Itkonen ii duođi eanet problematisere leat go dát guhkkodagat fonologalaččat deatalaččat, dahje opposištuvnnas vai eai. Su oppalašgeahčastat lea ge nappo eanet fonetihkalaš go fonologalaš.

Marit Breie Henriksen lea dutkamušastis *Liidnavuona suopmana fonologijja* (Henriksen 2002) guorahallan dán suopmana fonologalaččat. Son lea earenoamážit deattuhan vokálaguovddáža, konsonántaguovddáža ja sokki. Vokálaguovddáža oktavuodas son lea deattuhan monoftonggaid ja diftonggaid kvantitehta ja dasa lassin mo diftonggat korresponderejit konsonántaguovddážiin nu ahte álgodettolaš guhkes diftonga gullo C_I ovddabealde, loahppadettolaš bealleguhkesdiftonga gullo C_{II} ovddabealde ja loahppadettolaš oanehis diftonga gullo C_{III} ovddabealde. Konsonántaguovddáža iskamis lea maid kvantitehta guovddážis. Soggi lea deatalaš oassi sáni guovddážis, ja danin lea dat deattuhuvvon dutkamušas.

2 DUTKANMATERIÁLA HÁHKAN JA GIEÐAHALLAN

2.1 Dutkanmateriála háhkan

Materiála dutkamuššii lea čoggojuvvon háleštemiid ja notáhtaid bokte mat eai leat báddejuvvon, ja jearahallamiid/háleštemiid bokte mat leat báddejuvvon jagiin 2010 ja 2011. Eanas báddejuvvon ságastallamat leat boazodoalu birra ja dasa gullevaš bargguid birra. Lean gulddalan jietnafiillaid ja merken sániid ja gielaláš áššiid maid ain galgga jearrat. Mun lean ráhkadan sátnelisttaid ja jearahan sániid informánttas. Sátnelisttat leat ráhkaduvvon dađi mielde makkár fáttáid ain lean iskamin, omd. vokálaid, diftonggaid ja konsonánttaid kvalitehta ja kvantitehta iešguđet posišuvnnas. Jearranvuohki lea dávjá leamaš nu ahte jearan dovda go informánta duon ja dán sáni, ja jus dovddaš, mo son de dadjá sáni? Ja son de jietnada sániid maid mun bádden. Lean maid sirren ja čuohppan sániid, sihke dábálaš ságastallamiin ja sátnearahallamiin, jietnafiillain ja čuojahan daid fas informántii iskan dihtii mo son fas ádde ja dulko iežas dadjan sániid, earenoamážit dakkár oktavuodain go lean iskan opposišuvnnaid, neutralisašuvnnaid, minimála ja subminimála⁹ páraid.

Lean transkriberen 25 giehtačállon A5-siiddu (duppal linnjágaska) fonologalaččat jietnafiillas mii lea 18 minuvtta guhkki. Oasi dás lean transkriberen sihke fonehtalaččat ja fonologalaččat ja váldán mielde dán dutkamušša kapihttalii 7.1.3 *Teakstaovdamearkkat*. Dan jietnafiilla guhkkodat lea 3 minuvtta. Lean maid ráhkadan spektrogrammaid muhtun sániin iskan dihtii muhtun vokálaguovddážiid ja soggevokálaid guhkkodagaid. Sánit spektrogrammaide leat sierra báddejuvvon.

2.2 Informánttat ja materiálačoagginmetoda

Mus lea leamaš dušše okta informánta. Mun válljejin informántan dakkár olbmo geas mu mielas lea buorre máhtolašvuolta dán suopmanis. Dát olmmoš lea nuorttabeale johtolaga badjeolmmoš ja lea sullii 60 jagi boaris. Son lea eallinagi bohccuiguin bargan ja lea dálvejagi orron Kárášjoga gielddas, sihke márkanbáikkis ja siiddas. Geassejagi son lea orron Porsánjgu gielddas.

⁹ Guokte sátnehámi mat earránit nubbi nuppis eanet go ovttá fonema bokte.

Lean ieš maid seamma suopmana hálli ja nu dieđusge anán ávkin iežan suopman- ja sámegeilmáhtu mii munnje leat čoagganan bajásšattadettiin, skuvllaidvázzima ja eallima čađa.

Dát suopman maid lean dutkan, lea ealli suopman – goit njálmmálaččat – servodagas, ja suopmana hállet oalle ollu olbmot, ollu goit sámegeiela ja sápmelaš servodaga oktavuodas.

Breie Henriksen čállá dutkamušastis, *Liidnavuona suopmana fonologijja* (2002), ná:

Chambers ja Trudgill geavaheaba akronyma NORM go čilgeba eavttuid maid vuodul informánttat välljejuvvojedje árbevirolaš dialektageografijja dutkamii (Chambers & Trudgill 1998:29–30):

N	Nonmobile	(Lea unnán johtán/eanas orron ovttá guovllus)
O	Older	(Vuorraset olmmoš)
R	Rural	(Boaittobeale báikki olmmoš, áinnas vuoddoealáhus birgenvuohkin)
M	Male	(Dievdu)

Dáid eavttuid mielde lei buorre informánta boarráset, boaittobeale báikki dievdu, geas áinnas lei vuoddoealáhus birgenvuohkin, ja gii ii lean (ollu) johtán/fárredan. Informánttaid välljen NORM-eavttuid vuodul galggai sihkkarastit buoremus ja čielgaseamos suopmanmateriála, ja galggai earenoamážit sihkkarastit ahte materiála sisttisdoalai boarráset sátnehámiid ja dadjanmáliid”. (Henriksen 2002:19–20.)

Bajábeale sitáhta lean váldán mielde dása čájehan dihtii makkár informántta ovddeš suopmangeográfát veardidedje buorrin. Dát eavttut eai dál soaitte doallat áibbas deaivása. Mun in leat mielaevttus dáid eavttuid mielde välljen iežan informántta. Lean välljen informántan su go mu mielas sus lea buorre giella ja go son hállá badjesuopmana.

Dán dutkama ulbmilin ii leat leamaš iskat man viidát ja man ollu olbmot dán suopmana hállet, muhto materiála čohkkema ja dutkama ulbmil lea leamaš geahččalit oažžut nu čiekŋalis ja oppalaš fonologalaš áddejumi suopmanis go vejolaš. Mu materiálačoagginmetoda lea nappo leamaš duššefal kvalitatiivvalaš ii ge kvantitatiivvalaš. Kvalitatiivvalaš vuogi ulbmilin lea čohkket dieđuid mat dahket vejolažžan áddet ovttá fenomena. Kvalitatiivvalaš vuohki adnojuvvo dávjá gielladutkamis iskat omd. ovttá olbmo giela dárkilit, dego dán oktavuodas čiekŋudit dán olbmo fonologalaš systemii ja oažžut dan čielggasin.

3 FONOLOGIIJA

Pekka Sammallahti, Kjell Kemi ja Marit Breie Henriksen leat geavahan Bergslandda ráhkadan paradigmma veahkkín iežaset bargguin go leat dutkan Nuorta-Eanodaga (Sammallahti 1977), Kárášjoga/Guovdageainnu (Kemi 1994) ja Liidnavuona (Breie Henriksen 2002) suomaniid.

3.1 Fonotávssalaš posišuvnnat

Fonotákša lea jietnaortnet. Buot sápmelaš suomaniin lea sullii seamma vuodđostruktuvra, ja danin sáhtá ge dadjat ahte sámegeiela sátnehápmi sisttisoallá ovttá dahje eanet távttaid. Juohke tákta sisttisoallá ovttá, guokte dahje golbma stávvala. Jus eat váldde mielde goallosániid ja loatnasániid, de sámegeielsáni struktuvrra sáhtá govvidit čuovvovaš vuogi mielde (dušše dán oktavuodas, dábálaš fonologalaš čállimis ii merkejuvvo táktarádjá), mas S máksá “stávval” ja ̣ máksá “táktarádjá”, ja dán suomaniis gávdnojit goit čuovvovaš táktakombinašuvnnat:

S	<i>/tuoj/</i>	<i>duoid</i>
S.SS	<i>/smä.đäähkes/</i>	<i>smáđáhkes</i>
S.SS.SS	<i>/viil.pěällää.seameht/</i>	<i>vilbealláseamet</i>
S.SS.SSS	<i>/vil.peelii.đáásámeht/</i>	<i>vilbeliidasamet</i>
S.SSS	<i>/smä.đähkääsa/</i>	<i>smáđáhkkása</i>
SS	<i>/kuorrâh/</i>	<i>guorrat</i>
SS.S	<i>/muj'htâ.leaš/</i>	<i>muitaleaš</i>
SS.SS	<i>/kuorâ.hâállâh/</i>	<i>guorahallat</i>
SS.SS.SS	<i>/kuorâ.haállâ.pehteh/</i>	<i>guorahallabehtet</i>
SS.SS.SS.SS	<i>/kuorâ.hâllo.juuvvo.jed'd'e/</i>	<i>guorahallojuvvojedje</i>
SS.SSS	<i>/kuorâ.hâállâčân/</i>	<i>guorahalažan</i>
SS.SS.SSS	<i>/kuorâ.hállâ.koođiijmeh/</i>	<i>guorahallagođiimet</i>
SSS	<i>/kuorrâlih/</i>	<i>guorralit</i>
SSS.S	<i>/pietnâđij.uun/</i>	<i>beatnagiiguin</i>
SSS.SS	<i>/muj'htâliš.koohte/</i>	<i>muitališgohte</i>

Dát máksá ahte dušše ovtastávvalsátnehámiin lea ovtastávvaltávttat. Jus goallossániid ja loatnasániid váldá mielde, de gávdnojit májggatávttat sátnehámit main leat ovtastávvaltávttat ja ovtastávvaltávttat ja/dahje golmmastávvaltávttat mat eai leat sátnehámi loahpas, omd. /suem.muorrá, ris.männää, u.däämáht, u.máhtuu, pu.stávvá, mä.šijná, k[˚]än.t[˚]uvrá, koonáás.láš, säpmeláš.vuohtá/, ja muhtun sátnehámit mat eai dárbbáš leat goallos- ja loatnasámit, omd. /pea.skääđás/.

Oaivenjuolggadus lea ahte davvisámegiela sániin gávdnojit čuovvovaš táktastruktuvrrat:

(K1) – V1 – (K4)	okta stávval; /toon/, /tuul/, /iin/, /ool/ (<i>lee_oo_đuus</i>)
(K1) – V1 – K2 – V2 – (K4)	guokte stávvala; /loohkáht/, /loo.a/, /olliiht/, /loole/
(K1) – V1 – V2 – C3 – V3 – (K4)	golbma stávvala; /mujhtáliht/, /mujhtâlâ/, /ââllakâs/, /âlluudâ/

K1, K2, K3 ja K4 leat konsonántaposišuvnnat ja V1, V2, ja V3 leat vokálaposišuvnnat. Posišuvnnaid namat sámegillii leat: *álgu, vokálaguovddáš, konsonántaguovddáš, soggi, konsonántaravda, vokálaravda, loahppa ja skárru*. (Bergsland 1946:10, Sammallahti 2002:16.)

Sámegiela sáhttet leat sihke hui oanehis ja hui guhkes sánit. Ovtastávvalsánis *mu* gitta ovcestávvalsátnái *unnádallojuvvojehkose*t rádjai, ja jus vel goallossániid mielde váldit, de sáhttet sánit leat vel guhkit, omd.

*fylkkaboazodoallostivrračoahkkinbeavdegirjedárkkisteaddjiguovttos*¹⁰.

Dán sánis leat 10 távtta ja 20 stávvala.

Bergslandda ráhkadan paradigmma vuodul lea vejolaš gávdnat man ollu teorehtalaš vejolaš sátnehámit, mat čuvvot sámegiela fonotávssalaš njuolggadusaid, sámegiela sáhttet gávdnot. Ii oktage suopman sámegiela geavat buot teorehtalaš vejolašvuodaid maid dát paradigma sáhtášii genereret.¹¹

¹⁰ Jussi Ylikoski logaldallan čakčat 2010. *Sámegiela hápmoahppa – teoriijat ja dutkan*. Sámi allaskuvla.

¹¹ Iešguđetlágan gielain ja giellasystemain lea áibmadas fonotávssalaš struktuvrrádju man giella sáhtá ávkin atnit. Ieš lean omd. genererehan Bergslandda paradigmma vuodul buot vejolaš guovttestávvalvearbbaid infinitiivahámiid davvisámegiela. Vejolašvuodát ledje 200 602. Buot dát vejolašvuodát eai leat davvisámegiela. (Eira 1990.)

3.2 Transkripšuvdna

Jietnamateriála lea transkriberejuvvon suomelaš-ugralaš transkriberenvuogi mielde.

Fonehtalaš transkriberemii anán suomelaš-ugralaš jietnačállima. (Sovijärvi et al. 1977.) Go dán dutkamuša oaivefáddán ii leat fonetihkka, de in leat nu dárkilis transkripšuvnna atnán fonehtalaš ovdamearkkaid čállimii.

Fonologalaš transkriberemii anán eanas seamma merkenvuogádaga go dan maid Pekka Sammallahti atná girjjistis *The Saami Languages. An Introduction* (1998) ja logaldatmánngo-sisttis *Jietnadatahpa vuodđokursa* (2002). Kvalitehta merkemii anán dábálaš bustávva-mearkkaid, muhtun jietnačállinmearkkaid (omd. /M, N, J, R, L/) ja dasa lassin muhtun kvantitehtadárkagiid. Kvantitehtadárkagat leat dán oktavuodas deatalaččat, muhto in dattetge ane buot gávccii guhkkodatdárkaga mat suomelaš-ugralaš jietnačállimis leat, in fonehtalaš in ge fonologalaš merkemis.

Nu gohčoduvvon sevdnjes *a*, mii fonehtalaččat realiserejuvvo vuollegis maŋŋevokálan [a], merken fonologalaččat /á/, ja nu gohčoduvvon čuvges *a*, mii fonehtalaččat realiserejuvvo sihke ovda ja guovda vuolleokálan [ä] ja [ǎ], merken /ǎ/.

Guhkes monoftonggaid merken fonologalaččat guvttiin seammalágan vokálamearkkain, omd. /oo/, in ge /ō/.¹² Guhkes diftonggaid merken guvttiin goappatgelágan vokálamearkkain guhkkodatdárkagiid haga, omd. /ue/, ja oanehis diftonggaid merken guvttiin goappatgelágan vokálamearkkain guhkkodatdárkagiiguin, omd. /űě/. Seamma láhkai merken oanehis konsonánttaid ovttain bustávvaimearkan ja guhkes konsonánttaid guvttiin konsonántamearkkain.

Deattamearkka anán buot C_{III} konsonántačohkiid fonologalaš merkemii, earret dáid konsonántačohkiid: *kc, kt, kč, ks, kš* ja *kst*. Dáin konsonántačohkiin lea kvalitehta ii ge kvantitehta mii dahká opposišuvnna.

3.3 Deaddu, kvalitehta ja kvantitehta

Bergslandda mielde máttasámegielas lea garraseamos deaddu álo távta guovddázis (= vokála + konsonántaguovddáš) ja soggi ja ravda leaba dábálaččat geahppadettolaččat. Váldodeaddu

¹² Vrd. ákkastallamiin mii ovdanboahdá oassekapihhtalis 4.1.3. *Guhkes vokálat*.

lea vuosttaš távttas (távttá guovddážis), nuppi ja goalmmát távttas lea gievrrat dahje geahnohat oalgedeaddu dadi mielde mo rytmajoavkkut hábmejuvvojit. (1946:10–11.)

Sammallahti mielde fas sámegeiela sánit leat oktiibiddjojuvvon ovttain dahje eanet deaddo-joavkkuiguin mat sisttisdollet goit deaddostávvala man maŋis sáhttet čuovvut okta dahje guokte deattohis stávvala (1998:39). Nuppi sajis Sammallahti čállá ahte “juohke távttas lea deaddostávval ja vejolaš deattohis stávvalat, mat čuvvot deaddostávvala, omd. sánit *lea* (deaddostávval) *leaba* (deaddostávval + deattohis stávval) ja *leahkime* (deaddostávval + deattohis stávval + deattohis stávval) leat buot ovttatávttat sánit.” (2002:15.)

Sátne- dahje táktadeaddu lea nappo dalle davvisámegeielas automáhtalaš, ja nu ii leat ge das sátnearuheaddji doaibma. In dán ge suopmanis leat gávdnan minimála páraid mat čájehivčče ahte sátnedeattus lea sátnearuheaddji doaibma. Danin in áiggo sátnedeattu duođi eambo dán čállošis giedahallat.

Nu go ovdalis lea čállojuvvon, de lea kvalitehta deatalaš ášši fonologijja suokkardallamis. Artikulašuvdnasadjji, artikulašuvdnavuohki ja dat lea go jietnadagain funkšuvdna vai ii, leat páramehterat mat adnojuvvojit kvalitehta suokkardallamii ja govvideapmái. Nuppi dáfus go sáhkkan leat earuheaddji sárgosat (*distinctive features*) (vrd. R. Jakobsonain), namalassii sárgosiin mat earuhit nuppi fonema nuppis giellasystemas, de lea dat maid oaiveáššálaččat sárgosat mat leat vuoduštuvvon artikulašuvdnavuogi, artikulašuvdnasaji ja fonašuvnna ala.

Davvisámegeielas lea vokála- ja konsonántaguovddáža kvantitehta gaskkas dávjá oktavuoha, dainna lágiin ahte vokálaguovddáža guhkkodat lea gitta konsonántaguovddáža guhkkodagas ja nuppe láhkai. Čuovvovaš ovdamearkkain Oarje-Finnmárku suopmanis ovdanbohtá ahte oanehis vokála maŋis čuovvu guhkes konsonánta, bealleguhkes vokála maŋis čuovvu bealleguhkes konsonánta ja guhkes vokála maŋis čuovvu oanehis konsonánta: [čǎll̄ih], [čǎll̄ih], [čǎll̄ih]. Fonologalaččat Sammallahti (2002:7) mielde dát ovdamearkkat leat /čaal'liih/, /čaal'liih/, /čaal'liih/ ja ortográfalaččat fas čállit, čállit ja čálit. Kárášjoga badjesuopmanis dát ovdamearkkat leat ná [čǎll̄ih], [čǎll̄ih], [čǎll̄ih]. Dát ovdamearkkat čájehit ahte leat sihke kvalitehta- ja kvantitehtaerohusat dán guovtti suopmanis. Dás vuolábealde čájehan maid oanehaččat mo dárogeiela ja suomageiela kvantitehta lea.

Dárogielas lea nu ahte oanehis vokála maŋis čuovvu guhkes konsonánta, omd. *hoppe* [hop^ə] (*njuiket*) ja guhkes vokála maŋis čuovvu oanehis konsonánta, omd. *håpe* [hōp^ə] (*doaivut*).¹³

Suomagielas ii leat seammalágan sorjjasvuohta vokála- ja konsonántaguhkkodaga gaskkas go dárogielas ja sámegielas. Suomagiela systema sáhtta govvidit ná: sátnehámmis *tulee* [tulē] (3.p. o.l. pres. ind.) lea oanehis vokála ja oanehis konsonánta, sátnehámmis *tuulee* [tūlē] (3.p. o.l. pres. ind.) lea guhkes vokála ja oanehis konsonánta, sátnehámmis *tullee* [tullē] (3.p. o.l. pres. pot.) lea oanehis vokála ja guhkes konsonánta ja sátnehámmis *tuullee*¹⁴ [tūllē] (3.p. o.l. pres. pot.) lea guhkes vokála ja guhkes konsonánta.

Bajábeale ovdamearkkat čájehit ahte suomagielas leat njeallje, dárogielas guokte, Guovdageainnu suopmanis golbma ja Kárášjoga badjesuopmanis guokte fonotávttalaš vejolašvuođa.

Kvalitatiivvalaš metodaidda ulbmilin lea čohkket dieđuid mat dahket ahte lea vejolažžan áddet dihto fenomena. Seamma ulbmil lea bajábeale buohtastahttimiin ge, namalassii ahte áddet dán suopmana ja eará suopmaniid dahje gielaid kvantitehta dilálašvuođaid. Danin lea buohtastahttin dás váldojuvvon mielde.

3.4 Largo- ja allegrohámmis

Sammallahti mielde gávdnojit davvisámegielas largo- ja allegrohámmis. Largohámmis leat sátnehámmis mat eai leat otnon, ja allegrohámmis leat sátnehámmis mat leat otnon. Sátnehámmis mas lea guhkes soggi (*i, u, á*), lea dábálaččat largohámmis, ja sátnehámmis mas lea oanehis soggi (*e, o, a*), ii dárbbas leat allegrohámmis, danin go allegrohámmis ferte defineret dan ektui ahte gávdno go guhkes molssaeaktu. Dávjá lea allegrohámmis go sokkis lea oanehis vokála. Largohámmis lea dábálaččat C_{III}-konsonántaguhkkodat ja allegrohámmis dávjá C_{II}-konsonántaguhkkodat. Áššit mat mearridit allegro-/largohámmis geavaheami, leat earret eará cealkkadeaddu, sátnedávjodat, hállanleaktu ja sátnegoalloseapmi. Stiila maid mearrida man sorttat giellageavaheami mii atnit. Omd. eahpeformálalaš ja juohkebeaivválaš hállamis, dahje stiillas, lea dábálaš atnit eambo allegrohámmis go formálalaš ja allaáiggálaš hállamis. Deattohis ja dávjjes sánit leat

¹³ Rolf Theil logaldallan giđđat 1979. *Fonologija*. Oslo universitehta. Endresen čálii ja transkriberii dáid sátnehámmis ná: *håpe* [...o:p...] lang V, kort K, *hoppe* [...op...] kort V, (halv)lang K.

¹⁴ Jussi Ylikoski fágalaš ságastallan njukčamánu 2013. Sámi allaskuvla.

dávjá allegrohámis. Johtilis hállan ja goallossániid mearusoasit mielddisbuktet dávjá allegrohámiid. Go sániid ovttaid mielde dadjá, de leat dat dávjá largohámis, ja go cealkkakontevsttas dadjá sániid, de leat dávjá allegrohámis. Muhtumin gávdnojit goallossánit main leat dušše allegrohápmi vuosttaš távttas (omd. *goahtemuorra*) ja muhtumin sánit main leat dušše largohápmi vuosttaš távttas (omd. *njáhcumuohta*) ja dávjjimusat sánit main leat goappašat molssa-eavttut vuosttaš távttas, omd. *lassiedieđut* ~ *lassedieđut*, ja ovdamearkkat dego */puodään/* ~ */poa-dân/*, */sähttään/* ~ */saa-htân/*, */tjēhtih/* ~ */tee-hteh/*, */uođii/* ~ */oa-đe/*. (Sammallahti 1977:100–102, 1998:41–42, 2002:17–19, 2007:7, 81.)

Olbmot atnet háladettiin sihke largo- ja allegrohámiid seamma ságastallamis dahje teavsttas. Ii leat nu ahte nuppe vuoru adnojuvvojit largohámit ja nuppe vuoru fas allegro. Eanas dáhpáhusain largo- ja allegrohámit ovttá láchkai leat fakultatiivvalaš variánttat, sániin ii earáhuva sisdoallu ii ge funkšuvdna, ja dat bealuštivččii dan oainnu ahte largo- ja allegrohámiid erohus ii leat fonologalaččat deatalaš, dahje erohus ii dagat fonologalaš opposišuvnna, omd. sátnepárri *[ä̊ç̊ùn]*, *[ä̊ç̊un]* (áiggun). Muhto de gávdnojit ovdamearkkat main leat sihke guovttelágan funkšuvdna ja fonologalaš opposišuvdna, omd. */pââsi/* vs. */pââse/*, */uođii/* vs. */oađe/*, */tjõlvvu/* vs. */toalvvo/*. Largohámis lea iežas fonotákssa ja allegrohámis fas iežas, ja danin ii sáhte seamma sátnehámis friddja lonuhallat fonemaid goappáge systemas.

Ii leat álki diehtit goas largo- ja goas allegrohámit adnojuvvojit, danin go oktage ii leat iskan olles teavsttas mo largo- ja allegroválljen lea čadnojuvvon muitaleapmái. Dat sáhtta leat čadnojuvvon maid muitalanteknihkkii teakstaoktavuođas. Dán dutkamusa oktavuuođas dát jearaldat ferte guđđojuvvot fástitkeahttá.

4 VOKÁLAGUOVDDÁŠ

Vokálaguovddáš (V1) sáhhtá sisttisoallat monoftoŋggaid ja diftoŋggaid.

4.1 Vokálaguovddáža monoftoŋggat

Oanehis vokálat govviduvvojit fonologalaččat ovttain vokálamearkkain ja guhkes vokálat (vrd. boahhte teakstaosiin) fas guvttiin. Monoftoŋggat earuhuvvojit fonologalaš kategoriijan sihke kvalitehta ja kvantitehta vuodul. Okta dán dutkamuša guovddáš čuolmmain lea ge gávnnahit leat go dán suopmanis fonologalaččat okta, guokte, golbma vai eanet vokálaguhkkodagat.

Sammallahti mielde vokálaguovddáš (V1) sáhhtá sisttisoallat ovttaskas vokálaid, ja gemináhtavokálaid (dahje guhkes vokálaid). Ovttaskas vokálat ja gemináhtavokálat, main jietnadeapmi bissu miehtá seammaláganin, gohčoduvvojit oktasaš namahusain monoftoŋgan erohussan diftoŋggain, main jietnadeapmi variere sekveanssa siste. Vokála sáhhtá leat jogo oanehaš dahje guhkki. Gemináhtavokálain, mat maiddái gohčoduvvojit guhkes vokálan, leat guokte seammalágan vokála maŋŋálagaid, diftoŋggain leat fas goappatlágan vokálat. (Sammallahti 2002:26.)

4.1.1 Monoftoŋggaid kvalitatiivvalaš variánttat

Karášjoga badjesuopmana monoftoŋgaráju meroštallamis leat kvalitatiivvalaš monoftoŋgavariánttat vuodđun. Nu go namuhuvvui čuoggás 1.2, de lea struktuvrralaš fonologiijas bargometodan geahččat sátnehámiid kontrásttaid dihto gielain minimála páraiguin. Jus minimála páraid lea váttis gávdnat, de sáhhtá atnit subminimála páraid. Minimála párra lea dalle go okta segmeanta earuha sátnehámiid ja subminimála párra fas dalle go eanet go okta segmeanta earuha sátnehámiid. Monoftoŋggaid sátnearuheaddji doaibma boahhtá ovdan go minimála páraid bidjá vuostálagaid, dás govviduvvon fonehtalaš transkripšuvnnain:

<i>[gi̯li̯]</i> ¹⁵	vs.	<i>gu̯li̯</i>	vs.	– ¹⁶	vs.	<i>go̯li̯</i>	vs.	<i>gä̯li̯</i> ¹⁷	vs.	-]
<i>[gi̯lle]</i>	vs.	–	vs.	<i>ste̯lle</i>	vs.	<i>go̯lle</i>	vs.	<i>gä̯lle</i>	vs.	<i>ga̯lle]</i>
<i>[li̯hkù]</i>	vs.	–	vs.	<i>le̯hkù</i>	vs.	<i>lo̯hkù</i>	vs.	<i>lä̯hkù</i>	vs.	-]
<i>[li̯hko]</i>	vs.	–	vs.	<i>le̯hko</i>	vs.	<i>lo̯hko-</i>	vs.	<i>lä̯hko</i>	vs.	-]

Bajábeale opposišuvnnaid vuodul sáhtá vuos árvalit guhtha kvalitatiivvaláš monoftonŋga: *[i, u, e, o, ä, á, â]*.

[i] ja *[u]* leaba kvalitatiivvaláččat allavokálat, *[i]* lea govda ovdavokála, ja *[u]* lea jorba maŋnevokála.

[e] ja *[o]* leaba kvalitatiivvaláččat bajit gaskavokálat, *[e]* lea govda ovdavokála ja *[o]* lea jorba maŋnevokála.

[ä], *[á]* ja *[â]* leat kvalitatiivvaláččat govda vuolleokálat, *[ä]* lea ovdavokála, *[á]* lea guovdovokála ja *[â]* lea maŋnevokála. *[ä]* gullo dalle go sokkis lea ovdavokála, *[á]* gullo dalle go sokkis lea maŋnevokála.

Eai guđes ge dáin vokálain leat eará kvalitatiivvaláš allofovnnat.

Dasa lassin dán suopmanis leat čuovvovaš kvalitatiivvaláš monoftonŋgat: *[u, ü, ö]*.

[u] lea jorba, guovda allavokála ja vokála áidna kvalitatiivvaláš allofovndna lea *[u]*.

Ovdamearkkat dán vokálas leat ee. *[bu̯sse, du̯šše`t, hùmānā, hūmùr, hūmùrišta, hu̯rrā]*.

¹⁵ *[gi̯li̯, le̯hku, lo̯hku, lä̯hkù]* = (nom. ol.), *[gu̯li̯, go̯li̯, gä̯li̯]*=(2.p. gl. imp.), *[li̯hkù, go̯li̯]* = (nom. ol. ja akk. ol.), *[gi̯lle, ste̯lle, go̯lle, gä̯lle, ga̯lle]* = (2.p. ol. imp. ja biehttal. pres. ind.), *[li̯hko, le̯hko, lo̯hko-(ju̯pmäi), lä̯hko]* =(nom. ol. allegro).

¹⁶ Dán čieža sadjái dás vuolábealde gos lea goallosomearka, sáhtášii bidjat nástehámiid (**ge̯li̯, *ga̯li̯, *gu̯lle, *lu̯hku, *lä̯hkù, *lu̯hko, *lä̯hko*) vaibuot sajit tabeallas dievašedje. Násti dán oktavuodas máksá ahte sátnehámit leat hypotehtaláččat. Muhtumin sáhtá ráhkadit sátnehámi veahkkinn dahkat minimála pára mii čuovvu sámegeiela ja (dán oktavuodas) dán suopmana fonotávssalaš njuolggadusaid, ja mii sáhtášii leat sámegeiela sátni, muhto iešalddis ii oppa gávdno ge sámegeielas.

¹⁷ Geahča muđui ákkastallama čuoggás 4.1.2.1.5 *Oanehis vuolleokála [ä] ja oanehis vuolleokála [á]* állofovnnaid kontrasterema birra.

[ü] lea jorba, ovda allavokála ja vokála áidna kvalitatiivvalaš allofovndna lea [ü].

Ovdamearkkat dán vokálas leat ee. [bùròk^ˈràh̃ta, fül^ˈka, hūhtä, rüðma, sünt^ˈák^ˈsä, sùstēma].

[ö] lea jorba, ovda, alit gaskavokála ja vokála áidna kvalitatiivvalaš allofovndna lea [ö].

Ovdamearkkat dán vokálas leat ee. [röj^ˈke^ˈt, söl^ˈe^ˈt, tōve^ˈt, òġkunùmīja, òġkulùgīja].

Eai guðes ge dain vokálain leat eará kvalitatiivvalaš allofovnnat.

Dain vokálain ii leat nu viiddis distribušuvndna ii ge variašuvndna go duon bajábeale namuhuvvon čieža vokálas. Dát golbma vokála eai gávdno buot dain posišuvnnain nugo dat eará vokálat (vrd. tabeallaiguin mat čuvvot čuoggáin 4.1.2.1 *Oanehis vokálat*, 4.1.2.2 *Bealleguhkes vokálat* ja 4.1.2.3 *Guhkes vokálat*), ja nu ii leat dán golmma vokálas seamma ollislaš fonologiija go duon čieža eará vokálas. Danin ii sáhte dán golbma vokála giedahallat seamma systemáhtalaččat go duon čieža eará vokála. Sánit main leat dát vokálat, leat anus dán suopmanis ja sodjet dego dábálaš sánit. Dát golbma vokála leat oassin Kárášjoga badjesuopmana monoftoŋgarájus.

4.1.2 Monoftoŋggaid kvantitehta

Go vokálaguovddáža kvantitehta lea iskamin, de ferte iskat makkár birrasiin iešguhtege vokála gávdno ja de iskat leat go opposišuvnnat guhkkodagaid gaskkas. Vokálaallofovnnain [i, u, e, o, ä, ä, á] gávdnojit oanehis, bealleguhkes ja guhkes variánttat. Lean juohke variántta nammii ráhkadan tabealla, 18 oktiibuot. Tabeallaiguin čájehan ahte eanas konsonántajoavkkut leat ovddastuvvon materiálas. Ovdamearkkat leat ordnejuvvon tabeallaide nu, ahte eanas konsonántaguovddážit leat ovddastuvvon buot tabeallain. Klusiillat/affrikáhtat, nasálat, frikatiivvat ja likvidat leat ovddastuvvon oanehis, bealleguhkes ja guhkes vokálaid maŋábealde, ja dasa lassin leat h-álgosaš konsonántačoahkit, konsonántačoahkit main ii earáhuva kvalitehta, ja konsonántačoahkit main earáhuvvá kvalitehta dássemolsašuddamis, ovddastuvvon oanehis ja bealleguhkes vokálaid maŋábealde. Ovdamearkkat leat maid nu ordnejuvvon ahte buot tabeallain leat sihke guhkes ja oanehis vokálat ovddastuvvon sokkis.

Čuoggás 4.1.1. oinniimet oanehis vokálaid ovdamearkkaid. Dás vuolábealde suokkardallojuvvojit makkár birrasiin oanehis vokálat gullojit.

4.1.2.1 Oanehis vokálat

Oanehis vokálaid kvalitatiiivvalaš variánttat ovdanbohtet čuoggás 4.1.1. Vokálaguovddážiis sáhttet leat oanehis vokálat go konsonántaguovddážiis lea gemináhtta dahje konsonánta-čoahkki ja sokkis lea oanehis dahje guhkes vokála.

4.1.2.1.1 Oanehis allavokála [i]

Oanehis allavokála [i] gullo ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>diḏti</i>	<i>titti</i>	<i>diddi</i> ¹⁸ (akk. ol.)
<i>riḏda</i>	<i>riddâ</i>	<i>ridda</i> (nom. ol.)
<i>niḡḡâlas</i>	<i>niḡḡâlâs</i>	<i>njiḡḡâlas</i> (nom. ol.)
<i>niḡḡa</i>	<i>niḡḡâ</i>	<i>njiḡḡa</i> (nom. ol.)
<i>ciṣṣâ</i>	<i>cissâ</i>	<i>cissá</i> (nom. ol.)
<i>ciṣṣa</i>	<i>cissâ</i>	<i>cissa</i> (nom. ol.)
<i>giḷḷin</i>	<i>killiin</i>	<i>gillet</i> (1.p. ol. pres.) <i>gilli</i> (ess. ol.)
<i>biḷ'le</i>	<i>pil'le</i>	<i>billji</i> (nom. ol. allegro)
<i>liḡti</i>	<i>lihtii</i>	<i>lihtti</i> (nom. ol. ja akk. ol.)
<i>riḡpa</i>	<i>riḡpâ</i>	<i>riḡppa</i> (nom. ol.)
<i>gil'vi't</i>	<i>kilviiht</i>	<i>gilvit</i> (inf.)
<i>biḷda</i>	<i>pildâ</i>	<i>bilda</i> (nom. ol.)
<i>giḃḃḏtân</i>	<i>kivtâan</i>	<i>giktit</i> (1.p. ol. pres.)
<i>gik'ta</i>	<i>kiktâ</i>	<i>gikta</i> (nom. ol.)

Lean ráhkadan spektrogrammaid¹⁹ sátnehámiin [*liḡti*] (nom. ol.), [*liḡti*] (akk. ol.) ja [*biḡti^ht*] (inf.). Eai spektrogrammat ge duodaš ahte lea erohus vokálaguhkkodagain.²⁰ Vokála merkejuvvo fonologalaččat /i/.

¹⁸ Buot ovdamearkatabeallaid čállinvuohkeceagguráidui čálán ovdamearkka vuodđohámi ja ruođuid sisa makkár hápmi lea, vai lohkki ovtatmanos sáhtta oaidnit makkár hámis lea sáhka. Omd. lea váttis oaidnit makkár hámis lea sáhka go oaidná sátnehámi [*sùḏḏe*]. Dat sáhtta leat sihke 2.p. gl. pres. ja 3.p. ml. pret. hápmi vearbbain [*sùḏḏa't*, *suḏḏi't*, *su-ḡḏḏa't*].

¹⁹ Vrd. mildosiin 1.

²⁰ Spektrogrammaid lean ráhkadan dan dihtii ahte kontrolleret lea go doallelaš dat maid mun ja mu informánta letne gullan, namalassii ahte ii leat erohus vokálaguovddážiid guhkkodagas.

4.1.2.1.2 Oanehis allavokála [u]

Oanehis allavokála [u] gullo ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>gužž̄i</i>	<i>kužž̄i</i>	<i>gužži</i> (nom. ol.)
<i>gužž̄a</i>	<i>kužž̄á</i>	<i>gužža</i> (nom. ol.)
<i>cum̄mä</i>	<i>cummää</i>	<i>cummá</i> (nom. ol. ja akk. ol.)
<i>cum̄ma</i>	<i>cummá</i>	<i>cummá</i> (nom. ol. allegro)
<i>rušš̄u</i>	<i>ruššuu</i>	<i>ruššu</i> (nom. ol.)
<i>rušš̄o</i>	<i>ruššo</i>	<i>ruššu</i> (nom. ol. allegro)
<i>skuřr̄i</i>	<i>skuřri</i>	<i>skuřri</i> (pres. part.)
<i>rull̄a</i>	<i>rullá</i>	<i>rulla</i> (nom. ol.)
<i>suht̄u</i>	<i>suhtuu</i>	<i>suhttu</i> (nom. ol. ja akk. ol.)
<i>suht̄a^t</i>	<i>suhtáht</i>	<i>suhttat</i> (inf.)
<i>duľv̄i</i>	<i>tulvii</i>	<i>dulvi</i> (akk. ol.)
<i>dul^eve</i>	<i>tul^eve</i>	<i>dulvi</i> (nom. ol. allegro)
<i>guβ̄φssi</i>	<i>kuvsii</i>	<i>guksi</i> (akk. ol.)
<i>uk^csa</i>	<i>uksá</i>	<i>uksa</i> (nom. ol.)

Dán vokálas lean ráhkadan spektrogrammaid²¹ oaidnin dihtii lea go erohus vokálaguovddáža kvantitehtas dáin sátnehámiin: *[suht̄u]*²² (nom. ol.), *[suht̄u]* (akk. ol.), *[suht̄to]* (nom. ol. allegro), *[suht̄a^{ht}]* (inf.) ja *[čuh̄ti]* (nom. ol.). Lean maid ráhkadan spektrogrammaid²³ sátnehámiin *[cum̄mä]* (nom. ol.), *[cum̄mä]* (akk. ol.), *[sud̄vi]* (nom. ol.) ja *[sud̄ti]* (akk. ol.). Eai spektrogrammat ge duodaš ahte lea erohus vokálaguhkkodagain. Vokála merkejuvvo fonologalaččat /u/.

²¹ Vrd. mildosiin 1.

²² Jietnadagaid roava bistin, tállat leat millisekunddat: *[suht̄u]* (nom. ol.) [u] = 125, [h̄t] = 275; *[suht̄u]* (akk. ol.) [u] = 100, [h̄t] = 310; *[suht̄to]* (nom. ol. allegro) [u] = 116, [h̄t] = 280; *[suht̄a^{ht}]* (inf.) [u] = 101, [h̄t] = 298; *[čuh̄ti]* (nom. ol.) [u] = 90, [h̄t] = 310.

²³ Vrd. mildosiin 1.

4.1.2.1.3 Oanehis bajit gaskavokála [e]

Oanehis bajit gaskavokála [e] gullo ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologálaš hápmi	Čállinvuohki
<i>ged̄d̄i</i>	<i>keddi</i>	<i>gieddi</i> (nom. ol.)
<i>beḡga</i>	<i>peggá</i>	<i>biegga</i> (nom. ol.)
<i>beñno</i>	<i>penno</i>	<i>benno</i> (nom. ol.)
<i>beš̄seʹt</i>	<i>pesseht</i>	<i>besset</i> (inf.)
<i>jeđ̄deʹt</i>	<i>jeddeht</i>	<i>jeddet</i> (inf.)
<i>bell̄ù</i>	<i>pelluu</i>	<i>biellu</i> (nom. ol.)
<i>vel̄ʹlʹa</i>	<i>velʹlʹá</i>	<i>viellja</i> (nom. ol.)
<i>ber̄reʹt</i>	<i>perreht</i>	<i>berret</i> (inf.)
<i>deh̄pi</i>	<i>tehpi</i>	<i>diehppi</i> (nom. ol.)
<i>deh̄pe</i>	<i>tehpe</i>	<i>diehppi</i> (nom. ol. allegro)
<i>ber^egù</i>	<i>perʹkuu</i>	<i>biergu</i> (nom. ol.)
<i>sed̄^ega</i>	<i>sed̄ká</i>	<i>siedga</i> (nom. ol.)
<i>rek̄ti</i>	<i>rektii</i>	<i>riekti</i> (nom. ol.)
<i>mek̄ta</i>	<i>mektá</i>	<i>miekta</i> (nom. ol.)

Vokála merkejuvvo fonologalaččat /e/.²⁴

4.1.2.1.4 Oanehis bajit gaskavokála [o]

Oanehis bajit gaskavokála [o] gullo ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologálaš hápmi	Čállinvuohki
<i>doḡki</i>	<i>tokkii</i>	<i>dokki</i> (akk. ol.)
<i>coḡgaʹt</i>	<i>coggáht</i>	<i>coggat</i> (inf.)
<i>hom̄mä</i>	<i>hommää</i>	<i>hommá</i> (nom. ol.)
<i>hom̄ma</i>	<i>hommá</i>	<i>hommá</i> (nom. ol. allegro)
<i>nod̄d̄ù</i>	<i>nod̄duu</i>	<i>nod̄du</i> (nom. ol.)
<i>nod̄deʹt</i>	<i>nod̄deht</i>	<i>nod̄det</i> (inf.)
<i>gol̄li</i>	<i>kollii</i>	<i>golli</i> (nom. ol. ja akk. ol.)

²⁴ Eanas dáid bajábeale namuhuvvon ovdamearkkaid vokálaguovddázat leat historjjálaččat nu gohčoduvvon *ie-*redukšuvnna bohtosat (vrd. Sammallahti 2002:33).

<i>jōlla</i>	<i>jollâ</i>	<i>jolla</i> (nom. ol.)
<i>lohki</i>	<i>lohki</i>	<i>lohki</i> (nom. ol. ja akk. ol.)
<i>lohka</i>	<i>lohkâ</i>	<i>lohka</i> (nom. ol.)
<i>bor^egi</i>	<i>por'kii</i>	<i>borgi</i> (nom. ol.)
<i>bor^gki</i>	<i>por'kii</i>	<i>borggi</i> (akk. ol.)
<i>bor^ega</i>	<i>por'ká</i>	<i>borga</i> (nom. ol.)
<i>boβφđtän</i>	<i>povhtään</i>	<i>boktit</i> (1.p. ol. pres.)
<i>bok^ete^t</i>	<i>pok'teht</i>	<i>boktit</i> (inf. allegro ja 3.p. ml. pres.)

Dán vokálas lean ráhkadan spektrogrammaid²⁵ oaidnin dihtii lea go erohus vokálaguovddáža kvantitehtas dáin sátnehámiin: *[gōlli]* (nom. ol.), *[gōlli]*²⁶ (akk. ol.), *[gōllù]* (nom. ol.), *[lohki]* (nom. ol.), *[lohki]* (akk. ol.) ja *[lohke]* (nom. ol. allegro). Eai spektrogrammat ge duodaš ahte lea erohus vokálaguhkkodagain²⁷.

Nu go ovdamearkkain oidno, de leat sihke morfofonologalaš gievrras ja geahnohis dásis oanehis vokála. Go konsonántaguovddážis omd. lea gemináhtta, de leat sihke morfofonologalaš gievrras ja geahnohis dásit sihke fonehtalaččat ja fonologalaččat ideanttalaččat: *[gōlli]* – *[gōlli]* ja */kollii/* – */kollii/*. Dákko lea nappo neutralisašuvdna, sihke vokála- ja konsonántaguovddáš leaba ideanttalaččat. Bajábeale mearkašupmi guoská maid eará oanehis vokálaide mat čuoggás 4.1.2.1 (*Oanehis vokálat*) namuhuvvojit. Mearkašupmi ii geardduhuvvo buot vokálaid oktavuodas. Kvalitatiivvalaš guorahallama vuodul merkejuvvo vokála fonologalaččat */o/*.

²⁵ Vrd. mildosiin 1.

²⁶ Dás sáhtášii dieđusge mihtidit jietnadagaid duodalaš ja relatiivvalaš guhkkodagaid ja dakko bokte sulastahttit jietnadagaid guhkkodagaid. Jietnadagaid bistin, tállat leat millisekunddat: *[gōlli]* (nom. ol.); 58-149-214-90. *[g]* = 10,9 %. *[o]* = 29,1%. *[l]* = 41,8 %. *[i]* = 17,6 %. *[gōlli]* (akk. ol.); 90-146-225-114. *[g]* = 15,6 %. *[o]* = 25,3 %. *[l]* = 39,1 %. *[i]* = 19,8 %. Dát tállat bohte ovdan go mu informánta dáid sániid sierra jietnadii. Muhto dalle šattašii áibbas eará dutkan, dán dutkamušas ii leat fonetihkka oaivefáddán. Vrd. mildosiin 1.

²⁷ Mis leat vuordámušat dan ideala ektui maid Konrad Nielsen ráhkadii konsonántaguovddáža golmma guhkkodaga birra. Nu leat maid vuordámušat ahte dákko galggašii leat erohus C_{III}:s ja C_I:s.

4.1.2.1.5 Oanehis vuolleokála [ä] ja oanehis vuolleokála [á]

Oanehis vuolleokála [ä] ja oanehis vuolleokála [á] gulloba ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
vǟz̄i ^ː t	vǟzi ⁱ ih̄t	váz̄zit (inf.)
k ^ː ǟññá	khǟññää	káññjá (nom. ol.)
k ^ː ǟññá	khǟññá	káññjá (nom. ol. allegro)
väv̄vä	väv̄vä	váv̄vá (nom. ol. ja akk. ol.)
k ^ː ǟffädi ^ː t	khǟffädi ⁱ ih̄t	gǟffädit (inf.)
gǟrrü ^ː t	gǟrruuh̄t	gǟrrut (inf.)
väre ^ː t	väreht	várret (inf.)
bǟh̄ci ^ː t	päh̄ci ⁱ ih̄t	bäh̄cit (inf.)
bǟh̄cä ^ː t	päh̄cäht	bäh̄ccat (inf.)
väl̄di ^ː t	väl̄ti ⁱ ih̄t	väldit (inf.)
bäl̄dá	päl̄tá	bálda (nom. ol.)
dǟβ̄p̄ti	tävtii	dákti (akk. ol.)
räk ^ː to	räkto	räktu (nom. ol. allegro)

Dán vokálas leat kvalitatiivvalaš allofovnnat, namalassii [ä] ja [á]. Go sokkis lea ovdavokála, de lea vokálaguovddážis [ä], ja go sokkis lea maŋŋevokála, de lea vokálaguovddážis [á].

Pekka Sammallahti mielde Kárášjoga bajonsuopmanis ii leat dáin kvalitatiivvalaš allofovnnain sátnearuheadji doaibma, muhto dálonsuopmanis gal lea, ja /a/ ja /ä/ kontrastereba omd. sániin /kaapmij/ vs. /jäämij/ (2002:29–30.) Mu informántta suopmanis eai kontrastere allofovnnat sániin [kä^ːm̄iⁱ] (akk. ml. sánis gáma) vs. [jä^ːm̄iⁱ] (3.p. ol. pret. sánis jápmit) kvalitahta dáfus, muhto jearaldahkan báhcá ain ahte lea go dáin allofovnnain sátnearuheadji doaibma, danin go dán suopmanis gávdno sátnepárra, mii dahká subminimála pára [mǟññä^ːbiⁱḡä] vs. [mǟññä^ːbiⁱḡä], fonologalaččat /mǟññä^ːpijkǟ/, /mǟññä^ːpijkǟ/. Vuosttáš sátni máksá biigá mas alddis lea mánná, ja nubbi fas biigá mii maná geahččá. Álgočalmái orru leamen ahte vokálaguovddáža kvalitehtas lea opposišuvdna, muhto go dárkileappot geahččá, de ii leat nu. Allegro oatnumis guhkes soggevokálat *i*, *u* ja *ä* eai dušše oano, muhto kvalitehta maid molsašuvvá, [i] > [e], [u] > [o] ja [ä] > [á]. [mǟññä^ːbiⁱḡä]-sáni oktavuodas mearusoassi lea vuos oaniduvvon, sokki [ä] šaddá [á]. Dasto váikkuha sokki [á] vokálaguovddáža [ä] nu ahte vokálaguovddáža [ä] šaddá [á], vrd. maid čuoggáin 6.1.

(Soggevokálaid kvalitatiivvalaš variánttat). [mäñnä-] lea largo- ja [männä-] lea allegrohápmi. Opposišuvdna ii leat ge vokálaguovddáža kvalitehtas, muhto kvantitehtas. [ä] ja [â] leaba seamma fonema allofovnnat, ja nu leaba maid komplementára distribušuvnnas. Dán ákkastallama vuodul dulkojuvvo ahte [ä] ja [â] leaba seamma fonema, /ä/, allofovnnat. Bajábeale tabeallas merkejuvvojit vokálat fonologálaččat /ä/.

4.1.2.1.6 Oanehis vuollevokála [á]

Oanehis vuollevokála [á] gullo ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>gab̄bī</i>	<i>kâbbiij</i>	<i>gabba</i> (ill. ol.)
<i>gab̄ba</i>	<i>kâbbâ</i>	<i>gabba</i> (adj. attr.)
<i>maññä</i>	<i>männää</i>	<i>mannat</i> (3.p. ol. pres.)
<i>laššä</i>	<i>lássää</i>	<i>lassá</i> (nom. ol.)
<i>lašsa</i>	<i>lássâ</i>	<i>lassá</i> (nom. ol. allegro)
<i>gar̄rù</i>	<i>kârruu</i>	<i>garru</i> (nom. ol.)
<i>bar̄re</i>	<i>pârre</i>	<i>Barre</i> (beatnatnamma)
<i>bah̄č̄īʔt</i>	<i>pah̄čīiht</i>	<i>bah̄čit</i> (inf.)
<i>gañ̄čāʔt</i>	<i>kañ̄čâht</i>	<i>gañ̄ččat</i> (inf.)
<i>čal̄mī</i>	<i>čâl'mii</i>	<i>čalbmi</i> (nom. ol.)
<i>bal̄va</i>	<i>pâl'vá</i>	<i>balva</i> (nom. ol.)
<i>bašt̄än</i>	<i>pâs'tään</i>	<i>bastit</i> (1.p ol. pres.) ja (perf. part.)
<i>aštaʔt</i>	<i>âs'tâht</i>	<i>astat</i> (inf.)

Vokála merkejuvvo fonologálaččat /á/.

4.1.2.1.7 Oanehis vokálat – čoahkkáigeassu

Vokálaguovddážis leat oanehis vokálat dalle go konsonántaguovddážis lea synkronalaš (fonehtalaš) C_{III}-guhkkodat (sihke gemináhtat ja konsonántačoahkit), ja go sokkis lea guhkes dahje oanehis vokála rabas dahje gitta stávvalis, omd.:

*vc_{III}v̄*²⁸: [diḏti, ciṣṣä, lih̄ti; guṣṣi, cummä, ruṣṣu, skuṙri, suḥtu, dul^evi, guḃḃssi; geḏdi, bel̄lu, deḥpi, be^egu, rek^eti; doḡgi, hommä, noḏdu, goḻli, loḥki, bor^egi; k^eännä, mañnä, vävvä; vaṣṣä, gaṙru, čal^emi],

vc_{III}v̄c: [niḡḡälas, gil̄lin, gil^evi^t, giḃḃḏän, oḻli^t, boḃḃḏän; väṣṣi^t, gaṙru^t, väḥci^t, väḻdi^{ht}; gaḃvi, väḥci^t, väṣṣän],

v̄c_{III}v̄: [riḏda, niḡḡa, ciṣṣa, bil^l'e, riḥpa, viḥta, bil̄da, gik^eta; guṣṣä, cumma, ruṣṣo, ruḻla, guḥta, dul^eve, uk^esa; beḡga, beñno, vel^l'a, deḥpe, seḏka, mek^eta; homma, jolla, loḥka, boḥco, bor^ega; Gäṣṣe, k^eännä, bäl̄da, rak^eto; gaḃva, vaṣṣa, väṙre, val^eva]²⁹ ja

v̄c_{III}v̄c: [suḥta^{ht}; beṣṣe^t, jeḏde^t, beṙre^t; coḡga^t, noḏde^t, vok^ete^t; väṙre^t, väḥca^t; gaḥča^t, aṣṣa^t].

Bajábeale namuhuvvon vokálaguovddážiid, namalassii vokáleid čuoggáin 4.1.2.1.1 ja 4.1.2.1.6, dulkon fonologalaččat oanehažžan.

Nu go oaidná bajábeale ovdamearkkain, de leat diakronalaččat dáhpáhuvan neutralisašuvnnat. Dáin ovdamearkkain leat mánggalágan diakronalaš sturrodagat.

Go sokkis lea guhkes vokála, de leat čuovvovaš diakronalaš sturrodagat:

a: diakronalaš C_{III}-guhkkodat³⁰, omd. [goḻli, loḥki] (nom. ol.).

b: diakronalaš C_{II}-guhkkodat³¹, omd. [goḻli, loḥki] (akk. ol.).

c: diakronalaš C_{II}-guhkkodat³², omd. [noḏdu] (nom. ol.), [oḻli^t] (inf.).

Opposišuvdna *a* ja *b* gaskkas, sihke vokálaguovddážis ja konsonántaguovddážis, lea neutraliserejuvvon gemináhtaid ovddabealde go sokkis lea guhkes vokála ja opposišuvdna *a* ja *b*

²⁸ Dáid notašuvnnaid sisdoallu: *v* = vokála, *c* = konsonánta, *III* = goalmát guhkkodatceahkki.

²⁹ Dán suopmanis leatt spiehkastagat gokko konsonántaguovddážiin lea neutralisašuvdna, namalassiikonsonántaguovddážiin *sk*, *sp*, *st*, *sm*, *šk*, *šl*, *šm*, *šv*, *tk* ja *tm*. Dáid konsonántaguovddážiin lea neutralisašuvdna dalle go sokkis lea guhkes vokála, muhto ii dalle go sokkis lea oanehis vokála, vrd. čuoggáin 5.5.1 *Konsonántačoahkit – joavku 3A*, távvaliin 8, 9 ja 15.

³⁰ xx- ja xy-ráiddu gievrras dássi.

³¹ xx- ja xy-ráiddu geahnohis dássi.

³² x-ráiddu gievrras dássi.

gaskkas lea neutraliserejuvvon vokálaguovddázis (muhto ii konsonántaguovddázis) konsonántačohkiid ovddabealde (earret *h*-álgosaš konsonántačohkiid), omd. [*gik^cti^ʔt*] ja [*giβ̥p̥t̥än*], go sokkis lea guhkes vokála. *c*:a vokálaguhkkodat lea maid oktiigahččan *a* ja *b* vokálaguhkkodagain.

Go sokkis lea oanehis vokála, de leat čuovvovaš diakronalaš sturrodagat:

a: diakronalaš C_{III}-guhkkodat³³, omd. [*riḍ̃va, joḷ̃la*] (nom. ol.).

b: diakronalaš C_{III}-guhkkodat³⁴, omd. [*hom̃ma, deḥ̃pe*] (nom. ol. allegro).

c: diakronalaš C_{III}-guhkkodat³⁵, omd. [*viḥ̃ta, guḥ̃ta*] (nom. ol.), [*boh̃co*] (akk. ol.).

Karášjoga badjesuopmana oanehis vokálafonemat leat nappo guhtta: /*i, u, e, o, ä, â*/. Njeallje vuosttaš vokála leat seamma go Karášjoga bajon- ja dálonsuopmanis. Vuollegis vokálat eai leat seamma. Badjesuopmanis lea /*ä, â*/, bajonsuopmanis /*a, â*/ ja dálonsuopmanis /*ä, a, â*/. Pekka Sammallahti mielde Karášjoga bajonsuopmana fonologalaš oanehis vokálat leat čuovvovaččat: /*u, i, o, e, â, a*/. Eará lagaš suopmaniid dego Deatnogátti, Anárjoga ja Karášjoga dálonsuopmana monofonogafonemat leat seamma go Karášjoga bajonsuopmana, dušše dainna erohusain ahte dáin suopmaniin lea lassin vel fonema /*ä*/. (2002:29–30.)

4.1.2.2 Bealleguhkes vokálat

Vokálain ja diftonggain sáhtta leat deaddu. Oanehis vokálain bissu deaddu álo seamma sajis, guhkes vokálain ja earenoamážit diftonggain sáhtta deaddu leat jogo vuosttaš dahje nuppi sekveanssas. Go vuosttaš sekveanssas lea deaddu, de gohčoduvvo vokálakombinašuvdna álgodettolažžan, ja go nuppi sekveanssas lea deaddu, de lea vokálakombinašuvdna loahppadettolaš.

Vokálaguovddázis sáhttet leat bealleguhkes vokálat go konsonántaguovddázis lea gemináhtta dahje konsonántačoahkki ja sokkis lea oanehis dahje guhkes vokála.

³³ xx- ja xy-ráiddu gievrras dássi ja sokkis etymologalaš oanehis **e*.

³⁴ xx- ja xy-ráiddu gievrras dássi ja sokkis allegrovokála.

³⁵ x-ráiddu earenoamáš gievrras dássi ja sokkis oanehis vokála, dán sturrodagas sáhttet leat dušše konsonántačoahkit.

4.1.2.2.1 Bealleguhkes alla vokála [i]

Bealleguhkes alla vokála [i] gullo ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>dìd̀tìj</i>	<i>tiittij</i>	<i>Didi</i> (akk. ml.)
<i>rìd̀ta</i>	<i>riittá</i>	<i>rida</i> (akk. ol. allegro)
<i>nìj̀j̀na</i>	<i>niij̀nâ</i>	<i>nijnja</i> (akk. ol.)
<i>cìssa</i>	<i>ciissá</i>	<i>cissa</i> (akk. ol.), (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>gìllin</i>	<i>kiilliin</i>	<i>giellat</i> (1.p. ol. pret.)
<i>bìl̀l'e</i>	<i>piil̀l'e</i>	<i>billji</i> (akk. ol. allegro)
<i>fìrro</i>	<i>fiirro</i>	<i>fierrut</i> (3.p. ml. pret.)
<i>rìhpa</i>	<i>riihpá</i>	<i>rihppa</i> (akk. ol.) ja (nom. ol.)
<i>lihte</i>	<i>lihte</i>	<i>lihti</i> (akk. ol.)
<i>gìhkìn</i>	<i>kiihkiin</i>	<i>gihkat</i> (1.p. ol. pret.)
<i>bìl̀d̀ta</i>	<i>piiltá</i>	<i>bilda</i> (akk. ol.)
<i>gìl̀vvi̋j</i>	<i>kiilviij</i>	<i>gilvit</i> (3.p. ol. pret.)
<i>gìβ̋d̋tan</i>	<i>kiivtân</i>	<i>giktit</i> (1.p. ol. pres. allegro), <i>gikta</i> (kom. ol.)
<i>gìd̋t̋t̋ij</i>	<i>kiivtiij</i>	<i>giktit</i> (3.p. ol. pret.)

Dán vokála kvalitatiivvalaš iešvuolta lea seamma go oanehis vuodđovokála [i], eai ge oro leamen eará kvalitatiivvalaš allofovnnat. Veardit ákkastallamiin čuoggás 4.1.2.2.7, teakstabihtát 7–10. Vokála merkejuvvo fonologalaččat /ii/.

4.1.2.2.2 Bealleguhkes alla vokála [u]

Bealleguhkes alla vokála [u] gullo ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>sùd̀tìj</i>	<i>suuttij</i>	<i>suddi</i> (akk. ml.)
<i>gùčča</i>	<i>kuuččá</i>	<i>gužža</i> (akk. ol.), (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>cùmma</i>	<i>cuummá</i>	<i>cummá</i> (akk. ol. allegro)
<i>rùššo</i>	<i>ruuššo</i>	<i>ruššu</i> (akk. ol. allegro)
<i>rùššùj</i>	<i>ruuššuuj</i>	<i>ruššu</i> (ill. ol.)
<i>skùrre</i>	<i>skuurre</i>	<i>skuhrrat</i> (1.p. gl. pres.) ja (3.p. ml. pret.)

<i>hùrrìn</i>	<i>huurriin</i>	<i>hurri</i> (kom. ol.)
<i>sùhta't</i>	<i>suuhtáht</i>	<i>suhttat</i> (2.p. ol. pres.)
<i>dùhtìn</i>	<i>tuuhtiin</i>	<i>duhtat</i> (1.p. ol. pret.)
<i>dùlvva</i>	<i>tuulvá</i>	<i>dulvat</i> (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>dùlvviì</i>	<i>tuulviij</i>	<i>dulvi</i> (akk. ml.)
<i>rùškke</i>	<i>ruuške</i>	<i>ruški</i> (akk. ol. allegro)
<i>rùškkiì</i>	<i>ruuškiij</i>	<i>ruški</i> (akk. ol.)

Dán vokála kvalitatiivvaláš iešvuolta lea seamma go oanehis vuodđovokála [u], eai ge oro leamen eará kvalitatiivvaláš allofovnnat. Veardit ákkastallamiin čuoggás 4.1.2.2.7, teakstabihtát 7–10. Vokála merkejuvvo fonologalaččat /uu/.

4.1.2.2.3 Bealleguhkes bajit gaskavokála [è]

Bealleguhkes bajit gaskavokála [è] gullo ee. dain sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>gèdte</i>	<i>keette</i>	<i>gieddi</i> (akk. ol. allegro)
<i>dèdtiì</i>	<i>teettiij</i>	<i>deaddit</i> (3.p. ol. pret.)
<i>bènno</i>	<i>penno</i>	<i>benno</i> (akk. ol.)
<i>dèššùn</i>	<i>teeššuun</i>	<i>deaššut</i> (1.p. ol. pret.) ja (perf. part.)
<i>vèssa</i>	<i>veessá</i>	<i>viessat</i> (3.p. ol. pres.)
<i>bèllo</i>	<i>peello</i>	<i>biellu</i> (akk. ol. allegro)
<i>bèl'l'iì</i>	<i>peel'l'iij</i>	<i>beallji</i> (akk. ml.)
<i>bèhkin</i>	<i>peehkiin</i>	<i>beahkit</i> (1.p. ol. pret.)
<i>dèhta</i>	<i>teehtá</i>	<i>diehtit</i> (3.p. ol. pres. allegro)
<i>vèrdte</i>	<i>veerte</i>	<i>verdde</i> (nom. ol.)
<i>ceβcciiì</i>	<i>ceevciiij</i>	<i>ceavzit</i> (3.p. ol. pret.)
<i>è?neš</i>	<i>ee?neš</i>	<i>etneš</i> (ad.)
<i>è?niì</i>	<i>ee?niij</i>	<i>eadni</i> (akk. ml.)

Dán vokála kvalitatiivvalaš iešvuhta lea seamma go oanehis vuodđovokála [e], eai ge oro leamen eará kvalitatiivvalaš allofovnnat.³⁶ Veardit ákkastallamiin čuoggás 4.1.2.2.7, teakstabihtát 7–10. Vokála merkejuvvo fonologalaččat /ee/.

4.1.2.2.4 Bealleguhkes bajit gaskavokála [ø]

Bealleguhkes bajit gaskavokála [ø] gullo ee. dain sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>lòġkìj</i>	<i>lookkij</i>	<i>loaggi</i> (akk. ml.)
<i>còġkan</i>	<i>cookkân</i>	<i>coggat</i> (1.p. ol. pres.)
<i>hòm̃ma</i>	<i>hoommâ</i>	<i>hommá</i> (akk. ol. allegro)
<i>gòððe</i>	<i>kooððe</i>	<i>godđit</i> (1.p. gl. pres.) ja (3.p. ml. pret.)
<i>òððin</i>	<i>ooððin</i>	<i>oadđit</i> (1.p. ol. pret.)
<i>gòllin</i>	<i>koollin</i>	<i>gollen</i> (nom. ol.), <i>gollat</i> (1.p. ol. pret.), <i>golli</i> (kom. ol.)
<i>bòlluĵ</i>	<i>poolluuj</i>	<i>boallu</i> (ill. ol.)
<i>jòlla</i>	<i>joollâ</i>	<i>jolla</i> (akk. ol.), <i>jollat</i> (3.p. ol. pres. allegro)
<i>gòlla</i>	<i>koollâ</i>	<i>gollat</i> (3.p. ol. pres.)
<i>nòhkan</i>	<i>noohkân</i>	<i>nohkkat</i> (1.p. ol. pres.), <i>nohkat</i> (perf. part.)
<i>jòhkiĵ</i>	<i>joohkij</i>	<i>johka</i> (ill. ol.)
<i>bòrġka't</i>	<i>poorkâht</i>	<i>borgat</i> (2.p. ol. pres.), <i>borgit</i> (2.p. ol. pres. allegro)
<i>bòrkiĵ</i>	<i>poorkij</i>	<i>borgit</i> (3. p. ol. pret.)
<i>gòβφssan</i>	<i>koovsân</i>	<i>goksat</i> (1.p. ol. pres), <i>goksit</i> (1.p. ol. pres. allegro),
<i>gòβφssiĵ</i>	<i>koovsiij</i>	<i>goksit</i> (3.p. ol. pret.)

Vokála kvalitatiivvalaš iešvuhta lea seamma go oanehis vuodđovokála [o], eai ge oro leamen eará kvalitatiivvalaš allofovnnat. Veardit ákkastallamiin čuoggás 4.1.2.2.7, teakstabihtát 7–10. Vokála merkejuvvo fonologalaččat /oo/.

³⁶ Eanas dáid bajábeale namuhuvvon ovdamearkkaid vokálaguovddázat leat historjjálaččat nu gohčoduvvon ie-redukšuvnna bohtosat (Sammallahti 2002: 33).

4.1.2.2.5 Bealleguhkes vuollevokála [ǎ] ja vuollevokála [ǎ̃]

Bealleguhkes vuollevokála [ǎ̃] ja bealleguhkes vuollevokála [ǎ̃] gulloba ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
vǎccǐj	vǎccǐj	vǎzzit (3.p. ol. pret.)
vǎcce	vǎcce	vǎzzit (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
kʼánǎ	khǎǎnǎ	kǎnnjá (akk. ol. allegro)
vǎvvǎ	vǎvvǎ	vǎvvǎ (akk. ol. allegro)
gǎllǐn	kǎǎllǐn	gǎllit (1.p. ol. pret.)
nǎllǎʼt	nǎǎllǎht	nǎllat (inf.)
pʼǎrrǐj	pʼǎrrǐj	bǎrra (ill. ol.)
nǎrrǎ	nǎǎrrǎ	nǎrra (akk. ol.)
gǎrrǎ	kǎǎrrǎ	gǎrrut (1.p. gl. pres.) ja (3.p. ml. pret.)
čǎhcǔn	čǎǎhcǔn	čǎhcut (1.p. ol. pret.) ja (perf. part.)
mǎhce	mǎǎhce	mǎhce (ad.)
vǎldǐj	vǎǎldǐj	vǎldit (3.p. ol. pret.)
bǎldǎ	pǎǎldǎ	bǎlda (akk. ol.)
dǎβǫǔte	tǎǎvte	dǎkti (akk. ol. allegro)
fǎβǫǔǎ	fǎǎvtǎ	fǎkta (akk. ol.)

Dán vokála kvalitatiivvalaš iešvuolta lea seamma go oanehis vuodđovokálad [ǎ] ja [ǎ̃], eai ge oro leamen eará kvalitatiivvalaš allofovnnat. [ǎ̃] gullo dalle go sokkis lea ovdavokála ja [ǎ] fas dalle go sokkis lea maŋŋevokála. Dát guokte jiena leaba seamma fonema kombinatoralaš variánttat, vrd. Trubetzkoy (1971:49). Veardit ákkastallamiin čuoggás 4.1.2.2.7, teakstabihtát 7–10 ja ákkastallamiin čuoggás 4.1.2.2.6. Vokála merkejuvvo fonologalaččat /ǎǎ/.

4.1.2.2.6 Bealleguhkes vuollevokála [ǎ̃]

Bealleguhkes vuollevokála [ǎ̃] gullo ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
gǎbpa	kǎǎppǎ	gǎbba (akk. ol.)
fǎckǐj	fǎǎckǐj	fǎggi (akk. ml.)
nǎmǎ	nǎǎmmǎ	nǎmma (nom. ol.)
nǎmǐj	nǎǎmmǐj	nǎmma (ill. ol.)

<i>bàsse</i>	<i>páásse</i>	<i>bassat</i> (3.p. ml. pret.), <i>bassit</i> (3.p. ml. pret.), <i>bassi</i> (nom. ol. allegro.)
<i>bàssin</i>	<i>páássiin</i>	<i>bassit</i> , <i>bassat</i> (1.p. ol. pret.)
<i>gàrro</i>	<i>kárro</i>	<i>garru</i> (nom. ol. allegro.)
<i>bàrrin</i>	<i>páárriin</i>	<i>Barre</i> (beatnatnamma, kom. ol.)
<i>bàhč̣in</i>	<i>pááhč̣iin</i>	<i>bahčit</i> (1.p. ol. pret.)
<i>gàhč̣a't</i>	<i>kahč̣áht</i>	<i>gahčat</i> (inf.), <i>gahčat</i> (2.p. ol. pres.)
<i>čàlmm̄ij</i>	<i>čáâlm̄ij</i>	<i>čalbmi</i> (akk. ml.)
<i>bàl̄vva</i>	<i>páâl̄vá</i>	<i>balva</i> (akk. ol.)
<i>bàsđte</i>	<i>pááste</i>	<i>baste</i> (akk. ol.), (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>bàsđtij</i>	<i>páástij</i>	<i>bastit</i> (3.p. ol. pret.)

Dán vokála kvalitatiivlaš iešvuohta lea seamma go oanehis vuodđovokála [á], eai ge oro leamen eará kvalitatiivlaš allofovnnat. Veardit ákkastallamiin čuoggás 4.1.2.2.7, teaksta-bihtát 7–10. Vokála merkejuvvo fonologalaččat /áá/. Dán suopmanis lea erohus vuolábeale namuhuvvon sátnepárain jávkan, ja vokála realiserejuvvo álgodettolažžan ja bealleguhkin. Spektrogrammat³⁷ sániin [Mähte] ja [ī m̄ähte], [pááste] ja [ī pááste] eai ge duođáš ahte lea erohus vokálaguhkkodagain. Go ii leat mearkkašahti guhkkodaterohus bajábeale namuhuvvon sátnepáraid vokálaguovddázis, de dulkon dan nu ahte ii leat dáikko stávvaldeaddoerohus, ii ge leat dán suopmanis monoftonggaid stávvaldeattus sátnearuheaddji doaibma. Dát ákkastallan guoská maid čuoggái 4.1.2.2.5 (Bealleguhkes vuolleokála [ä] ja vuolleokála [á]).

Sammallahti mielde nuortasuopmaniin loahppadettolaš diftonggat sáhttet leat oanehaččat dahje guhkit. Monoftonggain fas erohus lea guhkes álgodettolaš ja bealleguhkes loahppadettolaš vokálakombinašuvnnaid gaskkas, omd. Badje-Deanus, omd. (ij) /páá-ste/ vs. /pááste/ ja /mähte/ vs. /ij mää-hte/, ja deaddoerohusa čuovvu dábálaččat guhkkodaterohus. Omd. ovttaskaskonsonánttaid, oanehis gemináhtakonsonánttaid ja oanehis konsonántačohkiid ovddabealde álgodettolaš vokálakombinašuvnnat leat guhkit, loahppadettolaš vokálakombinašuvnnat ges leat bealleguhkit. Son lasiha ahte álgodettolaš ja loahppadettolaš gemináhtavokálaid erohus lea nuortasuopmaniin dál jávkámin, ja eanas nuorat ja gaskabuolvva olbmot dovdet dušše álgodettolaš gemináhtavokálaid. (2002:26–27.)

³⁷ vrd. mildosiin 1.

4.1.2.2.7 Bealleguhkes vokálat – čeahkkáigeassu

Vokálaguovddázis leat bealleguhkes vokálat dalle go konsonántaguovddázis lea synkronalaš (fonehtalaš) C_{II}-guhkkodat (sihke gemináhtat ja konsonántačoahkit), ja go sokkis lea guhkes dahje oanehis vokála gitta stávvalis ja go sokkis lea oanehis vokála rabas stávvalis, omd.:

vc,̄vc: [dìd̀tìj, gillìn, gih̀kìn, gil̀vvi, giβ̄φ̄d̀tìj; sùd̀tìj, rùššùj, hùrrìn, dùhtìn, rùškìj, dùlv̀vìj; dèd̀tìj, dèššùn, bèl' l'ìj, bèhkìn, èʔnìj, cèβ̄ccìj; lògkìj, gòllìn, òd̀d̀ìn, bòllùj, jòhkìj, bòrgkìj, gòβ̄φ̄ssìj; v̄àccìj, gällìn, p' àrrìj, čàhcùn, v̄àld̀tìj, d̄àβ̄φ̄d̀tìj; f̄àgkìj, nàm̀mìj, bàssìn, bàrrìn, bàh̄cìn, čàl̄m̀mìj, bàšd̀tìj],

vc,̄vc: [Giβ̄φ̄d̀tan, sùhta' t, èʔneš, cògkan, nòhkan, bòrka' t, gòβ̄φ̄ssan, nàlla' t, gàh̄ča' t] ja

vc,̄v̄: [rìd̀ta, níηηa, cìssa, bìl' l' e, fìrro, lih̄te, rih̄pa, bìld̀ta; gùčča, cùmma, rùššo, gùrra, skùrre, dùlv̀vá, rùšḡke; gèd̀te, bènno, vèssa, bèllo, dèhta, vèrd̀te; gòd̀de, jòlla, gòlla, hòmma; v̄àcce, k' ànnà, v̄ànvà, nàrrà, gàrro, m̄àh̄ce, v̄àld̀ta, f̄àβ̄φ̄d̀ta; ḡàbpa, nàm̀ma, bàsse, ḡàrro, bàlv̀va, bàšd̀te].

Nu go oaidná bajábeale ovdamearkkain, čuoggáin 4.1.2.2.1–4.1.2.2.6, de leat diakronalaččat dáhpáhuvvan neutralisašuvnnat. Dáin ovdamearkkain leat mánggalágan diakronalaš sturrodagat.

Go sokkis lea guhkes vokála, de leat čuovvovaš diakronalaš sturrodagat:

a. diakronalaš C_{II}-guhkkodat³⁸, omd. [dìd̀tìj] (akk. ml.), [v̄àld̀tìj] (3.p. ol. pret).

b. diakronalaš C_{II}-guhkkodat³⁹, omd. [dùhtìj] (1.p. ol. pret.), [bòllùj] (ill. ol.).

Diakronalaš oanehis ja guhkes vokálaid opposišuvdna lea neutraliserejuvvon ovddabealde C_{II}-guhkkodaga go sokkis lea guhkes vokála, omd. [gòd̀d̀ìn–òd̀d̀ìn, sùd̀d̀ìn–sùd̀d̀ìn, ih̄tìn–dih̄tìn].

Mañit sátnehápmi juohke sátnepáras lea diftonganjuolgama boadus.

³⁸ xx- ja xy-ráiddu geahnohis dássi.

³⁹ x-ráiddu gievrras dássi.

Go sokkis lea oanehis vokála, de leat čuovvovaš diakronalaš sturrodagat:

- a. diakronalaš C_{II}-guhkkodat⁴⁰, omd. [gùčča] (akk. ol.), (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.), [cùmma] (nom. ol. allegro).
- b. diakronalaš C_{II}-guhkkodat⁴¹, omd. [vàčce] (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.), [rùšgke] (akk. ol. allegro).
- c. diakronalaš C_{II}-guhkkodat⁴², omd. [rihpa] (akk. ol.) ja (nom. ol.), [gòlla] (3.p ol. pres.).
- d. diakronalaš C_{II}-guhkkodat⁴³, omd. [firro, skùrre] (1.p gl. pres.) ja (3.p ml. pret.).

Opposišuvdna diakronalaš oanehis ja guhkes vokálaid gaskkas lea neutraliserejuvvon ovddabealde C_{II} go sokkis lea oanehis vokála, omd. [gòððe–òððe, čùhte–čùhte, ih̄te–dīhte]. Manjit sátnehápmi juohke sátnepáras lea diftonganjuolgama boadus.

Čuoggás 4.1.2.1.4 oinniimet ahte oanehis vokálaid guhkkodagas ii leat erohus go konsonánta-guovddázis lea synkronalaš (fonehtalaš) C_{III}-guhkkodat, ja go sokkis lea guhkes vokála rabas dahje gitta stávvalis, omd. [gōlli] vs. [gōlli] ja [bor^egi] vs. [bōr̄gki]. Dákko ii leat nappo vokálain opposišuvdna. Dán ákkastallamis mii dás čuovvu, adnojuvvo o-vokálaguovddáš ovdamearkan.

Go sokkis lea oanehis vokála rabas dahje gitta stávvalis, de lea erohus vokálaguhkkodagain synkronalaš (fonehtalaš) C_{III} ja C_{II} gaskkas, omd. [jōlla] vs. [jòlla], [jōllan] vs. [jòllan] ja [bor^ega] vs. [bòr̄gka], [bor^egan] vs. [bòr̄gkan]. Dá lea ge ovttá láchkai ášši guovddáš das mo bealleguhkes fonehtalaš vokála berre dulkojuvvot. Dát guokte vokála [o] ja [ò], leaba guovtti fonema allofovnnat danin go dain lea sátnearuheaddji doaibma. Vuosttaš vokála dulkojuvvo danin fonologalaččat oanehažžan, /o/, ja nubbi fas guhkkon, /oo/.

Bealleguhkes allofovndna [ò] lea eanemus frekveanta vokálaguovddázis go sokkis lea oanehis vokála rabas dahje gitta stávvalis, ja go konsonántaguovddázis lea synkronalaš (fonehtalaš) C_{II}-guhkkodat, omd. [jòlla, nòhkan, gòlle, čèhpe^{ht}, gùrra, nàllà^{ht}, gòððe, dīhte^{ht}]. Nu go bajábealde oidno, de sáhtá dulkot dáid sátnehámiid fonologalaččat ná: /joollá, noohkân, koolle, čeehpeht, kuurrá, nàälláht, kooððe, tiihteht/. Guhkes fonema /oo/ gávdno maid go

⁴⁰ xx- ja xy-ráiddu geahnohis dássi ja sokkis etymologalaš oanehis *e.

⁴¹ xx- ja xy-ráiddu geahnohis dássi ja sokkis allegrovokála.

⁴² x-ráiddu gievrras dássi ja etymologalaš oanehis *e.

⁴³ x-ráiddu gievrras dássi ja sokkis allegrovokála.

sokkis lea guhkes vokála gitta stávvalis, omd. /*koollin, joollin, koollun*/, fonehtalaččat [*gòllin, jòllin, gòllun*]. Guhkes vokála /oo/ kontrastere oanehis vokálain /o/, omd. /*joollá*/ vs. /*jollá*/ ja /*koollin*/ vs. /*kollin*/. Sihke Bergsland ja Krámský čálliba ahte okta sátnefonologijja oaivebargguin lea geahččalit geahpedit fonemalogu nu ollu go vejolaš.

Bergsland:

Formfonologiens oppgave er å gi en ordnet beskrivelse av formenes uttrykk som sådanne, å gradere de lydlige distinksjoner slik at uttrykkene kan betraktes (formuleres) som bestående av et mest mulig begrenset antall uttrykksavsnitt [...], fonemer, som så kan beskrives fonetisk så nøye man ønsker [...], (1946:4).

Krámský:

The leading idea of any phoneme theory may thus be expressed as that of reducing the immense, practically unlimited, number of sounds in a given language, by intentionally disregarding minor differences among them, to a definite and limited number of phonemes. (1974:49.)

Mus lea maid áigumuš gáržžidit fonemalogu nu ollu go vejolaš. Jus mun dulkon bajábeale namuhuvvon vokálaid bealleguhkin, de šaddet Kárášjoga badjesuopmanis 18 monoftoŋga-fonema, muhto go mun dulkon daid guhkin, de šaddet dán suopmanis 12 monoftoŋga-fonema.

Dát ákkastallan guoská buot fonehtalaš bealleguhkes vokálaguovddáziidda, [*i, ù, è, ä, á*], mat leat čuoggáin 4.1.2.2.1. ja 4.1.2.2.6, ja bajábeale ákkastallama vuodul dulkon de fonehtalaš bealleguhkes vokálaid fonologalaččat guhkin, in ge bealleguhkin ja nu geahpeduvvo fonemalohku guđain fonemain. Nappo, vokálaguovddážis sáhttet leat sihke guhkes ja oanehis vokálat dalle go konsonántaguovddážis lea synkronalaš C_{II}-guhkkoda, t ja go sokkis lea oanehis vokála rabas dahje gitta stávvalis, ja dat kontrasterejit ná: /*koollin*/ vs. /*kollin*/.

Dás namuhan maid ahte sátnehámiin [*gòllin, jòllin, gòllun*] lea historjjálaččat leamaš (oanehis) **i* ja **u* sokkis, omd. *gòllin* < **kołim* < **kolejem*, analogalaččat *männin* < mvsg. **meñim* < ávsm. **menejem* (Korhonen 1981:115). Dát ovdamearkkat čállojuvvojit *gollen, jollen, gollon* ja *mannen* čállinvuogi mielde. Bealleguhkes fonehtalaš vokála ii gávdno go sokkis lea guhkes vokála rabas stávvalis, omd. [**gòlli, *jòlli, *gòllu*]. Seamma láhkai lea

sátnehámiin [*lòhkiì, jòhkiì, bòlluì*] historjjálaččat leamaš **ɛ* ja **o* sokkis, omd. *jòhkiì* < mvsg. **jokim* < ávsm. **jokejen* (Korhonen 1981:115). Dán suopmanis lea guhkkon soggi dáin birrasiin. Bealleguhkes fonehtalaš vokála ii gávdno go sokkis lea guhkes vokála rabas stávvalis, omd. [**lòhki, *jòhki, *bòllu*].

Sammallahti mielde Kárášjoga bajonsuopmana fonologalaš bealleguhkes vokálat leat čuovvovaččat: /*uu, ii, oo, ee, aa, áá*/. Eará lagaš suopmaniid dego Deatnogátti, Anárjoga ja Kárášjoga dálonsuopmana monofonogafonemat leat seamma go Kárášjoga bajonsuopmana, dušše dainna erohusain ahte dáin suopmaniin lea lassin vel fonema /*ää*/. (2002:29–30.) Sammallahti dulko bealleguhkes allofovnaid fonologalaččat bealleguhkin, muhto de lasiha fonemalogu guđain fonemain, ja nu ii čuovo ovtta struktuvrralaš fonologiija vuoddojurdagiin, namalassii ahte geahččalit unnidit fonemalogu nu ollu go vejolaš.

4.1.2.3 Guhkes vokálat

Ovdal go guorahallagoađán vokálaguovddázia guhkes vokálaid distribušuvnna, áiggun ságaškuššat mii kvantitehta lea. Kvantitehta lea fonehtalaččat giellajienaid bistu áiggi dáfus dahje “guhkkodat”. Čuoggás 4.1.1 oinniimet oanehis vokálaid ovdamearkkaid. Čuoggás 4.1.3 bohtá ovdan ahte dán dutkamis dulkojuvvojit fonehtalaš oanehis vokálat fonologalaččat oanehažžan ja fonehtalaš bealleguhkes ja guhkes vokálat fas fonologalaččat guhkin. Dán suopmanis leat omd. dákkár fonehtalaš bealleguhkes ja guhkes vokálat:

bealleguhkes: [*rìdta, bènno, rùsso, jòlla, mähce, bälđta, bäsđte*].⁴⁴

guhkes: [*nīgä, rūmo't, dēde, gōlan, lāvi, gārān, āžān*].⁴⁵

Sammallahti mielde gemináhtavokálain, mat maiddái gohčoduvvojit guhkes vokálan, leat guokte seammalágan vokála maññálagaid (2002:26). Jearaldat lea ge ahte galgá go guhkes vokálaid dulkot sisttisdoallat ovtta guhkes vai guokte oanehis sekveanssa? Sammallahti dulko guhkes vokálaid gemináhtavokálan, namalassii ahte vokála gerdojuvvo. Muhto sáhtta maid dulkot guhkes vokálaid sisttisdoallat ovtta guhkes sekveanssa, ii ge guokte oanehis sekveanssa. Suomagielas leat ákkat analyseret sihke guhkes vokálaid ja guhkes konsonánttaid

⁴⁴ [*rìdta, bènno, jòlla, bälđta, bäsđte*] = (akk. ol.), [*rùsso*] = (1.p. gl. pres.) ja (3.p. ml. pret.), [*mähce*] = (ad.)

⁴⁵ [*nīgä, rūmo't*] = (nom. ol.), [*dēde*] = (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.) [*gōlan, gārān, āžān*] = (1.p. ol. pres.), [*lāvi*] = (nom. ol.)

sekveansan mat sisttisdoallet guokte oanehis jietnadaga, danin go guhkes vokála mañit oanehis sekveansa lea sierra morfema dego omd. sánis *sata-a* (*arvit*) mas guhkes vokála nubbi sekveansa lea infinitiivva morfema, ja sánis *vet-tä* (*čáhci*) mas guhkes konsonántta nubbi sekveansa lea partitiivva morfema.⁴⁶ Dán suopmanis eai leat ovdamearkkat mat čájehit ahte morfemarádjá sáhtá juohkit vokála seamma láhkai go suomagielas.

Suomagiela dutkanárbevierru ja suomagiela fonologiija dutkan sáhtá leat ággan dulkot guhkes vokálaid sámezielas maiddái sisttisdoallat guokte oanehis sekveansa, omd. boahdá suomagiela ortografijias bures ovdan vokálaid fonologalaš guhkkodat, namalassii tulee [*tulē*] vs. tuulee [*tūlē*] (3.p. o.l. pres. ind.) ja tullee [*tullē*] (3.p. ol. pres. pot.) vs. tuullee [*tūllē*] (3.p. ol. pres. pot.). Dárogieles dutkanárbevierru ja dárogieles fonologiija dutkan fas sáhtá leat ággan dulkot guhkes vokálaid sisttisdoallat ovttá guhkes sekveansa, omd. *hoppe* [*hop˚ə*] vs. *håpe* [*hōp˚ə*]. Norgalaš fonologiijas lea easka ođđasat áiggis dohkkehuvvon ahte kontrásta lea vuosttaš stávvala vokálain, ii ge nuppi stávvala guovddáškonsonánttain. Nubbi ágga dulkot guhkes vokálaid sisttisdoallat guokte oanehis sekveansa sáhtá leat omd. davvisámeziela *a*-systema. Oarjesuopmaniin lea ekonomalabbo dulkot *a*-systema vokálageardunvugiin, dat goit orru dahkamin dan álkibun, go doppe lea fonologalaš opposišuvdna kvantitehtas.

Nuortasuopmaniin *a*-systemas lea opposišuvdna kvalitehtas, ja nu ii leat vokálageardunvuohki ekonomalabbo. Orru leamen eanet duhtadahtti jurddašit nu, ahte oarjesuopmaniid fonema iešvuohka *a*-systema dáfus lea kvantitehta, ja nuortasuopmaniid fonema iešvuohka fas kvalitehta. Jus atnit omd. *a*-systema dálá davvisámezielas ovdamearkan, de lea nuortasuopmaniin etymologalaš oanehis vokála šaddan /*á*/ ja etymologalaš guhkes vokála /*ä*/, nappo juonin mii lea eará go vokálageardun, namalassii guokte sierralágan kvalitehta. Dábálaččat oarjesuopmaniin lea etymologalaš oanehis vokála šaddan /*a*/ ja etymologalaš guhkes vokála /*aa*/, nappo bisuhan seamma kvalitehta, muhto lea goappatlágan guhkkodat.

Go fonema birra lea hállamin, de ii sáhte lohkat ahte fonemas lea okta guhkkodat. Guokte vokála sáhttet gerdojuvvot omd. ovttá stávvalis, muhto dábálaččat eai sáhte leat omd. guokte /*o*/-fonema mañjalágaid ovttá stávvalis. Okta vuohki relateret guhkes ja oanehis vokálaid

⁴⁶ Rolf Theil logaldallan giđđat 1979. *Fonologiija*. Oslo universitehta.

fonema-doahpagii lea formuleret ná: oanehis *o* ja guhkes *o* lea fonema /*o*/ guhkes ja oanehis veršuvdna.

Bajábeale ákkastallama vuodul dulkon guhkes vokálaid sisttisdoallat ovtta guhkes sekveansa, dan sadjái go guokte oanehis sekveansa, muhto fonologalaččat merken goit sihke guhkes vokálaid ja guhkes konsonánttaid guvttiin bustávamearkkain dán dutkamušas.

Vokálaguovddázis sáhttet leat guhkes vokálat go konsonántaguovddázis lea ovttaskas konsonánta ja sokkis lea oanehis dahje guhkes vokála.

4.1.2.3.1 Guhkes allavokála [i̯]

Guhkes alla vokála [i̯] gullo ee. dain sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>nīgǎ</i>	<i>niikǎ</i>	<i>Nigá</i> (olbmonamma)
<i>gīmīs</i>	<i>kiimiis</i>	<i>gimis</i> (nom. ol.)
<i>gīmahiʹt</i>	<i>kiimáhiht</i>	<i>gimahit</i> (inf.)
<i>bīḍǎn</i>	<i>piidǎn</i>	<i>bihtit</i> (1.p. ol. pres.)
<i>bīḍe</i>	<i>piide</i>	<i>bihtit</i> (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>bīso</i>	<i>piiso</i>	<i>bissut</i> (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>līvùn</i>	<i>liivuun</i>	<i>livvut</i> (1.p. ol. pres.)
<i>līva</i>	<i>liivá</i>	<i>livva</i> (akk. ol.)
<i>bīvaldiʹt</i>	<i>piiváltiht</i>	<i>bivaldit</i> (inf.)
<i>gīlīʹt</i>	<i>kiiLiht</i>	<i>gihlit</i> (nom. ml.)
<i>dīn, dīn</i>	<i>tiin</i>	<i>din</i> (pron.)
<i>īn, in</i>	<i>iin</i>	<i>in</i> (1.p. ol. biehttal.)

Dán vokála kvalitatiivvalaš iešvuolta lea seamma go oanehis vokála [i̯], eai ge leat eará kvalitatiivvalaš allofovnnat. Dás namuhan dušše ahte guhkes jietnadagat dábálaččat lávejit leat fonehtalaččat veaháš gáržžibut go oanehis vokálat. Ovttaštávvalsániin leat kvantitatiivvalaš allofovnnat [i̯] ja [i̯], ja ii ge dain leat sátnearuheaddji doaibma. Ovtta stávval sániin realiserejuvvojit vokálat guhkkkin dalle go sátnehámit leat largohámis ja go dain lea emfáhtalaš deaddu, ja bealleguhkkkin dalle go sátnehámit leat allegrohámis ja go dain ii leat emfáhtalaš deaddu. Vokála merkejuvvo fonologalaččat /ii/.

4.1.2.3.2 Guhkes alla vokála [ū]

Guhkes alla vokála [ū]gullo ee. dain sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologálaš hápmi	Čállinvuohki
<i>skūž̄il</i>	<i>skuuč̄iil</i>	<i>skužil</i> (ad.)
<i>skūž̄as</i>	<i>skuuč̄ás</i>	<i>skužas</i> (adj.)
<i>būnođi`t</i>	<i>puuñođih</i>	<i>bunjodit</i> (inf.)
<i>rūmo`t</i>	<i>ruumoht</i>	<i>ruhmut</i> (nom. ol.)
<i>rūvaš</i>	<i>ruuváš</i>	<i>ruvaš</i> (nom. ol.)
<i>būh̄à`t</i>	<i>puuh̄ääht</i>	<i>buhát</i> (nom. ol.)
<i>gūlù</i>	<i>kuuluu</i>	<i>gullu</i> (akk. ol.)
<i>cūlan</i>	<i>cuulán</i>	<i>cuhllat</i> (1.p. ol. pres.)
<i>skūraĵ</i>	<i>skuuráj</i>	<i>skuhrrat</i> (3.p. ol. pret.)
<i>jūs, jùs</i>	<i>juus</i>	<i>jus</i> (konj.)
<i>mūn, mùn</i>	<i>muun</i>	<i>mun</i> (pron.)

Dán vokála kvalitatiivvalaš iešvuohhta lea seamma go oanehis vokála [u], eai ge oro leamen eará kvalitatiivvalaš allofovnnat. Ovtastávvalsániin leat kvantitatiivvalaš allofovnnat [ū] ja [ù], ii ge dain leat sátnearuheaddji doaibma. Ovtastávvalsániin realiserejuvvojit vokálat guhkkkin dalle go sátnehámit leat largohámis ja go dain lea cealkkadeaddu, ja bealleguhkkkin dalle go sátnehámit leat allegrohámis ja go dain ii leat cealkkadeaddu. Vokála merkejuvvo fonologalaččat /uu/.

4.1.2.3.3 Guhkes bajit gaskavokála [ē]

Guhkes bajit gaskavokála [ē] gullo ee. dain sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologálaš hápmi	Čállinvuohki
<i>čēz̄ä</i>	<i>čeecää</i>	<i>čezá</i> (nom. ol.)
<i>ēbel</i>	<i>eepel</i>	<i>ebel</i> (nom. ol.)
<i>mēnođi`t</i>	<i>meenod̄iht</i>	<i>menodit</i> (inf.)
<i>vēs̄ä</i>	<i>veesää</i>	<i>vesá</i> (nom. ol.)
<i>dēvùn</i>	<i>teevuun</i>	<i>devon</i> (nom. ol.)
<i>dēde</i>	<i>teede</i>	<i>diehtit</i> (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>ēliĵ</i>	<i>eeliĵ</i>	<i>eallit</i> (3.p. ol. pret.)
<i>mērūn</i>	<i>meeruun</i>	<i>meron</i> (nom. ol.)

<i>ēre`t</i>	<i>eereht</i>	<i>eret</i> (ad.)
<i>vēl, vèl</i>	<i>veel</i>	<i>vel</i> (ad.)
<i>dē, dè, δè</i>	<i>tee</i>	<i>de</i> (konj.)

Dán vokála kvalitatiivvalaš iešvuolta lea seamma go oanehis vokála [e], eai ge oro leamen eará kvalitatiivvalaš allofovnnat.⁴⁷ Ovtastávvalsániin leat kvantitatiivvalaš allofovnnat [ē] ja [è], ii ge dain leat sátnearuheaddji doaibma. Ovtastávvalsániin realiserejuvvojit vokálat guhkkinn dalle go sátnehámit leat largohámis ja go dain lea cealkkadeaddu, ja bealleguhkkinn dalle go sátnehámit leat allegrohámis ja go dain ii leat cealkkadeaddu. Vokála merkejuvvo fonologalaččat /eel/.

4.1.2.3.4 Guhkes bajit gaskavokála [ō]

Guhkes bajit gaskavokála [ō] gullo ee. dain sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>gōdīn</i>	<i>kootiin</i>	<i>goden</i> (nom. ol.)
<i>jōŋa`t</i>	<i>joonáht</i>	<i>jokŋa</i> (nom. ml.)
<i>gōđiĭ</i>	<i>koodiij</i>	<i>godđit</i> (3.p. ol. pret.)
<i>gōve</i>	<i>koove</i>	<i>gohpi</i> (akk. ol. allegro)
<i>bōrađi`t</i>	<i>poorađi iht</i>	<i>boradit</i> (inf.)
<i>bōraĭđi`t</i>	<i>pooraĭđi iht</i>	<i>bohraidit</i> (inf.)
<i>ōlän</i>	<i>oolän</i>	<i>ollit</i> (1.p. ol. pres.)
<i>gōlan</i>	<i>koolán</i>	<i>gollat</i> (1.p. ol. pres.)
<i>dōn, dòn</i>	<i>toon</i>	<i>don</i> (pron.)
<i>gōs, gòs</i>	<i>koos</i>	<i>gos</i> (ad.)

Dán vokála kvalitatiivvalaš iešvuolta lea seamma go oanehis vuodđovokála [o], eai ge oro leamen eará kvalitatiivvalaš allofovnnat. Ovtastávvalsániin leat kvantitatiivvalaš allofovnnat [ō] ja [ò], ii ge dain leat sátnearuheaddji doaibma. Ovtastávvalsániin realiserejuvvojit vokálat guhkkinn dalle go sátnehámit leat largohámis ja go dain lea cealkkadeaddu, ja bealleguhkkinn dalle go sátnehámit leat allegrohámis ja go dain ii leat cealkkadeaddu. Vokála merkejuvvo fonologalaččat /oo/.

⁴⁷ Eanas dáid bajábeale namuhuvvon ovdamearkkaid vokálaguovddážat leat nu gohčoduvvon *ie*-redukšuvnna bohtosat (Sammallahti 2002: 33).

4.1.2.3.5 Guhkes vuolleokála [ǣ] ja vuolleokála [ǣ̃]

Guhkes vuolleokála [ǣ̃] ja guhkes vuolleokála [ǣ] gulloba ee. dain sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologálaš hápmi	Čállinvuohki
<i>bǣ̃ʒi</i>	<i>pǣ̃či</i>	<i>báhčit</i> (v. gen.)
<i>bǣ̃ʒe</i>	<i>pǣ̃če</i>	<i>báhčit</i> (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>jǣ̃niʹt</i>	<i>jǣ̃niiht</i>	<i>jáhniit</i> (nom. ol.)
<i>vǣ̃nemaʹt</i>	<i>vǣ̃nemáht</i>	<i>váhnen</i> (nom. ml.)
<i>lǣ̃viij</i>	<i>lǣ̃viij</i>	<i>lávvet</i> (3.p. ol. pret.)
<i>lǣ̃ve</i>	<i>lǣ̃ve</i>	<i>lávvet</i> (pres. biehttal.), <i>lávvi</i> (akk. ol. allegro)
<i>čǣ̃li</i>	<i>čǣ̃lii</i>	<i>čállit</i> (v. gen.)
<i>gǣ̃rán</i>	<i>kǣ̃rán</i>	<i>gárrat</i> (1.p. ol. pres.)
<i>nǣ̃, nǣ̃</i>	<i>nǣ̃</i>	<i>ná</i> (ad.)
<i>bǣ̃s, bǣ̃s</i>	<i>pǣ̃s</i>	<i>bás</i> (attr.)

Dán vokála kvalitatiivlaš iešvuohta lea seamma go oanehis vuodđovokálaid [ǣ] ja [ǣ̃], eai ge oro leamen eará kvalitatiivlaš allofovnnat.

Sammallahti mielde “oarjesuopmaniin leat golbma kontrasterejeaddji guhkkodaga /a/- monofonngas, omd. /pase/ vs. /čaa-le/ vs. /laave/” (2002:28). Lean iskan spektrogrammaiguin lea go dán suopmanis guhkkodaterohus dain jienain. Lean ráhkadan spektrogrammaid⁴⁸ sániin [čǣ̃le] ja [lǣ̃ve] (nom. ol.) sánis *lávvi* ja sánis [lǣ̃ve] (3.p. ol. pres.) *lávvet* vearbbas. Lean atnán cealkagiid *Lásse-láve bohccot* ja *Lásse láve čuoigat*⁴⁹ iskat lea go erohus [lǣ̃ve] ja [lǣ̃ve] sániid vokálaguovddáža kvantitehtas. Eai spektrogrammat ge duodaš ahte lea erohus vokála-guhkkodagain, ja dan dulkon maid nu ahte dán suopmanis ii leat stávvaldeattus sátnearuheaddji doaibma dán birrasis.

Ovttastávvalsániin lea kvalitatiivlaš allofovndna [ǣ̃], muhto ii [ǣ̃], ja kvantitatiivlaš allofovnnat [ǣ̃] ja [ǣ̃̃], ii ge dain leat sátnearuheaddji doaibma. Ovttastávvalsániin realiserejuvvojit vokálat guhkkinn dalle go sátnehámit leat largohámis ja go dain lea cealkkadeaddu, ja

⁴⁸ Vrd. mildosiin 1.

⁴⁹ Dás lean ráhkadan dán guokte cealkaga ja sihtan iežan informántta lohkat cealkagiid. Dasto lean bádden daid, čuohppan eret [lǣ̃ve]-sátnehámiid cealkagis ja ráhkadan spektrogrammaid dain.

bealleguhkkin dalle go sátnehámit leat allegrohámis ja go dain ii leat cealkkadeaddu. Vokála merkejuvvo fonologalaččat /ää/.

4.1.2.3.6 Guhkes vuolleokála [ã]

Guhkes vuolleokála [ã] gullo ee. dain sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>ā̄zã</i>	<i>ââcään</i>	<i>ahcit</i> (1.p. ol. pres.)
<i>ā̄ze</i>	<i>ââce</i>	<i>ahcit</i> (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>ā̄nihiˀt</i>	<i>âânihiht</i>	<i>anihit</i> (inf.)
<i>mā̄nahiˀt</i>	<i>mâânâhiht</i>	<i>manahit</i> (inf.)
<i>jā̄ji</i>	<i>jââjii</i>	<i>jahki</i> (akk. ol.)
<i>dā̄je</i>	<i>tââje</i>	<i>dahje</i> (konj.)
<i>vaši</i>	<i>vââši</i>	<i>vašši</i> (akk. ol.)
<i>vaše</i>	<i>vââše</i>	<i>vašši</i> (akk. ol. allegro)
<i>bālù</i>	<i>pââluu</i>	<i>ballu</i> (akk. ol.)
<i>gā̄ras</i>	<i>kâârâas</i>	<i>garas</i> (adj. pred.)
<i>nà, nā</i>	<i>nââ</i>	<i>na</i> (part.)
<i>fàs, fās</i>	<i>fââs</i>	<i>fas</i> (ad.)

Dán vokála kvalitatiivlaš iešvuohta lea seamma go oanehis vokála [a], eai ge oro leamen eará kvalitatiivlaš allofovnnat. Ovtastávvalsániin leat kvantitatiivlaš allofovnnat [ā] ja [ã], ii ge dain leat sátnearuheaddji doaibma. Ovtastávvalsániin realiserejuvvojit vokálat guhkkkin dalle go sátnehámit leat largohámis ja go dain lea cealkkadeaddu, ja bealleguhkkin dalle go sátnehámit leat allegrohámis ja go dain ii leat cealkkadeaddu. Vokála merkejuvvo fonologalaččat /ââ/.

4.1.2.3.7 Guhkes vokálat – čeahkkáigeassu

Vokálaguovddázis leat guhkes vokálat dalle go konsonántaguovddázis lea synkronalaš (fonehtalaš) C₁-guhkkodat, ja go sokkis lea guhkes dahje oanehis vokála rabas dahje gitta stávvalis, omd.:

v̄c̄p̄: [n̄iḡã; ḡulù; č̄ēžã, vēsã; b̄ãž̄i, č̄ãl̄i; j̄ãj̄i, v̄ãš̄i, b̄ãl̄u],

v̄c,ȳc: [ḡim̄is, b̄id̄än, id̄i, d̄id̄i; ḡod̄i, ōdi, liv̄un, ḡil̄i't; sk̄ūž̄il, č̄ud̄i, b̄uh̄ä't, d̄ev̄un, ēl̄i, m̄er̄un; ḡod̄in, ḡod̄i, ol̄än; j̄än̄i't, l̄äv̄i, āž̄än, ānih̄i't],

v̄c,ȳ: [l̄iva, b̄ide, b̄iso; d̄ede; ḡove; b̄āž̄e, l̄äve; āže, d̄āje, v̄āše] ja

v̄c,ȳc: [b̄ival̄di't, ḡim̄ahi't; rūvaš, sk̄ūž̄as, b̄ūh̄odi't, rūmo't, c̄ūlan, sk̄ūraj; ēbel, m̄enodi't, ēre^ht; j̄oṇa't, b̄orađi't, b̄orađi't, ḡolan; l̄äve't, v̄änema't, ḡārān; mānahi't, ḡaras].

Ovttastávvalsátnehámiin leat vokálaguovddážis guhkes dahje bealleguhkes vokálat dalle go loahpas lea ovttaskas konsonánta dahje ii mihkkege, omd.:

c̄vc: [d̄in, d̄in, j̄ūs, j̄ūs, m̄ūn, m̄ūn; v̄el, v̄el; d̄on, d̄on, ḡos, ḡos; b̄ās, b̄ās; f̄ās, f̄ās],

c̄v: [d̄ē, d̄ē, d̄ē; n̄ā, n̄ā; n̄ā, na] ja

v̄c: [in, in].

Bajábeale namuhuvvon vokálaguovddážiid, namalassii vokálad čuoggáin 4.1.2.3.1. ja 4.1.2.3.6, dulkon fonologalaččat guhkkin.

Nu go oaidná bajábeale ovdamearkkain, de leat diakronalaččat dáhpáhuvván neutralisašuvnnat. Vuosttaš njealjji fonotávttalaš struktuvrras leat máŋggalágan diakronalaš sturrodagat:

a. diakronalaš C_I-guhkkodat⁵⁰, omd. [ḡim̄is] (nom. ol.), [b̄āž̄i] (v. gen.).

b. diakronalaš C_I-guhkkodat⁵¹, omd. [l̄iva] (akk. ol.), [ḡolan] (1.p. ol. pres.).

c. diakronalaš C_I-guhkkodat⁵², omd. [b̄ide] (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.), [b̄āž̄e] (2.p. ol. imp.) ja pres. biehttal.).

Diakronalaš oanehis ja guhkes vokálad opposišuvdna gaskkas lea neutraliserejuvvon ovddabealde ovttaskas konsonántta go sokkis lea guhkes vokála gitta stávvalis dán sorttat sániin, omd. [ḡod̄i]–[ōdi], [č̄ud̄i]–[č̄ud̄i],⁵³ [id̄i]–[d̄id̄i]. Maŋit juohke báras lea diftonganjuolgama boadus: [ōdi] < oad̄dit, [id̄i] < čuohti, [d̄id̄i] < diehttit.

⁵⁰ x-ráiddu geahnohis dássi ja guhkes vokála sokkis.

⁵¹ x-ráiddu geahnohis dássi ja etymologalaš oanehis *e sokkis.

⁵² x-ráiddu geahnohis dássi ja allegrovokála sokkis.

⁵³ [č̄ud̄i] < [č̄uht̄i], [č̄ud̄i] < [č̄u-oh̄ti].

Karášjoga badjesuopmana guhkes vokálafonemat leat nappo guhtta: /ii, uu, ee, oo, ää, ââ/.

Karášjoga badjesuopmana njeallje vuosttaš vokála leat seammat go Karášjoga bajon- ja dálonsuopmanis, muhto /aa/-fonemat eai leat seamma. Badjesuopmanis lea /ää, ââ/, bajonsuopmanis /aa, ââ/ ja dálonsuopmanis /ää, aa, ââ/.

Pekka Sammallahti mielde Karášjoga bajonsuopmana fonologalaš guhkes vokálat leat čuovvovaččat: /uu, ii, oo, ee, ââ, aa/. Eará lagaš suopmaniid dego Deatnogátti, Anárjoga ja Karášjoga dálonsuopmana guhkes vokálat leat seamma go Karášjoga bajonsuopmanis, dušše dainna erohusain ahte dain suopmaniin lea lassin vel fonema /ää/. (2002:29–30.)

4.1.3 Vokálaguovddáža monofongarádjju

Vokálaguorahallama váldogovva lea ahte vokálat jietnaduvvojit oanehažžan ($[v]$) synkronalaš (fonehtalaš) C_{III} konsonántaguovddáža ovddabealde go sokkis lea oanehis dahje guhkes vokála, bealleguhkkin ($[v]$) synkronalaš (fonehtalaš) C_{II} konsonántaguovddáža ovddabealde go sokkis lea oanehis dahje guhkes vokála ja guhkin ($[v]$) (fonehtalaš) synkronalaš C_I konsonántaguovddáža ovddabealde go sokkis lea oanehis dahje guhkes vokála.

Čuoggás 4.1 celkojuvvui ahte okta dán dutkamuša guovddáš čuolmmain lea ge gávnnahit leat go dán suopmanis guokte vai golbma vokálaguhkkodaga fonologalaččat.

Vuosttaš dulkonvejolašvuohta lea ahte vokálaguovddážis leat golbma fonologalaš guhkkodaga: oanehis, bealleguhkes ja guhkes. Konsonántaguovddážis konsonántaguhkkodat čuovvu vokálaguhkkodaga automáhtalaččat, nappo golbma fonotávttalaš vejolašvuođa:

/vk : vvk : vvk/.

Nubbi dulkonvejolašvuohta lea ahte konsonántaguovddážis leat golbma fonologalaš guhkkodaga, namalassii C_I , C_{II} ja C_{III} ja vokálaguhkkodat vokálaguovddážis čuovvu konsonántaguhkkodaga automáhtalaččat, nappo golbma fonotávttalaš vejolašvuođa: /vk : vkk : vkkk/.

Čuoggás 3.3 čállen galle fonotávttalaš vejolašvuođa Karášjoga badjesuopmanis, dárogielas ja suomagielas leat monofonggaid dáfus. Dás vuolábealde šematiseren makkár fonotávttalaš

vejolašvuodát Kárášjoga badjesuopmanis, dárogielas⁵⁴ ja suomagielas leat, dahje eai leat, monoftonggaid dáfus.

	<i>vkk</i>	<i>vvkk</i>	<i>vk</i>	<i>vvk</i>
Dán suopmanis	<i>jollii</i> <i>jollá(n)</i>	<i>*joollii</i> <i>joollá(n)</i>	<i>*jollii</i> <i>*tolá</i>	<i>joolii(n)</i> <i>toolá(n)</i>
Dárogiella	<i>hoppe</i>	<i>*hooppe</i>	<i>*hope</i>	<i>hoope</i>
Suomagiella	<i>tullee</i>	<i>tuullee</i>	<i>tulee</i>	<i>tuulee</i>

* = ii gávdno dán suopmanis / dán gielas

Dán suopmanis lea goalmát vejolašvuolta (vuosttaš ja nubbi vejolašvuolta lea badjelis namuhuvvon):

A. Go sokkis lea guhkes vokála, de leat vokálaguovddážiis guokte fonologalaš guhkkodaga, oanehis ja guhkes, ja konsonántaguovddážiis guokte guhkkodaga, oanehis (C_I) ja guhkes (C_{II}), nappo guokte fonotávttalaš vejolašvuoda: /*vkk* : *vvk*/.

B. Go sokkis lea oanehis vokála, de leat vokálaguovddážiis guokte fonologalaš guhkkodaga, oanehis ja guhkes, ja konsonántaguovddážiis guokte guhkkodaga, oanehis (C_I) ja guhkes (C_{II}), muhto golbma fonotávttalaš vejolašvuoda: /*vkk* : *vvkk* : *vvk*/.

Kvalitatiivvalaš ja kvantitatiivvalaš vokálaallofovnaid guorahallan čájeha ahte vokálaguovddáža monoftongarádjju sisttisoallá:

- guhtta oanehis vokála
- guhtta guhkes vokála

Vokálaguovddáža monoftongarádjju sáhtta paradigman ná govvidit:

Távval 1: Vokálaguovddáš – monoftonggat

Oanehis vokálat		Guhkes vokálat	
<i>/i</i>	<i>u</i>	<i>/ii</i>	<i>uu</i>
<i>e</i>	<i>o</i>	<i>ee</i>	<i>oo</i>
<i>a</i>	<i>á/</i>	<i>ää</i>	<i>áá/</i>

⁵⁴ Dás čájeha maid oanehaččat dárogiela ja suomagiela kvantitehtastruktuurra.

4.2 Vokálaguovddáža diftonggat

Vokálačoahki diftonggahčodeami eaktun lea ahte vokálačoahkki lea ovtta ja seamma stávvalis. Jus stávvalrádjá juohká vokála, de lea dat vokálakombinašuvdna. Diftonga govviduvvo guvttiin goappatlágan vokálamearkkain. Sammallahti mielde diftonggat leat guovtti vokála čoahkit, dábálaččat goabbáge lahttu gullá vuodđovokálaide ja identifiserejuvvo daid vuodul ja daid jietnadatkvalitehta rievdá. Diftonggas sáhtta leat deaddu jogo vuosttaš vokálas (gohčoduvvo dalle álgodettolaš diftongan) dahje nuppi vokálas (gohčoduvvo dalle loahppadettolaš diftongan). (Sammallahti 2002:31.)

4.2.1 Diftonggaid kvalitatiivvalaš variánttat

Dán suopmana diftongaráju meroštallamis leat kvalitatiivvalaš diftongavariánttat vuodđun. Diftonggaid sátnearuheadji doaibma boahdá ovdan go minimála ja subminimála páraid bidjá vuostálagaid, dás govviduvvon fonehtalaš transkripšuvnnain:

<i>[gǔě·s̄si⁵⁵</i>	vs.	<i>gǔ·ōs̄si</i>	vs.	<i>gěǧ·s̄si</i>	vs.	<i>gǐ·ěs̄si</i>	vs.	–]
[–	vs.	<i>bǔ·ōš̄šù</i>	vs.	–	vs.	–	vs.	<i>bōǎ·š̄šù]</i>
<i>[dǔě·ḡgi</i>	vs.	<i>dǔ·ōḡki</i>	vs.	<i>sěǧ·ḡgi</i>	vs.	<i>sǐ·ěḡki</i>	vs.	–]
[–	vs.	<i>lǔ·ōḡki</i>	vs.	–	vs.	–	vs.	<i>lōǎ·ḡgi]</i>
<i>[nǔě·h̄ti</i>	vs.	<i>nǔ·ōh̄ti</i>	vs.	<i>věǧ·h̄ki</i>	vs.	<i>vǐ·ěh̄ki</i>	vs.	–]
[–	vs.	<i>dǔ·ōh̄ki</i>	vs.	–	vs.	–	vs.	<i>dōǎ·h̄ki]</i>
<i>[rǔě·β̄di</i>	vs.	<i>rǔ·ōβ̄di</i>	vs.	<i>běǧ·β̄di</i>	vs.	<i>bǐ·ěβ̄di</i>	vs.	–]
[–	vs.	<i>gǔ·ōβ̄di</i>	vs.	–	vs.	–	vs.	<i>gōǎ·β̄di]</i>

[ǔě, ǧǧ, ǎǎ] leat loahppadettolaš oanehis ja *[ǐ·ě, ǔ·ǧ]* leat álgodettolaš oanehis diftonggat.

Dáid bajábeale namuhuvvon minimála ja subminimála páraid vuodul sáhtta vuos árvalit vihtta kvalitatiivvalaš diftongga: [ie, ue, uo, eè, oa] ja daid kvalitehta lea nu go dás vuolábealde ovdanboahdá:

[ǐ·ě] álgosekveansa lea govda, ovda allavokála ja nubbi sekveansa fas govda, ovda, bajit gaskavokála.

⁵⁵ *[gěǧ·s̄si, sěǧ·ḡgi, vǧǧ·h̄ki, bǧǧ·β̄di, gǐ·ěs̄si, gōǎ·β̄di]* = (nom. ol.), *[bǔ·ōš̄šù, lǔ·ōḡki, dǔ·ōh̄ki, rǔ·ōβ̄di, gǔ·ōβ̄di, sǐ·ěḡki, vǐ·ěh̄ki, bǐ·ěβ̄di]* = (akk. ol.). *[sěǧ·ḡgi]* lea dasa lassin adjektiiva (predikatiiva). Dat ovdamearkkat mat dás eai namuhuvvo, leat tabeallain 4.2.2.1.1 ja 4.2.2.1.2.

[*ũ̃ē̃*] álgosekveansa lea jorba, maŋŋe allavokála ja nubbi sekveansa fas govda, ovda, bajit gaskavokála.

[*ũ̃ö̃*] álgosekveansa lea jorba, maŋŋe allavokála ja nubbi sekveansa fas jorba, maŋŋe, bajit gaskavokála.⁵⁶

[*ě̃ě̃*] álgosekveansa lea govda, ovda, bajit gaskavokála ja nubbi sekveansa lea govda, ovda, vuolit gaskavokála.

Bajábeale namuhuvvon diftonggain eai leat eará kvalitatiivvaláš allofovnnat.

Ii [*ee*] diftonggas ge leat go okta kvalitatiivvaláš allofovndna, namalassii dat mii dás bajábealde lea namuhuvvon, muhto liikká válljen dán diftongga fonologalaččat merket /*ea*/ nu ahte dat čuovvu dan merkenvuogi mii monofonoggaid oktavuodas adnojuvvo, ii ge dárbbáš ásahit vel ovttá sierra fonema /*ε*/. Dán čállošis merken [*ee*]-jietnadaga fonehtalaččat [*ee*] ja fonologalaččat /*ea*/.

[*ö̃ä̃*]-diftonggas leat guokte kvalitatiivvaláš allofovnnat: [*ö̃ä̃*] ja [*ö̃ä̃*]. [*ö̃ä̃*] gullo dalle go sokkis lea ovdavokála, ja [*ö̃ä̃*] fas dalle go sokkis lea maŋŋevokála. [*ö̃ä̃*] álgosekveansa lea jorba, maŋŋe, bajit gaskavokála ja nubbi sekveansa fas ovda, govda vuolleokála. [*ö̃ä̃*] álgo sekveansa lea jorba, maŋŋe, bajit gaskavokála ja nubbi sekveansa fas maŋŋe, govda vuolleokála.

4.2.2 Diftonggaid kvantitatiivvaláš variánttat

Diftonggaid kvantitatiivvaláš variánttat meroštallojuvvojit diftongga sekveanssaid deattu ja kvantitehta vuodul. Dát variánttat leat:

- Loahppadettolaš oanehis diftonggat
- Álgodettolaš oanehis diftonggat
- Álgodettolaš bealleguhkes diftonggat
- Loahppadettolaš bealleguhkes diftonggat
- Loahppadettolaš guhkes diftonggat

⁵⁶ Dán diftonggas lea nu gohčoduvvon *diftonganeutralisašuvdna* ja *álgodettolaš diftonggaid sekundára oatnun*, vrd. čuoggáin 4.2.3, vuollečuoggát a. ja d.

- Álgodettolaš guhkes diftonggat

Paradigmáhtalaččat ná:

Loahppadettolaš oanehis diftonggat	Álgodettolaš oanehis diftonggat	Loahppadettolaš bealleguhkes diftonggat	Álgodettolaš bealleguhkes diftonggat	Loahppadettolaš guhkes diftonggat	Álgodettolaš guhkes diftonggat
<i>[ü̯e̯·</i>	<i>[i̯-ë̯ ü̯-o̯]</i>	<i>[ü̯e̯·</i>	<i>[i̯-ë̯ u̯-ö̯]</i>	<i>[u̯e̯·</i>	<i>[i̯-e̯ ü̯-o̯]</i>
<i>ë̯ε̯· ö̯ä̯·]</i>		<i>ë̯ε̯· ö̯ä̯·]</i>		<i>e̯ε̯· o̯à̯·]</i>	

4.2.2.1 Oanehis diftonggat

Loahppadettolaš oanehis diftonggat leat golbma: *[ü̯e̯, ë̯ε̯, ö̯ä̯]*. Deaddu lea diftongga nuppi vokálas ja goappašat vokálat leaba oanehaččat. Fonehtalaččat sáhtttá govvidit loahppadettolaš oanehis diftonggaid mearkkaiguin *[v̯v̯]*. Álgodettolaš oanehis diftonggat leat guokte: *[ü̯-ö̯, i̯-ë̯]*. Deaddu lea diftongga vuosttaš vokálas, ja goappašat vokálat leaba oanehaččat. Fonehtalaččat sáhtttá govvidit álgodettolaš oanehis diftonggaid mearkkaiguin *[v̯v̯]*.

4.2.2.1.1 Oanehis loahppadettolaš diftonggat

Oanehis loahppadettolaš diftonggat gullojit ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>dü̯e̯-ḡgì</i>	<i>tü̯ëggi</i>	<i>duoggi</i> (nom. ol.)
<i>vü̯e̯-ḡga</i>	<i>vü̯ëggá</i>	<i>vuogga</i> (nom. ol.)
<i>k̄ü̯e̯-n̄nã</i>	<i>k̄ü̯ënnää</i>	<i>guonná</i> (nom. ol.)
<i>k̄ü̯e̯-n̄na</i>	<i>k̄ü̯ënná</i>	<i>guonná</i> (nom. ol. allegro)
<i>gü̯e̯-s̄sì</i>	<i>kü̯ëssi</i>	<i>guossi</i> (nom. ol.)
<i>vü̯e̯-s̄šȧt</i>	<i>vü̯ëššáht</i>	<i>vuoššat</i> (inf.)
<i>vü̯e̯-r̄rù</i>	<i>vü̯ërruu</i>	<i>vuorru</i> (nom. ol.)
<i>vü̯e̯-r̄ro</i>	<i>vü̯ërro</i>	<i>vuorru</i> (nom. ol. allegro)
<i>nü̯e̯-h̄tì</i>	<i>nü̯ëhti</i>	<i>nuohtti</i> (nom. ol.)
<i>rü̯e̯-h̄ta</i>	<i>rü̯ëhtá</i>	<i>ruohtta</i> (nom. ol.)
<i>rü̯e̯-h̄tã̇t</i>	<i>rü̯ëhtáht</i>	<i>ruohttat</i> (inf.)
<i>rü̯e̯-β̄dì</i>	<i>rü̯ëvtii</i>	<i>ruovdi</i> (nom. ol.)
<i>lü̯e̯-k̄ta</i>	<i>lü̯ëktá</i>	<i>luokta</i> (nom. ol. allegro)

<i>jěĕ·ġgì</i>	<i>jěäggii</i>	<i>jeaggi</i> (nom. ol.)
<i>běĕ·ġgì`t,</i>	<i>pěäggiiht</i>	<i>beaggit</i> (inf.)
<i>hěĕ·ġga</i>	<i>hěäggá</i>	<i>heagga</i> (nom. ol.)
<i>měĕ·m̄maḍa</i>	<i>měĕ·mmáḍá</i>	<i>meamma</i> (akk. ol.)
<i>běĕ·s̄sì</i>	<i>pěässii</i>	<i>beassi</i> (nom. ol.)
<i>ěĕ·s̄sá</i>	<i>ěässá</i>	<i>eassa</i> (nom. ol.)
<i>ěĕ·llì</i>	<i>ěällii</i>	<i>ealli</i> (nom. ol.)
<i>cěĕ·h̄kì</i>	<i>cěähkii</i>	<i>ceahkki</i> (nom. ol.)
<i>sěĕ·h̄ka</i>	<i>sěähká</i>	<i>seahkka</i> (nom. ol.)
<i>lěĕ·s̄mì</i>	<i>lěässmii</i>	<i>leasmi</i> (nom. ol.)
<i>běĕ·s̄ka</i>	<i>pěäsšká</i>	<i>beaska</i> (nom. ol.)
<i>lōä·ġgì</i>	<i>lōäggii</i>	<i>loaggi</i> (nom. ol.)
<i>hōä·ġga</i>	<i>hōäggá</i>	<i>hoagga</i> (nom. ol.)
<i>nōä·m̄mù</i>	<i>nōämmuu</i>	<i>njoammu</i> (nom. ol.)
<i>nōä·m̄mo</i>	<i>nōämmo</i>	<i>njoammu</i> (nom. ol. allegro)
<i>bōä·s̄sù</i>	<i>pōäššuu</i>	<i>boaššu</i> (nom. ol.)
<i>hōä·s̄ša</i>	<i>hōäššá</i>	<i>hoašša</i> (nom. ol.)
<i>gōä·llä</i>	<i>kōällää</i>	<i>goallá</i> (nom. ol.)
<i>čōä·r̄re</i>	<i>čōärre</i>	<i>čoarri</i> (nom. ol. allegro)
<i>dōä·h̄kì</i>	<i>tōähkii</i>	<i>doahkki</i> (nom. ol.)
<i>dōä·h̄ke</i>	<i>tōähke</i>	<i>doahkki</i> (nom. ol. allegro)
<i>šlōä·h̄ta</i>	<i>šlōähtá</i>	<i>šloahтта</i> (nom. ol.)
<i>ōä·l^egì</i>	<i>ōäl'kii</i>	<i>oalgi</i> (nom. ol.)
<i>bōä·l^aga</i>	<i>pōäl'ká</i>	<i>boalga</i> (nom. ol. allegro)

Dán suopmanis eai gávdno álgodettolaš **ŭĕ*, **ěĕ* ja **ōä*, danin leat loahppadettolaš *ŭĕ*⁵⁷, *ěĕ*, *ōä*· automáhtalaččat ja nu ii leat deattus sátnearuheaddji doaimba.

Diftonggat dulkojuvvojit fonologalaččat /*ŭĕ*, *ěä*, *ōä*/.

⁵⁷ Dasa lassin dán suopmanis lea nu gohčoduvvon *uo*-ovddideapmi ja *ie*-redukšuvdna, vrd. čuoggáin 4.2.3, vuollečuokkis c.

4.2.2.1.2 Oanehis álgodettolaš diftonggat

Oanehis álgodettolaš diftonggat gullojit ee. dán sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>dū·ōgkì</i>	<i>tüökkii</i>	<i>duoggi</i> (akk. ol.)
<i>k'ū·ōnnä</i>	<i>k'üönnää</i>	<i>guonná</i> (akk. ol.)
<i>bī·ēllū't</i>	<i>piëlluht</i>	<i>biellu</i> (nom. ml.)
<i>gū·ōssi</i>	<i>küössii</i>	<i>guossi</i> (akk. ol.)
<i>vū·ōrrū</i>	<i>vüörruu</i>	<i>vuorru</i> (akk. ol. ja nom. ol.)
<i>nū·ōhti</i>	<i>nüöhtii</i>	<i>nuohtti</i> (nom. ol.)
<i>nū·ōški</i>	<i>nüöskii</i>	<i>nuoski</i> (akk. ol.)
<i>gī·ēdti</i>	<i>kiëttii</i>	<i>gieddi</i> (akk. ol.)
<i>bī·ēssi</i>	<i>piëssii</i>	<i>beassi</i> (akk. ol.)
<i>bī·ēssi't</i>	<i>piëssiht</i>	<i>beassi</i> (nom. ml.)
<i>cī·ēhki</i>	<i>ciëhkii</i>	<i>ceahkki</i> (akk. ol.)
<i>rī·ēhti</i>	<i>riëhtii</i>	<i>riehtti</i> (akk. ol.)
<i>čī·ēlgkì</i>	<i>čiëlkkii</i>	<i>čielgi</i> (akk. ol.)

Dán suopmanis eai gávdno loahppadettolaš **iē*· ja **üö*·, danin leat álgodettolaš [*i·ē*, *ü·ö*] automáhtalaččat ja nu ii leat deattus sátnearuheaddji doaibma. Diftonggat dulkojuvvojit fonologlaččat /*üö*, *iē*/.

Oanehis monoftonggaid oktavuodas go konsonántaguovddážiis lea guhkes gemináhtta, de leaba nom. ol. ja akk. ol. sihke fonehtalaččat ja fonologalaččat ideanttalaččat: [*gōllī*] (nom. ol.) – [*gōlli*] (akk. ol.) ja /*kollīi* – /*kollīi*/, nappo neutralisašuvdna. Nu ii leat diftonggaid dáfus, dalle lea dušše diftonggaid kvantitehta seammalágan, namalassii oanehaš ja kvalitehta lea guovttelágan, omd.: [*gūē·s̄s̄i*, *bēē·s̄s̄i*, *čōā·r̄ri*] (nom. ol.) – [*gū·ōssi*, *bī·ēssi*, *čū·ōrri*] (akk. ol.). Fonologalaččat dáikko lea kvalitehta mii earuha sániid /*küëssii*, *pëëssii*, *čōärrii* – /*küössii*, *piëssii*, *čüörrii*/. Sihke stávvaldeaddu ja kvantitehta leat dáikko redundanttat.

Diftonggaid kvalitatiivvalaš erohus, omd. /*küëssii*/ vs. /*küössii*/ doarju dan jurdaga ahte dán suopmanis lea, sihke monoftonggaid ja diftonggaid dáfus, opposišuvdna vokálaguovddážiis ii ge konsonántaguovddážiis.

4.2.2.1.3 Oanehis diftonggat – čeahkkáigeassu

Vokálaguovddázis leat oanehis diftonggat dalle go konsonántaguovddázis lea synkronalaš (fonehtalaš) C_{III}-guhkkodat (sihke gemináhtat ja konsonántačoahkit) ja go sokkis lea guhkes dahje oanehis vokála rabas dahje gitta stávvalis, omd.:

ǃǃ·c_{III}ǃ: [dǃǃ·gǃǃì, kǃǃ·ǃǃnǃ, gǃǃ·sǃsì, gǃǃ·ōsǃsì, vǃǃ·rǃrǃ, nǃǃ·hǃti, nǃǃ·sǃki, rǃǃ·βǃǃi, jǃǃ·gǃǃì, βǃǃ·sǃsì, ěǃ·llì, cǃǃ·hǃki, lǃǃ·sǃmì, lǃǃ·gǃǃì, nǃǃ·mǃmǃ, βǃǃ·sǃsǃ, gǃǃ·llǃ, dǃǃ·hǃki, ōǃ·lǃǃì],⁵⁸

ǃǃ·c_{III}ǃ: [dǃǃ·ōgǃkì, kǃǃ·ōnǃnǃ, gǃǃ·ōsǃsì, vǃǃ·ōrǃrǃ, nǃǃ·ōhǃti, nǃǃ·ōsǃki, gǃǃ·ēdǃti, βǃǃ·ēsǃsì, βǃǃ·ēllǃt, cǃǃ·ēhǃki, rǃǃ·ēhǃti, cǃǃ·ēlǃǃkì],

ǃǃ·c_{III}ǃc: [dǃǃ·gǃǃgǃt, βǃǃ·gǃǃgǃt, βǃǃ·lǃǃbǃt],

ǃǃ·c_{III}ǃc: [dǃǃ·ōgǃkìt, βǃǃ·ēsǃsìt],

ǃǃ·c_{III}ǃ: [vǃǃ·gǃǃgǃ, kǃǃ·ǃǃnǃnǃ, vǃǃ·rǃrǃ, rǃǃ·hǃtǃ, lǃǃ·kǃtǃ, hǃǃ·gǃǃgǃ, ěǃ·sǃsǃ, sǃǃ·hǃka, βǃǃ·sǃka, hǃǃ·gǃǃgǃ, nǃǃ·mǃmǃ, hǃǃ·sǃsǃ, cǃǃ·rǃrǃ, šlǃǃ·hǃta, βǃǃ·lǃǃga] ja

ǃǃ·c_{III}ǃc: [rǃǃ·hǃtǃt, vǃǃ·sǃsǃt, mǃǃ·mǃmaǃǃ].

Bajábeale namuhuvvon vokálaguovddáziid, namalassii diftonggaid čuoggáin 4.2.2.1.1. ja 4.2.2.1.2, dulkon fonologalaččat oanehažžan.

Nu go oaidná bajábeale ovdamearkkain, de leat diakronalaččat dáhpáhuvván neutralisašuvnnat. Dáin ovdamearkkain leat mánggalágan diakronalaš sturrodagat.

Go sokkis lea guhkes vokála de leat čuovvovaš diakronalaš sturrodagat:

- a. diakronalaš C_{III}-guhkkodat⁵⁹, omd. [gǃǃ·sǃsì, dǃǃ·hǃki] (nom. ol.).
- b. diakronalaš C_{II}-guhkkodat⁶⁰, omd. [gǃǃ·ōsǃsì, dǃǃ·ōhǃki] (akk. ol.).
- c. diakronalaš C_{II}-guhkkodat⁶¹, omd. [βǃǃ·ēsǃsì, gǃǃ·ōhǃti] (nom. ol.).

⁵⁸ Sátnečilgemat gávdnojit tabeallain 4.2.2.1.1 ja 4.2.2.1.2.

⁵⁹ xx- ja xy-ráiddu gievrras dássì.

⁶⁰ xx- ja xy-ráiddu geahnohis dássì.

Opposišuvdna *a.* ja *b.* gaskkas lea konsonántaguovddážiš neutraliserejuvvon gemináhtaid ovddabealde go sokkis lea guhkes vokála ja opposišuvdna *a.* ja *b.* gaskkas ii leat neutraliserejuvvon vokálaguovddážiš ii ge konsonántaguovddážiš konsonántačohkiid ovddabealde omd. [Běĕ·l^eGi]–[Bi·ěĭĝki], earret *h-* ja [?]álgosaš konsonántačohkiid, omd. [ěĕ·[?]ni]–[i·e[?]ni], go sokkis lea guhkes vokála. *c:*a diftoŋgaguhkkodat lea maid oktiigahččan *a.-* ja *b.-*diftoŋgaguhkkodagain.

Go sokkis lea oanehis vokála, de leat čuovvovaš diakronalaš sturrodagat:

a. diakronalaš C_{III}-guhkkodat⁶², omd. [vüĕ·ĝGá, hōă·šša] (nom. ol.).

b. diakronalaš C_{III}-guhkkodat⁶³, omd. [Gŭĕ·s̄se, dōă·h̄ke] (nom. ol. allegro).

Karášjoga badjesuopmana oanehis diftoŋgafonemat eai leat áibbas seamma go Karášjoga bajonsuopmana I ja dálonsuopmana oanehis vokálafonemat. Karášjoga badjesuopmana oanehis diftoŋgafonemat leat sátnehámiin /küĕssii, cěähkii, šlōăhtá, piĕssii, küössii/. Pekka Sammallahti mielde Karášjoga bajonsuopmana I fonologalaš oanehis diftoŋggat leat čuovvovaš sátnehámiin: i) loahppadettolaš /küĕ:ssii, vĕă·hkii, ōă·hpál/ ja ii) álgodettolaš /kiĕssii, küössiih/. Karášjoga dálonsuopmana fonologalaš oanehis diftoŋggat leat čuovvovaš sátnehámiin: i) loahppadettolaš /küĕ:ssii, vĕă·hkii, sĕă·hka, ōă·hpa/ ja ii) álgodettolaš /kiĕttiis, čüăllii/. (2002:35.)

Mun anán guokte sárgosa earuhit diftoŋggaid: kvalitehta ja guhkkodaga. Sammallahti atná golbma sárgosa earuhit diftoŋggaid: kvalitehta, guhkkodaga ja deattu – nappo ovttá sárgosa eanet go mun. Muittuhan fas ovttá struktuvrralaš fonologijja vuodđogáibádusain, ahte okta sátnefonologijja oaivebargguin lea geahččalit geahpedit fonemalogu nu ollu go vejolaš.

Fonologijjas adnojuvvoba sihke deaddu ja kvantitehta suprasegmentála foneman.

4.2.2.2 Bealleguhkes diftoŋggat

Loahppadettolaš bealleguhkes diftoŋggat leat golbma: [ŷe; ĕe; ōa]. Deaddu lea diftoŋgga nuppi vokálas, ja diftoŋgga vuosttaš sekveansa lea oanehaš. Fonehtalaččat lávejit govvidit

⁶¹ x-ráiddu gievrras dássi.

⁶² xx- ja xy-ráiddu gievrras dássi ja sokkis etymologalaš oanehis *e.

⁶³ xx- ja xy-ráiddu gievrras dássi ja sokkis allegrovokála.

loahppadettolaš bealleguhkes diftonggaid mearkkaiguin [ʃvʷ]. Álgodettolaš bealleguhkes diftonggat leat guokte: [i-ě, u-õ]. Deaddu lea diftongga vuosttaš vokálas, ja diftongga nubbi sekveansa lea oanehaš. Fonehtalaččat sáhhtá govvidit álgodettolaš bealleguhkes diftonggaid mearkkaiguin [v-ʋ].

4.2.2.2.1 Bealleguhkes loahppadettolaš diftonggat

Bealleguhkes loahppadettolaš diftonggat gullojit ee. dain sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>d̥ue·g̊ke</i>	<i>tuekke</i>	<i>duoggi</i> (akk. ol. allegro)
<i>k̥'ue·n̄na</i>	<i>k'uenná</i>	<i>guonná</i> (akk. ol. allegro)
<i>(iŋ) g̊ue·s̄so</i>	<i>kuesso</i>	<i>guossut</i> (1.p. ol. pres. biehttal.)
<i>d̥ue·l'le</i>	<i>tuel'le</i>	<i>duollji</i> (akk. ol. allegro)
<i>m̄ue·h̄te</i>	<i>muehte</i>	<i>muohhti</i> (akk. ol. allegro)
<i>n̄ue·s̄g̊kes</i>	<i>nueskes</i>	<i>nuoski</i> (adj. attr.)
<i>r̄ue·β̄φ̄sse</i>	<i>ruevse</i>	<i>ruoksi</i> (akk. ol. allegro)
<i>(in) d̄ě·d̄te</i>	<i>teatte</i>	<i>deaddit</i> (1.p. ol. pres. biehttal.)
<i>b̄ě·s̄se</i>	<i>peasse</i>	<i>beassi</i> (akk. ol. allegro)
<i>ḡě·s̄se</i>	<i>keasse</i>	<i>geassi</i> (nom. ol. allegro)
<i>b̄ě·l'le</i>	<i>peal'le</i>	<i>beallji</i> (akk. ol. allegro)
<i>c̄ě·h̄ke</i>	<i>ceahke</i>	<i>ceahkki</i> (akk. ol. allegro)
<i>h̄ě·h̄te</i>	<i>heahte</i>	<i>heahti</i> (nom. ol. allegro)
<i>l̄ě·s̄m̄me</i>	<i>leasme</i>	<i>leasmi</i> (akk. ol. allegro)
<i>s̄ě·β̄φ̄d̄te</i>	<i>seavte</i>	<i>seakti</i> (akk. ol. allegro)
<i>l̄õ·g̊ke</i>	<i>loakke</i>	<i>loaggi</i> (akk. ol. allegro)
<i>b̄õ·s̄šo</i>	<i>poaššo</i>	<i>boaššu</i> (akk. ol. allegro)
<i>b̄õ·l̄lo</i>	<i>poallo</i>	<i>boallu</i> (nom. ol. allegro)
<i>d̄õ·h̄ke</i>	<i>toahke</i>	<i>doahkki</i> (akk. ol. allegro)
<i>b̄õ·h̄to</i>	<i>poahto</i>	<i>boahtu</i> (nom. ol. allegro)
<i>õ·l̄g̊ke</i>	<i>oalke</i>	<i>oalgi</i> (akk. ol. allegro)
<i>õ·β̄φ̄d̄te</i>	<i>oavte</i>	<i>oakti</i> (akk. ol. allegro)

Diftonggaid kvalitatiivvalaš iešvuohhta lea seamma go loahppadettolaš oanehis diftonggaid [üë; ẽẽ; õã], eai ge oro leamen eará kvalitatiivvalaš allofovnnat. Bealleguhkes [üë; ẽẽ; õã:] gávdnojit dušše dalle go sokkis lea oanehis vokála (allegrohámis) rabas dahje gitta stávvalis.

Dáid oanehis ja bealleguhkes diftonggaid guhkkodagain lea maid erohus dalle go sokkis lea oanehis vokála rabas stávvalis, omd. [gǔē·s̄se] vs. [gǔē·s̄se] ja [l̄ē·s̄me] vs. [l̄ē·s̄mme]. Dát diftonggat kontrasterejit kvantitehta dáfus, muhto eai kvalitehta dáfus, omd. [ǔē, ēē] vs. [ǔe, ēe]. Kvantitehta dáfus leat dát diftonggat guovtti fonema allofovnnat danin go dain lea sátneearuheadji doaibma. Vuosttaš diftongabárra dulkojuvvo fonologalaččat oanehažžan, /ǔē, ēē/, ja nubbi fas guhkkin, /ue, ee/.

Diftonggat merkejuvvojit fonologalaččat /ǔē, ēē, ue, ee/.⁶⁴

4.2.2.2 Bealleguhkes álgodettolaš diftonggat

Bealleguhkes álgodettolaš diftonggat gullojit ee. dain sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>hi·ḕgka</i>	<i>hiekká</i>	<i>heagga</i> (akk. ol.)
<i>i·ḕssa</i>	<i>iessá</i>	<i>eassa</i> (akk. ol.)
<i>vi·ḕl`l`a</i>	<i>viel`l`á</i>	<i>viellja</i> (akk. ol.)
<i>gi·ḕlla</i>	<i>kiellá</i>	<i>giella</i> (nom. ol.)
<i>di·ḕlla`t</i>	<i>tielláht</i>	<i>deallat</i> (inf.)
<i>li·ḕhpa</i>	<i>liehpá</i>	<i>liehppa</i> (akk. ol.)
<i>vi·ḕhka`t</i>	<i>viehkáht</i>	<i>viehkat</i> (inf.)
<i>gi·ḕhka`t</i>	<i>kiehkáht</i>	<i>geahkat</i> (inf.)
<i>bi·ḕšgka</i>	<i>pieská</i>	<i>beaska</i> (akk. ol.)
<i>či·ḕ`ηali`t</i>	<i>čiekηáliht</i>	<i>čiekηalit</i> (adv.)
<i>hu·ṑgka</i>	<i>huokká</i>	<i>hoagga</i> (akk. ol.)
<i>ru·ṑssa</i>	<i>ruossá</i>	<i>ruossa</i> (akk. ol.)
<i>hu·ṑšša</i>	<i>huoššá</i>	<i>hoášša</i> (akk. ol.)
<i>vu·ṑlla`t</i>	<i>vuolláht</i>	<i>vuollat</i> (inf.)
<i>du·ṑlla`t</i>	<i>tuolláht</i>	<i>doallat</i> (inf.)
<i>šlu·ṑhta</i>	<i>šluohtá</i>	<i>šloahтта</i> (akk. ol.)
<i>du·ṑhpa`t</i>	<i>tuohpáht</i>	<i>duohpat</i> (inf.)
<i>gu·ṑhca`t</i>	<i>kuohcáht</i>	<i>goahcat</i> (inf.)

⁶⁴ Nu go oidno bajábeale tabeallain, de eai gávdno bealleguhkes diftonggat dákkár birrasiin dalle go sokkis lea guhkes vokála nu go omd. Monoftonggain: [gòllin, jòllin, gòllun, lòhkij, jòhkij, bòllui]. Dán lágan birrasiin leat diftonggat šaddan monoftongan diftonganjuolgama bokte, omd.: [gìb̄t̄in, gìb̄t̄ij] < gieddi, [b̄èl`l`in, b̄èl`l`ij] < beallji, [gǔssin, gǔssij] < guossi, [lòčk̄in, lòčk̄ij] < loaggi.

<i>vu·õʔna</i>	<i>vuoʔná</i>	<i>vuotna</i> (nom. ol.)
<i>bu·õlǵka</i>	<i>puolká</i>	<i>boalga</i> (akk. ol.)
<i>lu·õβǫ̃đta</i>	<i>luovtá</i>	<i>luokta</i> (akk. ol.)

Diftoŋggaid kvalitatiivvalaš iešvuohtha lea seamma go álgodettolaš oanehis diftoŋggaid [*i·ě, ũ·õ*], eai ge oro leamen eará kvalitatiivvalaš allofovnnat. Bealleguhkes [*i·ě, u·õ*] gávdnojit dušše dalle go sokkis lea oanehis vokála *a*⁶⁵.

Oanehis ja bealleguhkes monoftoŋggain lea opposišuvdna vokálaguhkkodagas synkronalaš (fonehtalaš) C_{III} ja C_{II} gaskkas, omd. [*jõlla(n)*] vs. [*jòlla(n)*] ja [*bor^ega(n)*] vs. [*Bòrǵka(n)*] dalle go sokkis lea oanehis vokála rabas dahje gitta stávvalis. Oanehis ja bealleguhkes diftoŋggaid guhkkodagaid gaskkas lea maid erohus dalle go sokkis lea oanehis vokála rabas dahje gitta stávvalis, omd. [*ěě·śśá(n)*] vs. [*i·ěssa^(ht)*] ja [*vüě·ǵga(n)*] vs. [*vu·õǵka^(ht)*], nama-lassii oanehis ja bealleguhkes. Dát guokte diftoŋgabára, [*ěε·, i·ě*] vs. [*üě·, u·o*], sáhttiba kontrasteret sihke kvalitehta ja kvantitehta dáfus. Sihke kvalitehta ja kvantitehta dáfus leat dat guovtti fonema allofovnnat danin go dain lea sátnearuheaddji doaibma. Vuosttaš diftoŋgabárra dulkojuvvo fonologalaččat oanehažžan, /*ěě, üě*/, ja nubbi fas guhkkin, /*ie, uo*/.

Diftoŋggat merkejuvvojit fonologalaččat /*ěě, üě, ie, uo*/.

4.2.2.2.3 Bealleguhkes diftoŋggat – čeahkkáigeassu

Vokálaguovddázis leat bealleguhkes diftoŋggat dalle go konsonántaguovddázis lea synkronalaš (fonehtalaš) C_{II}-guhkkodat ja go sokkis lea oanehis vokála rabas dahje gitta stávvalis, omd.:

ų·c_{II}·ų: [*düe·ǵke, k·üe·ñna, güe·śso, düe·l·l'e, müe·hte, rüe·βǫ̃sse, hi·ěǵka, i·ěssa, vi·ěl·l'a, gi·ělla, li·ěhpa, bi·ěšǵka, hu·õǵka, hu·õšša, ru·õšša, šlu·õhta, vu·õna, bu·õlǵka, lu·õβǫ̃đta, dĕε·đte, bĕε·śse, ġĕε·śse, bĕε·l·l'e, cĕε·hke, hĕε·hte, lĕε·śmme, sĕε·βǫ̃đte, löa·ǵke, böa·śšo, böa·llo, döa·hke, böa·hto, öa·lǵke, öa·βǫ̃đte*] ja

ų·c_{II}·ųc: [*güe·śsoʔt, nüe·śǵkes, di·ěllaʔt, vi·ěl·l'aʔt, gi·ěhkaʔt, vi·ěhkaʔt, či·ěʔñaliʔt, du·õllaʔt, vu·õllaʔt, gu·õhcaʔt, du·õhpaʔt*].

⁶⁵ *a* lea dáikko diakronalaš oanehis **e*. Dán suopmanis eai gávdno dán birrasis bealleguhkes álgodettolaš [*i·ě*] ja [*u·õ*] ovddabealde guhkes soggevokálaid ja allegrovokálaid *e, o* ja *a*, muhto gávdnojit goit muhtun spiehkastagat, omd. [*di·eβpe, di·βpe, di·eǵko, di·eǵko, du·oβpe, du·oβpe, du·oǵko, du·oǵko*], mat Konrad Nielsena mielde Kárášjogas leat: [*dĕBBĕ, dĕGGU, d^uöBBĕ, d^uǫ̃GGU*] (Lappisk ordbok, Vol. I 1979:513, 516, 582, 586).

Bajábeale namuhuvvon diftonggaid, namalassii diftonggaid čuoggáin 4.2.2.2.1 ja 4.2.2.2.2, dulkon fonologalaččat guhkkin. Nappo, vokálaguovddázis sáhttet leat guhkes diftonggat dalle go konsonántaguovddázis lea synkronalaš (fonehtalaš) C_{II}-guhkkodat ja go sokkis lea oanehis vokála rabas dahje gitta stávvalis.

Dáin ovdamearkkain leat máŋggalágan diakronalaš sturrodagat:

- a. diakronalaš C_{II}-guhkkodat⁶⁶, omd. [d̥ue̞·ǵke, böa·ššo] (akk. ol. allegro).
- b. diakronalaš C_{II}-guhkkodat⁶⁷, omd. [hi·ě̀gka, ru·õ̀ssa] (akk. ol.).
- c. diakronalaš C_{II}-guhkkodat⁶⁸, omd. [g̊ě̞·s̊se, böa·l̊lo] (nom. ol. allegro).
- d. diakronalaš C_{II}-guhkkodat⁶⁹, omd. [gi·ě̀lla, gu·õ̀hcaʹt] (nom. ol. ja inf.).

Pekka Sammallahti mielde Kárášjoga bajonsuopmanis I ja II eai leat fonologalaš bealleguhkes diftonggat, eai loahppadettolaš eai ge álgodettolaš. Eai Kárášjoga badjesuopmanis ge leat fonologalaš bealleguhkes diftonggat, muhto muhtun nuortasuopmaniin leat fonologalaš bealleguhkes diftonggat, omd. Njuorggáma suopmanis: /tueppe/ vs. /ij kue-tte/ vs. /nũ̃̊·hte-kě̃̊·ssii/ (Sammallahti 2002:27).

4.2.2.3 Guhkes diftonggat

Loahppadettolaš guhkes diftonggat leat golbma: [uè; eè; oà]. Deaddu lea diftongga nuppi vokálas ja diftongga nubbi sekveansa lea guhkit go vuosttaš. Fonehtalaččat sáhttá govvidit loahppadettolaš guhkes diftonggaid mearkkaiguin [v̥v̥]. Álgodettolaš guhkes diftonggat leat guokte: [i·e, ù·o]. Deaddu lea diftongga vuosttaš vokálas, ja diftongga vuosttaš sekveansa lea guhkit go nubbi. Fonehtalaččat sáhttá govvidit álgodettolaš bealleguhkes diftonggaid mearkkaiguin [v̥v̥].

⁶⁶ xx- ja xy-ráiddu geahnohis dássi ja sokkis oanehis vokála (allegrohámis).

⁶⁷ xx- ja xy-ráiddu geahnohis dássi ja sokkis diakronalaš oanehis**e*.

⁶⁸ x-ráiddu gievrras dássi ja sokkis oanehis vokála (allegrohámis).

⁶⁹ x-ráiddu gievrras dássi ja sokkis diakronalaš oanehis**e*.

4.2.2.3.1 Guhkes loahppadettolaš diftonggat

Guhkes loahppadettolaš diftonggat gullojit ee. dain sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>vuè·no</i>	<i>pueño</i>	<i>buotnjut</i> (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>vuè·ján</i>	<i>vueján</i>	<i>vuodjit</i> (1.p. ol. pres. allegro)
<i>guè·le</i>	<i>kuele</i>	<i>guolli</i> (gen. ol. allegro)
<i>vuè·s</i>	<i>vues</i>	<i>vuos</i> (ad.)
<i>duè·s</i>	<i>tues</i>	<i>duos</i> (pron.)
<i>duè·</i>	<i>tue</i>	<i>duo</i> (ad.)
<i>deè·no</i>	<i>teano</i>	<i>deatnu</i> (akk. ol. allegro)
<i>geè·se</i>	<i>kease</i>	<i>geassit</i> (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>eè·lo</i>	<i>ealo</i>	<i>eallu</i> (akk. ol. allegro)
<i>leè·š</i>	<i>leaš</i>	<i>leat</i> (3.p. ol. pot.)
<i>leè·⁷⁰</i>	<i>lea</i>	<i>lea</i> (3.p. ol. pres.)
<i>oà·no</i>	<i>oano</i>	<i>oatnut</i> (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>oà·đán</i>	<i>oađán</i>	<i>oadđit</i> (1.p. ol. pres. allegro)
<i>goà·ro</i>	<i>koaro</i>	<i>goarrut</i> (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>goà·s</i>	<i>koas</i>	<i>goas</i> (ad.)

Diftonggaid kvalitatiivvalaš iešvuohhta lea seamma go loahppadettolaš oanehis diftonggaid [üë, ëě, öä], eai ge oro leamen eará kvalitatiivvalaš allofovnnat. Guhkes [uè, eè, oà] gávdnojit dalle go sokkis lea allegrovokála rabas dahje gitta stávvalis.⁷¹ Diftonggat merkejuvvojit fonologalaččat /ue, ee, oa/.

Ovttastávvalsániin realiserejuvvojit dábálaččat diftonggat guhkin: [vuè·s, leè·š, goà·s], muhto maiddá bealleguhkin go sánit leat allegrobirrašiin: [vüè·s, lëè·š, gōä·s], muhto dain ii leat sátnearuheadji doaibma. Diftonggat merkejuvvojit fonologalaččat /ue, ee, oa/.

⁷⁰ [leè·o] = lea go (allegrohámis), [la] (go lea allegrohámis)

⁷¹ Dán suopmanis gávdnojit muhtun spiehkastagat, omd. [veè·há, jeèra] (gjær).

4.2.2.3.2 Guhkes álgodettolaš diftonggat

Guhkes álgodettolaš diftonggat gullojit ee. dain sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>li·eđi</i>	<i>lieđii</i>	<i>lieđđi</i> (akk. ol.)
<i>vi·eru</i>	<i>vieruu</i>	<i>vierru</i> (akk. ol.)
<i>di·evä</i>	<i>tievää</i>	<i>dievvá</i> (akk. ol.)
<i>gi·elâ</i>	<i>kielâ</i>	<i>giella</i> (akk. ol.), (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>di·e</i>	<i>tie</i>	<i>die</i> (ad.)
<i>li·e⁷²</i>	<i>lie</i>	<i>leat</i> (3.p. ol. pres.)
<i>gi·en</i>	<i>kien</i>	<i>gean</i> (akk. ol.)
<i>i·eš</i>	<i>ieš</i>	<i>ieš</i> (pron.)
<i>ru·oši</i>	<i>ruošii</i>	<i>ruošši</i> (akk. ol.)
<i>ru·osu</i>	<i>ruosuu</i>	<i>ruossu</i> (akk. ol.)
<i>mù·ođä</i>	<i>muotää</i>	<i>muottá</i> (akk. ol.)
<i>sù·ova</i>	<i>suovâ</i>	<i>suovva</i> (akk. ol.), (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>dù·os</i>	<i>tuos</i>	<i>duos</i> (pron.)
<i>dù·o</i>	<i>tuo</i>	<i>duo</i> (ad.)

Diftonggaid kvalitatiivvalaš iešvuohhta lea seamma go álgodettolaš oanehis diftonggaid [*i·ě, ü·ö*], eai ge oro leamen eará kvalitatiivvalaš allofovnnat. Guhkes [*i·e, ù·o*] gávdnojit dalle go sokkis lea guhkes vokála dahje oanehis vokála *a*. Diftonggat merkejuvvojit fonologalaččat */ie, uo/*.

Ovttastávvalsániin realiserejuvvojit dábálaččat diftonggat guhkkkin: [*di·e, gi·en, i·eš, bu·oh, dù·o, dù·os*], muhto maddái bealleguhkkkin go sánit leat allegrobirrasiin: [*di·ě, gi·ěn, i·ěš, bu·öħ, du·ö, du·ös*], muhto dain ii leat sátnearuheaddji doaibma. Diftonggat merkejuvvojit fonologalaččat */ie, uo/*.

4.2.2.3.3 Guhkes diftonggat – čoahkkáigeassu

Vokálaguovddázis leat guhkes diftonggat dalle go konsonántaguovddázis lea synkronalaš C₁-guhkkodat ja go sokkis lea guhkes dahje oanehis vokála rabas dahje gitta stávvalis, omd.:

⁷² *li·e* (go lea largohámis)

v̥vc̥ȳ: [li·eði, vi·erù, di·evä, rù·ošì, rù·osù, mù·oðä],

v̥vc̥ȳc: [li·eði't, rù·osù't],

v̥vc̥ȳč: [guè·le, čuè·lo, gè·se, è·lo, čoà·le, goà·ro],

v̥vc̥ȳč: [vuè·ján, è·lán, oà·dán],

v̥vc̥ȳč: [gi·elá, sù·ová] ja

v̥vc̥ȳč: [gi·elá't, sù·ová't].

Ovttastávvalsátnehámiin leat vokálaguovddážis guhkes dahje bealleguhkes diftonggat dalle go loahpas lea ovttaskas konsonánta dahje ii mihkkege, omd.:

cv̥vc̥: [vuè·s, duè·s, eè·š, goà·s],

cv̥vc̥: [gi·en, bù·oh, dù·os],

cv̥vc̥: [duè, leè],

cv̥vc̥: [di·e, li·e, dù·o] ja

v̥vc̥: [i·eš].

Bajábeale namuhuvvon diftonggaid, namalassii diftonggaid čuoggáin 4.2.2.3.1 ja 4.2.2.3.2, dulkon fonologalaččat guhkkín.

Dáin ovdamearkkain leat máŋggalágan diakronalaš sturrodagat:

a. diakronalaš C_I-guhkkodat⁷³, omd. [li·eði, di·evä].

b. diakronalaš C_I-guhkkodat⁷⁴, omd. [guè·le, oà·dán].

c. diakronalaš C_I-guhkkodat⁷⁵, omd. [gi·elá, sù·ová].

Karášjoga badjesuopmana guhkes diftongafonemat eai leat áibbas seamma go Karášjoga bajonsuopmana I ja dálonsuopmana guhkes diftongafonemat. Karášjoga badjesuopmana guhkes diftongafonemat leat čuovvovaččat: /ue, ea, oa, ie, uo/. Mun anán dás guokte sárgosa earuhit diftonggaid: kvalitehta ja guhkkodaga. Sammallahti atná golbma: kvalitehta, guhkkodaga ja deattu.

⁷³ x-ráiddu geahnohis dássi ja sokkis guhkes vokála.

⁷⁴ x-ráiddu geahnohis dássi ja sokkis oanehis vokála (allegrohámis).

⁷⁵ x-ráiddu geahnohis dássi ja sokkis etymologalaš *e.

Pekka Sammallahti mielede Kárášjoga bajonsuopmana I fonologalaš guhkes diftonggat leat čuovvovaččat: loahppadettolaš /ue/, ea/, oa/ ja álgodettolaš /ie, uo/. Kárášjoga dálon-suopmana fonologalaš guhkes diftonggat leat čuovvovaččat: loahppadettolaš /ue/, oa/, eä/, ea/ ja álgodettolaš /ie, ua/. (2002:35).

4.2.3 Vokálaguovddáža diftongarádjju

Diftongaguorahallama váldogovva lea ahte diftonggat jietnaduvvojit oanehažžan (*[v̥v̥]*) konsonántaguovddáža (fonehtalaš) C_{III} ovddabealde go sokkis lea oanehis ja guhkes vokála, bealleguhkkin (*[v̥v̥]*) konsonántaguovddáža (fonehtalaš) C_{II} ovddabealde go sokkis lea oanehis ja guhkes vokála, ja guhkkin (*[v̥v̥]*) konsonántaguovddáža C_I ovddabealde go sokkis lea oanehis ja guhkes vokála.

Čuoggás 3.3 čällen galle fonotávttalaš vejolašvuoda suomagielas, dárogielas ja sámegielas leat monoftonggaid dáfus. Dás vuolábealde šematiseren makkár fonotávttalaš vejolašvuodat dán suopmanis leat, dahje eai leat, diftonggaid dáfus.

	<i>v̥v̥kk</i> (oanehis dift.)	<i>vk̥k</i> (guhkes dift.)	<i>v̥v̥k</i> (oanehis dift.)	<i>vk̥</i> (guhkes dift.)
Soggi: guhkki	<i>p̥i̥essii</i>	<i>*piessii</i>	<i>*p̥i̥esii</i>	<i>βiesii</i>
oanehaš	<i>*p̥i̥essáht</i> <i>*p̥i̥esse</i>	<i>piessáht</i> <i>*piesse</i>	<i>*p̥i̥esá</i> <i>*p̥i̥ese</i>	<i>piesá</i> <i>*piese</i>
Soggi: guhkki	<i>k̥ü̥össii</i>	<i>*kuössii</i>	<i>*k̥ü̥ölii</i>	<i>Kuolii</i>
oanehaš	<i>*k̥ü̥össáht</i> <i>*k̥ü̥össe</i>	<i>kuössáht</i> <i>*kuosse</i>	<i>*k̥ü̥ösá</i> <i>*k̥ü̥öle</i>	<i>kuosá</i> <i>*kuole</i>
Soggi: guhkki	<i>p̥ěässii</i>	<i>*peassii</i>	<i>*p̥ěásii</i>	<i>*peasii</i>
oanehaš	<i>ěässá</i> <i>p̥ěässe</i>	<i>*eassá</i> <i>peasse</i>	<i>*p̥ěásá</i> <i>*p̥ěáse</i>	<i>*peasá</i> <i>pease</i>
Soggi: guhkki	<i>čöärrii</i>	<i>*čoarrrii</i>	<i>*k̥öäd̥ii</i>	<i>*koad̥ii</i>
oanehaš	<i>höäššá</i> <i>čöärre</i>	<i>*hoäššá</i> <i>čoarre</i>	<i>*k̥öäd̥á</i> <i>*k̥öäd̥e</i>	<i>*koad̥á</i> <i>koad̥e</i>
Soggi: guhkki	<i>k̥ü̥essii</i>	<i>*kuessii</i>	<i>*k̥ü̥elii</i>	<i>*kuelii</i>
oanehaš	<i>r̥ü̥ěssa</i> <i>k̥ü̥esse</i>	<i>*ruessa</i> <i>kuesse</i>	<i>*k̥ü̥esa</i> <i>*k̥ü̥ele</i>	<i>*kuesa</i> <i>kuele</i>

* = ii gávdno dán suopmanis

Diftoŋgaid dáfus eai leat fonotávttalaš vejolašvuodát seammaláganat go monoftoŋggain. Dán suopmanis leat dát fonotávttalaš vejolašvuodát diftoŋgaid dáfus:

Badjediftoŋgat:

- a. go sokkis lea guhkes vokála, de lea vokálaguovddážiis guokte fonologalaš guhkkodaga, oanehis ja guhkes, ja konsonántaguovddážiis guokte guhkkodaga, oanehis (C_I) ja guhkes (C_{II}), nappo guokte fonotávttalaš vejolašvuoda: /*v̥vkk*, *vvk*/.⁷⁶
- b. go sokkis lea oanehis *a*⁷⁷, de lea vokálaguovddážiis okta fonologalaš guhkkodat, guhkes, ja konsonántaguovddážiis guokte guhkkodaga, oanehis (C_I) ja guhkes (C_{II}), muhto guokte fonotávttalaš vejolašvuoda: /*vvkk*, *vvk*/.⁷⁸

Vuollediftoŋgat ja /*ue*/:

- a. go sokkis lea guhkes vokála ja oanehis *a*⁷⁹, de lea vokálaguovddážiis okta guhkkodat, oanehis, ja konsonántaguovddážiis okta guhkkodat, guhkes, nappo okta fonotávttalaš vejolašvuoda: /*v̥vkk*/.⁸⁰
- b. go sokkis lea oanehis vokála (allegrohámis), de lea vokálaguovddážiis guokte fonologalaš guhkkodaga, oanehis ja guhkes, ja konsonántaguovddážiis guokte guhkkodaga, oanehis (C_I) ja guhkes (C_{II}), muhto golbma fonotávttalaš vejolašvuoda: /*v̥vkk*, *vvkk*, *vvk*/.⁸¹

Kvalitatiivvalaš ja kvantitatiivvalaš diftoŋgavariánttaid guorahallama vuodul árvalan ahte vokálaguovddáža diftoŋgarádjju sisttisdoallá:

- vihtta oanehis diftoŋgga
- vihtta guhkes diftoŋgga

Vokálaguovddáža diftoŋgaráju sáhtta paradigman govvidit ná:

⁷⁶ Seammalágan fonotávttalaš vejolašvuodát go monoftoŋggain seamma birrasiin.

⁷⁷ Diakronalaš oanehis **e*.

⁷⁸ Seammalágan fonotávttalaš vejolašvuodát go monoftoŋggain seamma birrasiin, earret /*v̥vkk*/.

⁷⁹ Diakronalaš oanehis **e*.

⁸⁰ Seammalágan fonotávttalaš vejolašvuodát go monoftoŋggain seamma birrasiin, earret /*vvk*/.

⁸¹ Seammalágan fonotávttalaš vejolašvuodát go monoftoŋggain seamma birrasiin.

Távval 2: Vokálaguovddáš – diftonggat

Oanehis diftonggat			Guhkes diftonggat		
/iē	ūē	ūō	/ie	ue	uo
ěä		ōä/	ea		oa/

Sammallahti mielde Kárášjoga bajonsuopmana I fonologalaš diftonggat leat čuovvovaččat: i) loahppadettolaš oanehis /ūē, ěä, ōä/, ii) loahppadettolaš guhkes /ue, ea, oa/, iii) álgodettolaš oanehis /ūō, iē/, iv) álgodettolaš guhkes /uo, ie/. (2002:35.) Kárášjoga bajonsuopmana II fonologalaš diftonggat leat čuovvovaččat: i) loahppadettolaš oanehis /ūä, ūä, iä, iä, ěä, ěä/, ii) loahppadettolaš guhkes /ua, uä, ia, iä, ea, eä/, iii) álgodettolaš oanehis /ūä, ūä, iä, iä/, iv) álgodettolaš guhkes /ua uä, ia, iä/. (2002:35.)

Sammallahti namuha logenáre erohusdagaldaga, mat diakronalaččat leat dáhpáhuvvan, diftonggaid dáfus Nuorta-Finnmárkku suopmaniin. Dáid jietnarievdamiid sáhtta olmmoš jurddašit juogalágan oktasaš, idealiserejuvvon davvisámegiela vuodđosystema ektui mii ovdal orru leamen leamaš. Sammallahti čállá maid dán birra girjjis *The Saami Languages Sammallahti* (Sammallahti 1998:187–188.)

Njeallje dain logenáre dagaldagain gusket Kárášjoga badjesuopmanii, namalassii:

- Sammallahti mielde Nuorta-Finnmárkku diftongvuogádagaid erohusaid lea dagahan *diftongaloktaneapmi* largohámiin vuosttaš ja nuppi ceahki konsonántaguovddáža ovddabealde. Muhtun suopmaniin lea dušše diftongga vuosttaš lahttu loktanán, omd. Fanasgietti rájis Badjegeavngá rádjai. Suopmaniin Ohcejohnjálmmi rájis bajás leat goappašat lahtut loktanán nu ahte dat gahččet oktii alla diftonggaiguin, omd. /oa/ > /uo/ ja /ea/ > /ie/. Nu leat omd. sánit dego *guolli* ja *čoalli*, fonologalaččat /küöllii/ ja /čüöllii/, *miessi* ja *geassi*, fonologalaččat /miëssii/ ja /kiëssii/, go álgokonsonántta ii váldde vuhtii, šaddan fonologalaččat ideanttalazžan. Dát gohčoduvo *diftonganeutralisašuvdnan*. (2002:32.)
- Dán suopmanis lea maid *diftongaloktaneami* boadusin *diftonganeutralisašuvdna*, omd. /küöllii/, /čüöllii/ ja /miëssii/, /kiëssii/.
- Nuorta-Finnmárkku suopmaniin lea maid *vuollegis diftonggaid metafofiija* earenoamážit vuollegis diftonggain, mii lea soggevokála váikkuhus diftongvuogádahkii. Omd. sániin *oahppat*, *oahppá*, *geahččat*, *geahččá* leat Badje-Deanus

njealjelágan diftonggat (/õä'hpah, õä'hpää, kěä'hčah, kěä'hčää/), Anárjoga siste golmmalágan (/õä'hpah, õä'hpää, kěä'hčah, kěä'hčää/) ja Kárášjoga bajonsuopmanis guovttelágandiftonggat (/õä'hpah, õä'hpaa, kěä'hčah, kěä'hčaa/). (2002:32.)

- Dán suopmanis ii leat vuollegis *diftonggaid metafonii*ja, dán suopmanis lea gal fonehtalaččat [õä'hpah, õä'hpää, kěä'hčah, kěä'hčää], muhto mu dulkojumi mielde [õä'] ja [ěä'] gulloba dalle go sokkis lea mañjevokála, ja [õa] ja [ěä'] gulloba dalle go sokkis lea ovdavokála. Dát allofovnnat leaba seamma fonema allofovnnat. Kárášjoga badjesuopmanis leat guovttelágan diftonggat: /õähpáh, õähpää, kěähčáh, kěähčää/, seamma go Kárášjoga bajonsuopmanis.

Badjeavgnjá bajábealde, gos ii leat diftonganjiedjan, čállingiela *uo* ja *ie* vásttan lea goalmmát ceahki konsonántaguovddáža (= gemináhtaid ja konsonántačohkiid gievrras dási) ovddabealde /üë-/ ja /e/, allegrohámiin nuppi ja vuosttaš ceahki konsonántaguovddáža ovddabealde /ue-/ ja /ee-, omd. /lüë-dda, pegga, vue-lkkan, tee-hta/ (čállingiela *luodda, bieggá, vuolggán, diehtá*). Diftongga *ie* dáhpáhusas dát proseassa gohčoduvvo *ie*-redukšuvdnan, diftongga *uo* dáhpáhusas fas *uo*-ovddideapmin. (2002:32.)

Kárášjoga badjesuopmanis leat goappašat dát guokte proseassa dáhpáhuvvan, omd. /lüëdda, pegga, vuelkkan, teehta/.

Badjeavgnjá bajábealde suopmaniin lea *álgodettolaš diftonggaid sekundára oatnun* nuppi ceahki konsonántaguovddáža ja guhkes sogjevokála ovddabealde, omd. /küöllii/, /püöđđuul/, /küöhtii/, /miëssii/, /piëssäi/ (čállingielas *guolli, buođđu, goahti, miessi, beassá*). Seamma lea Kárášjoga badjesuopmanis.

5 KONSONÁNTAGUOVDDÁŠ

5.1 Dábálaš diedūt

Ovdal go joatkkán konsonántaguovddážiin, de lea vuogas geardduhit ahte vokálaguovddáža vokálaid lean ovdalis fonologalaččat dulkon ná: a) go sokkis lea guhkes vokála, de leat vokálaguovddážis guokte fonologalaš guhkkodaga, oanehis ja guhkes, ja konsonántaguovddážis guokte guhkkodaga, oanehis (C_I) ja guhkes (C_{II}), nappo guokte fonotávttalaš vejolašvuoda: /vkk : vvk/, b) go sokkis lea oanehis vokála, de leat vokálaguovddážis guokte fonologalaš guhkkodaga, oanehis ja guhkes, ja konsonántaguovddážis guokte guhkkodaga, oanehis (C_I) ja guhkes (C_{II}), muhto golbma fonotávttalaš vejolašvuoda: /vkk : vvk : vvk/. Orru leamen vuohkkaseamos ja eanemus ekonomalaš dulkot ahte vokálaguovddážis, ii ge konsonántaguovddážis, lea sátnearuheaddji doaibma (opposišuvdna). Dat mielddisbuktá ahte konsonántaguovddáža kvantitehta čuovvu automáhtalaččat.

Konsonántaguovddážis sáhttet leat ovttaskonsonánttat, gemináhtat ja konsonántačoahkit, mat maid leat konsonántaguovddáža guorahallama váldokategoriiat. Konrad Nielsen ásahii oktasaš norpma mas konsonántaguovddážis leat golbma guhkkodaga, omd. ná (dás čállonjuvnon čállinvuogi mielde ja dás lea ovddastuvvon sihke gemináhtat, konsonántačoahkit ja ovttaskonsonánttat):

C_{III} Guhkes gemináhtta dahje guhkes konsonántačoahkki	C_{II} Oanehis gemináhtta dahje oanehis konsonántačoahkki	C_I Eanjalkonsonánta
<i>láđ'đi</i>	<i>láđđi</i>	
	<i>ráđđi</i>	<i>ráđi</i>
<i>gohppi</i>	<i>gohpi</i>	
	<i>gohpi</i>	<i>gobi</i>

Muhtun suopmaniin davvisámegielas leat konsonántaguovddážis golbma guhkkodatceahki. Konsonántaguovddáža golmmajuohku ii gávdno ollislaččat ovddastuvvon (buot golbma guhkkodaga juohke ovttá joavkkus) ovttage suopmanis davvisámegielas. Kárášjoga badjesuopmanis lea maid golmmajuohku. Ieš lean Kárášjoga badjesuopmana dutkkadettiin oaidnán ahte ii dán suopmana konsonántaguovddážis ge leat golmmajuohku ollislaš, eai ge leat

ovttage konsonántajoavkkus ovddastuvvon eambbo go guokte guhkkodatceahki. Eai ovttage joavkkus leat golbma konsonántaceahki. Lean geahččalan geahpedit joavkkuid logu nu ollu go vejolaš. Konsonánttaid lean juohkán viđa jovkui, namalassii:

- 1A: C_{III} ovttaskaskonsonánttat ja C_I gemináhtat.
- 1B: C_{IIIa} ja C_{IIIb} gemináhtat.
- 2: C_{III} ovttaskaskonsonánttat ja C_I konsonántačoahkit.
- 3A: C_{IIIa} ja C_{IIIb} konsonántačoahkit main leat guokte ja golbma konsonántta.
- 3B: C_{IIIa} ja C_{IIIb} konsonántačoahkit main leat guokte ja golbma konsonántta.

Dán suopmana konsonántaguovddáža guorahallama oktiigeassu ovdanboahdá tabeallain čuoggás 7.1.1.

Sammallahti mielde konsonántaguovddáža iešvuodaide gullá maid dássemolsašuddan, mii máksá dan ahte konsonántaguovddáš sáhtá molsašuddat morfofonologalaččat go sátni sojahuvvo dahje sátnemáhta suorggiduvvo. Deataleamos molsašuddan lea konsonántaguovddáža gievrras ja geahnohis dási gaskkas. Gievrras ja geahnohis dási erohus lea dábálaččat *kvantitatiivvalaš*, muhto sáhtá leat dasa lassin *kvalitatiivvalaš*. (2002:60.) Sámegeiela vokálaid ja earenoamážit konsonánttaid čállin lea leamaš hástalussan gielladutkiide Davviriikkain goit 1619 rájis dalle go vuosttaš girji ilmmai (1619) sámegillii. Knut Bergsland sitere artihkkalis *Hvordan den nye samiske rettskrivningen ble til Nils Vibe Stockfletha*:

Rask er det derfor der har bragt Orden i Betegnelserne for de lappiske Konsonanter (Bergsland 1946:28–29).

Beroštahti fonologijja perspektiivvas lea ahte Stockfleth oahpai Raskkas rationála čállima vuodđoprinsihpa rationála čállimii, namalassii okta bustáva juohke giellajiena nammii – eai ge bustávat buotlágan smávva jietnanyánssaid nammii, muhto dušše dakkáriidda mat rievdat sániid sisdoalu jus lonuhuvvojit. Dás vuhtto muhtunlágan álgu dan jurddašepmái mii maŋŋil ásahii fonema-doahpaga.

Bergsland čállá maid bajábeale namuhuvvon artihkkalis ahte:

Først Konrad Nielsen kan med full rett sies å ha «bragt Orden i Betegnelserne for de lappiske Konsonanter», og hans viktigste tekniske hjelpemiddel var Qvigstads apostrof,

som – visstnok fra 1912 – fikk form av en liten strek oppe i linjen. (Bergsland 1946:28–29.)

Konrad Nielsen sisafievrridii golmmajuogu davvisámegiela konsonántaguovddáža čilgemii ja čállimii “enkelkonsonanter, relativt korte og relativt lange stammekonsonanter”. Son jugii “rel. korte stammekonsonanter” 4 jovkui ja “rel. lange stammekonsonanter” 13 jovkui. (Nielsen 1979:33–38.)

Nickel ja Sammallahti leaba girjjisteaskka *Nordsamisk grammatikk*, juohkán konsonántaguovddážiid ovcci jovkui: 1, 2, 3A, 3B, 3C, 4A, 4B, 4C ja 4D (2011:27–33).

5.2 Ovttaskas konsonánttat

Ovttaskaskonsonánttat ovddastit vuosttaš kvantitehtaceahki (C₁) ja gullet referánsatabealla joavkkuide 1A ja 2, vrd. maid távvaliiguin 12 ja 14, čuoggás 7.1.1.1. Čuovvovaččat čáje-huvvojit konsonántaguovddáža ovttaskas konsonánttat ja dat leat sirrejuvvon jietnadanvuogi mielde ná: affrikáhtat/klusiillat, nasálat, frikatiivvat ja likvidat.

5.2.1 Affrikáhtat ja klusiillat

Kvalitatiivvalaččat leat goit guokte ovttaskas affrikáhta dán posišuvnnas, dat ovdanbohtet dán minimála páras: [pääce] vs. [pääče]. Eai leat ollu sánit main leat klusiillat [b, d, g], muhto gávdnojit omd. dát sánit: [lā̀b̀ùn, čā̀ba, čḕbo, ḕbel, lā̀beʒaš̄ti`̀t, stṑbe, fḕber, gṑd̄in, ḕde`̀t, hḕde, rā̀diu, mḕdia, nī̀gā̀, bḕgā̀, ḕgā̀, gū̀ga`̀t, sigṑd̄i`̀t, fā̀ga, t`̀ōga]. Moatti sátnehápmái dáidda sániide gávdno vel bealli ge, nu ahte dat dahkaba minimála pára, omd. [lā̀b̀ùn] vs. [lā̀v̀ùn] ja [gṑd̄in] vs. [gṑd̄in]. Dát fonemat gávdnojit dušše dihto sániin dán posišuvnnas ja dáin fonemain ii leat seamma viiddis distribušuvdna go affrikáhtain [c] ja [č].

Dás namuhuvvo vel ahte klusiillat [b, d, g] gávdnojit gal álggus (initium), omd. [bèr̄ēgù, dīd̄i, gīk̄eta], nu ahte dát gullet gal dán suopmana fonemarádjui. Dasa lassin namuhan ahte álggus (initiumas) leat [d] ja [δ], [t̄] ja [θ] kombinatoralaš allofovnnat, omd. [lok̄`teh dṑhko] ja [lè·dṑhko], [vā̀l̄d̄ih̄ tīḡ̀k̄ai] ja [j̄ue`h̄ke θīḡ̀k̄a], nappo [d] ja [t] konsonántta maḡá-bealde ja [δ] ja [θ] vokála maḡábealde.

Čuojohis affrikáhtat [ʒ, ʒ̥] ja klusiillat [B, D, G] gullojit ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki	Opposišuvdna
<i>bā̄ʒì</i>	<i>pääcii</i>	<i>báhciit</i> (v. gen.)	/hc:c/
<i>bā̄ʒe</i>	<i>pääce</i>	<i>báhciit</i> (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)	/hc:c/
<i>vā̄ʒa</i>	<i>váácá</i>	<i>vahca</i> (akk. ol.)	/hc:c/
<i>bā̄ʒ̥ì</i>	<i>pääč̥ii</i>	<i>báhč̥iit</i> (v. gen.)	/hč:č̥/
<i>bā̄ʒ̥e</i>	<i>pääč̥e</i>	<i>báhč̥iit</i> (2.p. imp.)	/hč:č̥/
<i>gā̄ʒ̥an</i>	<i>kááč̥án</i>	<i>gahč̥at</i> (1.p. ol. pres.)	/hč:č̥/
<i>čā̄ba</i>	<i>čääpá</i>	<i>čába</i> (adj. attr.)	
<i>gō̄d̥in</i>	<i>kootiin</i>	<i>goden</i> (nom. ol.)	
<i>fā̄ga</i>	<i>fääká</i>	<i>fága</i> (nom. ol.)	

Čuoggáin 5.2.1, 5.2.2, 5.2.3 ja 5.2.4 eai leat buot ovttaskaskonsonánttain ovdamearkkat. Eanet (buot) ovdamearkkat gávdnojit távvaliin 12 ja 14, čuoggás 7.1.1.1.

5.2.2 Násalat

Kvalitatiivvalaččat leat njeallje čujolaš nasála dán posišuvnnas, dat ovdanbohtet omd. čuovvovaš minimála párain: [nā̄ma] vs. [nā̄na] ja [mā̄n̥is] vs. [mā̄ŋis]. Gávdnojit guokte čuojohis nasála dán posišuvnnas, namalassii [l̥i·em̥u] ja [b̥u·on̥r̥ášt̥i·t] ja subminimálapárraovdamearka lea [r̥i·em̥u] vs. [l̥i·em̥u]. Dát násalat gávdnojit dušše dihto sániin dán posišuvnnas, ja dáin fonemain ii leat seamma viiddis distribušuvdna go čujolaš nasálain lea.

Čujolaš ja čuojohis násalat gullojit ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki	Opposišuvdna
<i>nā̄m̥i</i>	<i>nääm̥ii</i>	<i>námmi</i> (akk. ol.)	/mm:m/
<i>nā̄ma</i>	<i>nââmá</i>	<i>namma</i> (akk. ol.)	/mm:m/
<i>mā̄n̥i</i>	<i>mâân̥ii</i>	<i>manni</i> (akk. ol.)	/nn:n/
<i>mā̄na</i>	<i>mââná</i>	<i>mannat</i> (2.p. ol. imp.)	/nn:n/
<i>mā̄n̥is</i>	<i>mâân̥iis</i>	<i>mannji</i> (lok. ol.)	/ńń:ń/
<i>lā̄ná</i>	<i>lââná</i>	<i>latnja</i> (akk. ol.)	/ńń:ń/
<i>mā̄ŋis</i>	<i>mâân̥iis</i>	<i>maŋis</i> (ad./pp.)	

<i>jāŋas</i>	<i>jââŋâs</i>	<i>jakŋa</i> (adj. pred.)	/ʔŋ:ŋ/
<i>li·emù</i>	<i>liemuu</i>	<i>liehmu</i> (nom. ol.)	
<i>bù·onârâstì·t</i>	<i>puonâârâstiiht</i>	<i>boahnârastit</i> (inf.)	

5.2.3 Frikatiivvat

Sibilánttat ja spiránttat dahket oktii frikatiivvaid. Kvalitatiivvalaččat leat guokte čuojakeahtes sibilántta dán posišuvnnas, ja dat ovdanbohtet omd. subminimála páras: [rāššìs] (*rašši*, adj. prv.) vs. [rāsìs] (*rāssi*, lok. ol.). Spiránttaid kvalitatiivvalaš erohus boahdá ovdan dáin minimaláparain: [gāvāh] (*gávvat*, 2.p. ol. pres.) vs. [gāfāh], [lāji] vs. [lāji], [gù·odù] vs. [gù·oθù] ja [vāhā·t] vs. [vāšā·t] (*vašši*, 2.p. ol. oam. geaž.). Spiránta [ʃ] gávdno dušše dihto sániin dán posišuvnnas ja ii ge das leat seamma viiddis distribušuvdna go duoin eará spiránttain.

Nu go ovdamearkkat čájehit, de kontrasterejit /v, δ, j/ guovtte láchkai (sojahanparadigmmas): /v/ vs. /v ~hp/, /d/ vs. /dđ~ht/, /j/ vs. /ttj~hk/. /hk/ kontrastere dasa lassin guovtti láchkai, nama lassii /hk/ vs. /j/ ja /hk/ vs. /./ . /hk/ vs. /j/ dalle go sokkis lea ovdavokála ja /hk/ vs. /./ dalle go sokkis lea maŋŋevokála. Dán suopmanis lea dakkár fonotákša mas lea sánit main ii álo dárbaš leat konsonánta vokálaid gaskkas, muhto dušše stávvalrádjá, vrd. subminimála párain /lää.á/ (*láhka*, akk. ol.) vs. /rääjâ/ (*rádjat*, 2.p. ol. imp., pres. biehttal.). Sihke stávval ja stávvalrádjá leat fonologalaš sturrodagat. Dán suopmanis /j/ ja /./ leaba komplementára distribušuvnnas, nappo fonema /j/ allofovnnat. /f, θ, ʃ/ kontrasterejit ovttá láchkai (sojahanparadigmmas): /ff : f, θθ : θ, ʃʃ : ʃ/.

Dán suopmanis gávdnojit sihke čuoddjilis (/v, δ, j/) ja čuojohis spiránttat (/f, θ, ʃ, h/) ja gullojit ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki	Opposišuvdn
<i>gi·esän</i>	<i>kiesään</i>	<i>geassit</i> (1.p. ol. pres.)	/ss:s/
<i>bīso</i>	<i>piiso</i>	<i>bissut</i> (pres. biehttal. ja 2.p. ol. imp.)	/ss:s/
<i>vāšù</i>	<i>vâášuu</i>	<i>vaššu</i> (akk. ol.)	/šš:š/
<i>māšan</i>	<i>määšân</i>	<i>máššat</i> (1.p. ol. pres.)	/šš:š/
<i>līvùn</i>	<i>liivuun</i>	<i>livvut</i> (1.p. ol. pres.)	/vv:v/
<i>gāva</i>	<i>käävvá</i>	<i>gávva</i> (nom. ol.)	/vv:v/

<i>gōvì</i>	<i>koovii</i>	<i>gohpi</i> (akk. ol.)	/hp:v/
<i>gù·ova</i>	<i>kuová</i>	<i>guohpa</i> (akk. ol.)	/hp:v/
<i>sūdān</i>	<i>suudään</i>	<i>suddit</i> (1.p. ol. pres.)	/d̄d̄:d̄/
<i>sūdan</i>	<i>suudân</i>	<i>suddat</i> (1.p. ol. pres.)	/d̄d̄:d̄/
<i>iđān</i>	<i>iidään</i>	<i>ihetit</i> (1.p. ol. pres.)	/ht:d̄/
<i>biđan</i>	<i>piidân</i>	<i>bihetit</i> (1.p. ol. pres. allegro)	/ht:d̄/
<i>vù·ojān</i>	<i>vuojään</i>	<i>vuodjit</i> (1.p. ol. pres.)	/ttj:j/
<i>vù·ojan</i>	<i>vuojân</i>	<i>vuodjat</i> (1.p. ol. pres.)	/ttj:j/
<i>lāji</i>	<i>lääjii</i>	<i>láhki</i> (akk. ol.)	/hk:j/
<i>lā.a</i>	<i>lää.â</i>	<i>láhka</i> (akk. ol.)	/hk:./
<i>rāfi</i>	<i>rääfi</i>	<i>ráfi</i> (nom./akk. sg.)	
<i>bāfaĭ</i>	<i>pääfâj</i>	<i>báffat</i> (3.p. ol. pret.)	/ff:f/
<i>gù·oθù</i>	<i>kuotuu</i>	<i>goattu</i> (akk. ol.)	/tt:t/
<i>rù·oθa</i>	<i>ruotâ</i>	<i>ruotta</i> (akk. ol.)	/tt:t/
<i>bù·oĵì</i>	<i>puojii</i>	<i>Boahji</i> ⁸² (akk. ol.)	/jJ:j/
<i>dāje</i>	<i>tââje</i>	<i>dahje</i> (konj.)	
<i>vāhã't</i>	<i>vââhääht</i>	<i>vahát</i> (nom. ol.)	

5.2.4 Likvidat

Tremulanttat ja laterálat dahket oktii likvidaid. Čujolaš likvidat dán posišuvnnas leat [r] ja [l], ja kvalitatiivvalaš erohus bohtá ovdan dán minimála páras: [vi·erù] vs. [vi·elu].

Čuojohis likvidaid kvalitatiivvalaš erohusat bohtet ovdan dán subminimála párain: [jūrai] vs. [skūrai] ja [gūlan] vs. [cūlan]. Čuojohis likvidat [R] ja [L] gávdnojit dušše dihto sániin dán posišuvnnas, ii ge dán guovtti jietnadagas leat seamma viiddis distribušuvdna go duoin eará likvidain.

Dán suopmanis gávdnojit čujolaš ja čuojohis likvidat [r, l,] ja [R, L] gullojit ee. dán sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki	Opposišuvdn
<i>vi·erù</i>	<i>vieruu</i>	<i>vierru</i> (akk. ol.)	/rr:r/
<i>jūraiĭ</i>	<i>juurâj</i>	<i>jurrat</i> (3.p. ol. pret.)	/rr:r/
<i>skūraiĭ</i>	<i>skuurâj</i>	<i>skuhrrat</i> (3.p. ol. pret.)	/RR:R/

⁸² Konrad Nielsena mielde dán sánis ii leat dássemolsašuddan (Nielsen 1979:196, Vol. I), Kárášjoga badjesuopmanis lea dássemolsašuddan: [bũ·õĵĵì: buoĵì], analogalaččat eará gemináhtaiguin, omd. [gũ·õĵĵì: guoĵì].

<i>jōl̥in</i>	<i>jooliin</i>	<i>jolli</i> (kom. ol.)	/ll:l/
<i>gūlan</i>	<i>guulan</i>	<i>gullat</i> (1.p. ol. pres.)	/ll:l/
<i>cūlan</i>	<i>cuulân</i>	<i>cuhllat</i> (1.p. ol. pres.)	/LL:L/

5.2.5 Konsonántaguovddáža ovttaskaskonsonánttat Kárášjoga badjesuopmanis

Vuolábeale távvalis ovdanbohtet Kárášjoga badjesuopmana konsonántaguovddáža ovttaskaskonsonánttat. Dán suopmanis lea gal /ʔ/ (glottála klusiila) foneman. Dán fonemas lea earenoamáš distribušuvdna, ja dat gávdno dušše konsonántačohkiin ii ge ovttaskaskonsonántan. Kárášjoga badjesuopmanis lean gullan dušše ovttá sáni mas [ʔ] realiserejuvvo posišuvnnas mii ii leat konsonántačohki, namalassii [ḁ́ʔá] (biehtaleaddji vástádus). Danin dát fonema ii válđojuvvo mielde vuolábeale tabellii, mas leat dušše ovttaskaskonsonánttat. /ʔ/ biddjojuvvo 11. távvalii čuoggás 7.1.1, mas leat buot dán suopmana konsonántafonemat.

Vuolábeale távvalis ovdanbohtet Kárášjoga suopmana konsonántaguovddáža ovttaskaskonsonánttat.⁸³

Távval 3: Konsonántaguovddáš – ovttaskaskonsonánttat

<i>p</i>		<i>t</i>		<i>k</i>
	<i>c</i>		<i>č</i>	
<i>m</i>		<i>n</i>		<i>ŋ</i>
<i>M</i>		<i>N</i>		
	<i>s</i>		<i>š</i>	
<i>v</i>		<i>đ</i>		<i>j</i>
<i>f</i>		<i>t</i>		<i>ʃ</i>
		<i>l</i>	<i>r</i>	<i>h</i>
		<i>L</i>	<i>R</i>	

⁸³ Sihke Sammallahti (2002:69) ja Nielsen (1979:16) namuheaba ahte Kárášjoga suopmanis dasa lassin lea velára spiránta. Nielsena mielde velára spiránta gávdno dušše ovddabealde *a* ja *á*. Sammallahti mielde gávdno maid Deatnogáttis velára spiránta ovddabealde *á*, omd. /joogaas/. Kárášjoga badjesuopmanis ii leat velára spiránta, dan sajis lea stávvalrádjá allofovdnan [ʃ]. Lean maid gullan sáni [ě̥ʔi] dán suopmanis, muhto guovtti oktavuodas mat leat earenomážat. Nubbi guhte dajai dien sáni lea bealjeheapme, ja nubbi lei fas jápminseanggas.

Ovttaskaskonsonánttaid dulkon oanehažžan ja ovttaskaskonsonánttat ceakkoráiddus 3 čuoggáin 5.2.1, 5.2.2, 5.2.3 ja 5.2.4 merkejuvvojit C_I.

5.3 Konsonántagemináhtat

Karášjoga badjesuopmana gemináhttajoavkkuid leat juhkkuojuvvon guovtti sadjái ná (vrd. juogu čuoggás 5.1):

1A: gemináhtat mat eai kontrastere ja gemináhtat mat (seamma sojahanparadigmmas) kontrasterejit ovttaskaskonsonánttain: C_{III} vs. C_I.

1B: gemináhtat mat (seamma sojahanparadigmmas) kontrasterejit gemináhtain: C_{IIIa} vs. C_{IIIb}.

Karášjoga badjesuopmanis leat fonehtalaš guhkes gemináhtat, goalmmát ceahki (C_{III}) konsonántaguovddážat, go sokkis lea guhkes ja oanehis vokála, omd. [*goll̃i, jolla, dĩd̃vi, rĩd̃va, dĩd̃ti*]. Karášjoga badjesuopmanis leat fonehtalaš oanehis gemináhtat, nuppi ceahki (C_{II}) konsonántaguovddážat, go sokkis lea oanehis vokála, omd. [*jòlla, rĩd̃ta*].

Jearaldat lea de ahte makkár fonologalaš sturrodagat Karášjoga badjesuopmanis leat konsonántaguovddážis? Eanet dán birra vuollelis dás.

5.3.1 Gemináhtat – joavku 1A

Čuovvovaš tabeallas leat gemináhtat mat eai kontrastere, omd. [*läd̃d̃ii*] : [*läd̃d̃ii*], ja gemináhtat mat (seamma sojahanparadigmmas) kontrasterejit ovttaskaskonsonánttain omd. [*räd̃d̃ii*] vs. [*räd̃d̃ii*]. Dát leat nasálat, frikatiivvat, likvidat ja gemináhtat, ja dahket konsonántajoavkku 1A. Távvalis 12, čuoggás 7.1.1.1 ovdanbohtet ovdamearkkat dán gemináhtain: [*mm, nn, ñn, ηη, ss, šš, vv, d̃d̃, jj, ff, tt, rr, RR, ll, LL*]. Dát máksá maid ahte omd. [*š̃š̃*] ja [*š̃š̃*] leaba kombinatoralaš variánttat, nappo seamma fonema allofovnnat, omd. dán sátnehámiin: [*š̃š̃*] lea oanehis ja [*š̃š̃*] lea guhkes vokála mañabealde, omd. (fonehtalaččat) [*äš̃š̃i*] : [*äš̃š̃i, vaš̃š̃i, räš̃š̃ä*] : [*räš̃š̃ä, mäš̃š̃ä^{ht}*], (fonologalaččat) [*äš̃š̃ii*] : [*äš̃š̃ii, väš̃š̃ii, räš̃š̃ä*] vs. [*räš̃š̃ä, mäš̃š̃ä^{ht}*].

Tabellii leat ordnejuvvon ceakkoráidduide ovdamearkkat nu ahte vuosttaš ceakkoráiddus leat fonehtalaš hámit main ovdanbohtet fonehtalaš C_{III}-hámit ja nuppi ceakkoráiddus fas fonehtalaš hámit main ovdanbohtet fonehtalaš C_{III}- ja C_{II}-hámit. Go sokkis lea guhkes vokála de lea konsonántaguovddážis C_{III}, ja go sokkis lea oanehis vokála, de lea konsonántaguovddážis C_{II}.

Goalmmát ceakkoráiddus leat fonologalaš hámit, ja dain bohtet ovdan fonologalaš guhkes gemináhtat miehtá. Njealját ceakkoráiddus lea merkejuvvon opposišuvdna (seamma leksemas), jus leaš opposišuvdna. Viđát ceakkoráiddus fas leat ortográfalaš hámit.

Joavku 1A⁸⁴

Fonehtalaš	Fonehtalaš	Fonologalaš	Opposišuvdna	Čállinvuohki
<i>cum̄mä</i>	<i>cum̄mä</i>	<i>cummää</i>		cummá
	<i>näm̄mi</i>	<i>nämmii</i>	<i>mm:m</i>	námmi
<i>vam̄ma</i>	<i>vàm̄ma</i>	<i>vámmâ/váámmâ</i>		Vamma (várrenamma)
	<i>nàm̄ma</i>	<i>náámmâ</i>	<i>mm:m</i>	namma
<i>gässì</i>	<i>gässì</i>	<i>kässii</i>		gássi
	<i>baässì</i>	<i>pássii</i>	<i>ss:s</i>	bassi
<i>ě̅̄ssá</i>	<i>i·ě̅̄ssa</i>	<i>ě̅̄ssâ/iessâ</i>		eassa
	<i>bi·ě̅̄ssa^{ht}</i>	<i>piessâht</i>	<i>ss:s</i>	beassat
<i>gollì</i>	<i>gollì</i>	<i>kollii</i>		golli
	<i>gollù</i>	<i>kolluu</i>	<i>ll:l</i>	gollu
<i>jollâ</i>	<i>jòllâ</i>	<i>jollâ/joollâ</i>		jolla
	<i>gòllâ^{ht}</i>	<i>koollâht</i>	<i>ll:l</i>	gollat

Čuoggáin 5.3.1 ja 5.3.2 eai leat buot gemináhtain ovdamearkkat. Eanet (buot) ovdamearkkat gávdnojit távvaliin 12 ja 13, čuoggás 7.1.1.1.

5.3.2 Gemináhtat – joavku 1B

Čuovvovaš tabeallas leat gemináhtat mat (seamma sojahanparadigmmas) kontrasterejit kvalitehta dáfus, omd. /*toggii*/ : /*tokkii*/, ja dat leat klusiillat ja affrikáhtat. Dát gemináhtat dahket konsonántajoavkku 1B. Távvális 12, čuoggás 7.1.1.1 ovdanbohtet ovdamearkkat dain gemináhtain: /*bb*, /*dd*, /*d'd'*, /*gg*, /*zz*, /*žž*, /*pp*, /*tt*, /*t't'*, /*kk*, /*cc*, /*čč*/. Dát gemináhtat eai sáhte (seamma sojahanparadigmmas) kontrasteret ovttaskonsonántain.⁸⁵

⁸⁴ Dán jovkui lea biddjojuvvon /*l'l'*/, (vrd. távvaliin 12 čuoggás 7.1.1.1) vaikko vel historjjálaččat /*l'l'*/ lea ge leamaš konsonántačoahkki: ávsm. **lj* > *dsá*. *llj*, **velje* > *viellja*.

⁸⁵ Gemináhtat mat historjjálaččat leat leamaš konsonántačoahkit.

Tabellii leat ordnejuvvon ovdamearkkat ceakkoráidduide sullii seamma láhkai go tabeallas Joavku 1A. Opposišuvdna hámiid gaskkas bohtá ovdan go fonologalaš hápmi lea guovtti ceakkoráidduis.

Joavku 1B⁸⁶

Fonehtalaš hápmi (C _{IIIa})	Fonehtalaš hápmi (C _{IIIa} ja C _{II})	Fonologalaš hápmi (C _{IIIa})	Fonologalaš hápmi (C _{IIIb})	Čállinvuohki
<i>sud̄bī</i>	<i>suđ̄tī</i>	<i>suddi</i>	<i>sutti</i>	suddi, sutti
<i>sud̄baʹt</i>	<i>suđ̄taʹt</i>	<i>suddáht</i>	<i>suuttaht</i>	suddat, suttat
<i>õǟž̄žī</i>	<i>ũȭž̄žī</i>	<i>õáž̄ži</i>	<i>ũõč̄či</i>	oaž̄ži, oač̄či
<i>guž̄ža</i>	<i>guđ̄ža</i>	<i>kuž̄žá</i>	<i>kuuč̄čá</i>	guž̄ža, guč̄ča

5.3.3 Kárášjoga badjesuopmana konsonántaguovddáža gemináhtat

Kárášjoga badjesuopmana K2-gemináhtat ovdanbohtet čuovvovaš távvaliin:

Távval 4

Dán távvalis leat goalmmát ceahki (C_{III}) gemináhtat.

Távval 4: Gemináhtat – C_{III}

<i>mm</i>	<i>nn</i>	<i>ńń</i>	<i>ηη</i>
		<i>t't'</i>	
	<i>ss</i>	<i>šš</i>	
<i>vv</i>	<i>đđ</i>		<i>jj</i>
<i>ff</i>	<i>tt</i>		<i>JJ</i>
	<i>ll</i>	<i>l'l'</i>	<i>rr</i>
	<i>LL</i>		<i>RR</i>

Gemináhtaid dulkon guhkkín, ja gemináhtat ceakkoráidduis 3, čuokkis 5.3.1, merkejuvvojit C_{III}.

⁸⁶ Dát joavku lea historjjálaččat leamaš konsonántačoahkki, omd. ávsm. *mp > vsá. *mb : *mb > dsá. bb : pp, ávsm. *nt > vsá. *nd : *nd > dsá. dd : tt, ávsm. *ŋk > vsá. *ŋg : *ŋg > dsá. gg : kk, ávsm. *nč > vsá. *ñž : *nž > dsá. žž : cc, ávsm. *ńc > vsá. *ńž : *ńž > dsá. žž : čč. Dán jovkui lean maid bidjan /t't'/, (vrd. távvaliin 13 čuoggás 7.1.1.1) vaikko vel historjjálaččat /t't'/ ii leat ge leamaš konsonántačoahkki: ávsm. *j > vsá. *j : *j > dsá. t't' : j.

Távval 5

Dán távvalis leat goalmmát ceahki (C_{IIIa}) gemináhtat.

Távval 5: Gemináhtat – C_{IIIa}

<i>b'b</i>	<i>d'd</i>	<i>d'd'</i>	<i>g'g</i>
	<i>z'z</i>	<i>ž'ž</i>	

Gemináhtaid dulkon guhkkin, ja gemináhtat ceakkoráiddus 3, čuokkis 5.3.2, merkejuvvojit C_{IIIa}.

Távval 6

Dán távvalis leat goalmmát ceahki (C_{IIIb}) gemináhtat.

Távval 6: Gemináhtat – C_{IIIb}

<i>pp</i>	<i>tt</i>	<i>t't'</i>	<i>kk</i>
	<i>cc</i>	<i>čč</i>	

Gemináhtaid dulkon guhkkin, ja gemináhtat ceakkoráiddus 4, čuokkis 5.3.2, merkejuvvojit C_{IIIb}.

5.4 Konsonántačoahkit

Karášjoga badjesuopmana konsonántačoahkit leat juhkkovuvvon golmma sadjái ná (vrd. juogu čuoggás 5.1):

2: /h/- ja /ʔ/-álgosaš konsonántačoahkit mat (seamma sojahanparadigmmas) kontrasterejit ovttaskaskonsonánttain: C_{III} vs. C_I.

3A: konsonántačoahkit main leat guokte ja golbma konsonántta ja mat (seamma sojahanparadigmmas) eai kontrastere kvalitehta dáfus.

3B: konsonántačoahkit main leat guokte ja golbma konsonántta ja mat (seamma sojahanparadigmmas) kontrasterejit kvalitehta dáfus.

Dán suopmanis leat fonehtalaš guhkes konsonántačoahkit (goalmmát ceahki (C_{III}) konsonántaguovddážat) go sokkis lea guhkes dahje oanehis vokála, omd. [gõh̄p̄i̇, vẽm̄u̇, v̄ě-̄δ^ev̄i̇, cik̄c̄u̇t; rīh̄pa, vẽmȧt, v̄ě-̄δ^eve, l̄ak̄c̄a; gõh̄p̄i̇, vi̇-̄ě̃m̄u̇, vi̇-̄ě̃δ̄v̄p̄i̇, ci̇β̄ϕ̄cc̄u̇n]. Kárašjoga badjesuopmanis leat fonehtalaš oanehis konsonántačoahkit (nuppi ceahki (C_{II}) konsonántaguovddážat) go sokkis lea oanehis vokála, omd. [rīh̄pa, vi̇-̄ě̃m̄an, vi̇-̄ě̃δ̄v̄pas, l̄ȧβ̄ϕ̄cc̄a].

5.4.1 /h/- ja /ʔ/-álgosaš konsonántačoahkit

Čuovvovaš tabeallas leat /h/- ja /ʔ/-álgosaš konsonántačoahki, t ja dat dahket konsonántajoavkku 2. /h/ gávdno dán suopmanis sihke ovttaskonsonántan, vrd. omd. čuoggáin 5.2.3 Frikatiivvat, ja konsonántačoahkiin ja /ʔ/ gávdno dušše konsonántačoahkiin. Dát konsonántačoahkit joga eai kontrastere, omd. /kohpii/ (nom. ol.) : /kohpii/ (akk. ol.), /poʔnii/ (nom. ol.) : /poʔnii/ (akk. ol.), dahje kontrasterejit (seamma sojahanparadigmmas) ovttaskonsonánttain, omd. /kohpii/ (nom. ol.) vs. /koovii/ (akk. ol.), /spáʔnii/ (nom. ol.) vs. /spáʔnii/ (akk. ol.), ja távvalis 14, čuoggás 7.1.1.1 ovdanbohtet dán suopmana ovdamearkkat /h/- ja /ʔ/-álgosaš konsonántačoahkiin. Dát konsonántačoahkit sáhttet kontrasteret (seamma sojahanparadigmmas) ovttaskonsonánttain.⁸⁷

Dán suopmanis gávdno /ʔ/ (glottála klusiila) foneman dušše konsonántačoahkiin, omd. [vẽm̄u̇].

Fonehtalaš hápmi C _{III})	Fonehtalaš hápmi (C _{III} ja C _{II})	Fonologalaš hápmi (C _{III})	Opposišuvdna	Čállinvuohki
gõh̄p̄i̇	gõh̄p̄i̇	kohpii		gohppi
	gõh̄p̄i̇	kohpii	hpp:v	gohpi
rīh̄pa	rīh̄pa	rihpá/riihpá		rihppa, rihpa
	rīh̄pa	riihpá	hpp:v	rihpa
gāh̄c̄i̇	gāh̄c̄i̇	kāh̄c̄ii		gáhčči, gáhči
	vāh̄c̄i̇ ^{ht}	pāh̄c̄i̇i ^{ht}	hčč:č	báhčit
gāh̄c̄ȧt	gāh̄c̄an	kāh̄c̄āaht/kāh̄c̄ān		gahččat, gahčan
	gāh̄c̄ȧ ^{ht}	kāh̄c̄ā ^{ht}	hčč:č	gahčat
vẽm̄u̇	vi̇-̄ě̃m̄u̇	peʔmuu/pi̇-̄ě̃m̄uu		biebmu, biepmu

⁸⁷ /h/- ja /ʔ/-álgosaš konsonántačoahkit leat etymologalaččat leamaš gemináhtat.

	<i>sä̃mì</i>	<i>säʔmii</i>	<i>ʔm: m</i>	sápmi
<i>bẽmaʔt</i>	<i>bi-ěʔman</i>	<i>pẽmáht/bieʔmán</i>		biebmat, biepman
	<i>li-ěʔma</i>	<i>lieʔmâ</i>	<i>ʔm: m</i>	liepma
<i>čĩŋäi</i>		<i>čiʔŋääj</i>		čigŋái
	<i>bä̃ŋi</i>	<i>päʔŋii</i>	<i>ʔŋ: ŋ</i>	bákŋi
<i>dũe-ŋaʔt</i>	<i>du-öʔŋan</i>	<i>tü̃eʔŋáht/tuoʔŋán</i>		duogŋat, duokŋan
	<i>cäʔŋa</i>	<i>cääʔŋá</i>		cakŋa

Čuoggáin 5.4.1, 5.5.1, ja 5.5.2 eai leat buot konsonántačoahkiin ovdamearkkat. Eanet (buot) ovdamearkkat gávdnjit távvaliin 14, 15 ja 16, čuoggás 7.1.1.1.

5.5 Eará konsonántačoahkit

Konsonántajoavku 3 sisttisoallá konsonántačoahkiid main leat guokte ja golbma konsonántta. Kvalitatiivvalaš ja kvantitatiivvalaš erohusaid vuodul leat dát konsonántaguovddážat sirrejuvvon vuollejoavkun 3A (main ii rievdda kvalitehta, muhto kvantitehta) ja 3B (main rievdá kvalitehta, muhto ii kvantitehta). Kárášjoga badjesuopmana gemináhttajoavkkut leat juhkkujuvvon guovtti sadjái ná (vrd. juoguin čuoggás 5.1):

3A. konsonántačoahkit mat (seamma sojahanparadigmmas) kontrasterejit kvantitehta dáfus:

C_{IIIa} vs. C_{IIIb} .

3B. konsonántačoahkit mat (seamma sojahanparadigmmas) kontrasterejit kvalitehta dáfus:

C_{IIIa} vs. C_{IIIb} .

5.5.1 Konsonántačoahkit – joavku 3A

Čuoggás 1.2 maŋimuš teakstabihtás ákkastallojuvvojit giellajiena fonemagohčodeami eavttut. Ákkastallan guoská maid konsonántačoahkiid jovkui 3A, in ge dan gearddut dás. Joavkku 3A konsonántačoahkit kontrasterejit (seamma sojahanparadigmmas) kvantitehta dáfus, omd. /kuđ'juu/ (nom. ol.), /kuđ'jo/ (nom. ol. allegro) vs. /kuđjuu/, (akk./gen. ol.), /kuuđjo/ (akk./gen. ol. allegro).

Čuovvovaš tabeallas ja távvalis 15, čuoggás 7.1.1.1 ovdanbohtet ovdamearkkat dán suopmana guovtte- ja golmmakonsonánttat konsonántačoahkiin, mat fonologalaččat kontrasterejit

(seamma sojahanparadigmmas) kvantitehta dáfus ja main álgokonsonánta ii leat klusiila, ja gullet konsonántajovkui 3A.

Fonehtalaš hápmi (C_{IIIa})	Fonehtalaš hápmi (C_{IIIb} ja C_{II})	Fonologalaš hápmi (C_{IIIa})	Fonologalaš hápmi (C_{IIIb})	Čállinvuohki
<i>běē·d^ebì</i>	<i>bī·ēđbṗì</i>	<i>pěēđ'pii</i>	<i>pīēđpii</i>	beađbi, beađbbi
<i>běē·d^ebe</i>	<i>bī·ēđbṗas</i>	<i>pěēđ'pe</i> (allegro)	<i>pīēđpás</i>	beađbe, beađbbas
<i>duī·mì</i>	<i>duī·mṗmì</i>	<i>tuj'hmii</i>	<i>tujhmii</i>	duihmi, duihmmi
<i>duī·me</i>	<i>duī·mṗme</i>	<i>tuj'hme</i> (allegro)	<i>tuujhme</i>	duihme, duihmme
<i>bäl^evä</i>	<i>bäl^vvä</i>	<i>päl'vää</i>	<i>päl^vvää</i>	bálvá, bálvvá
<i>bal^ava</i>	<i>bäl^vva</i>	<i>pál'vá</i>	<i>páálvá</i>	balva, balvva
<i>rōā·mšì</i>	<i>rū·ōmššì</i>	<i>rōām'sii</i>	<i>rūōmšii</i>	roamši, roamšši
<i>rōā·mše</i>	<i>ru·ōmššas</i>	<i>rōām'se</i> (allegro)	<i>ruomšás</i>	roamše, roamššas
<i>stän'žì</i>	<i>stän'žžì</i>	<i>stän'čii</i>	<i>stänčii</i>	stánži, stánžži
<i>stän'že</i>	<i>stän'žžas</i>	<i>stän'če</i> (allegro)	<i>stäänčás</i>	stánže, stánžžas
<i>dōā·ŋgì</i>	<i>dū·ōŋgkì</i>	<i>tōāŋ'kii</i>	<i>tūōŋkii</i>	doaŋgi, doaŋggi
<i>dōā·ŋge</i>	<i>dōa·ŋgke</i>	<i>tōāŋ'ke</i> (allegro)	<i>toaŋke</i>	doaŋge, doaŋgge
<i>māŋga</i>	<i>māŋgka</i>	<i>māŋ'ká</i>	<i>määŋká</i>	máŋga, máŋgga
<i>ar^evì</i>	<i>ar^vvì</i>	<i>ár'vii</i>	<i>ár^vvii</i>	arvi, arvvi
<i>ar^ava't</i>	<i>ar^vvan</i>	<i>ár'váht</i>	<i>áár^vván</i>	arvat, arvvan
<i>lěē·s̄mì⁸⁸</i>	<i>lī·ēs̄mmì</i>	<i>lěēs'mii</i>	<i>(līēs'mii)</i>	leasmi, leasmmi
<i>lěē·s̄me</i>	<i>lī·ēs̄mme</i>	<i>lěēs'me</i> (allegro)	<i>leasme</i>	leasme, leasmme
<i>rišlā</i>	<i>rišlā</i>	<i>riš'lää</i>	<i>(riš'lää)</i>	rišlá, rišllá
<i>rišla</i>	<i>rišlla</i>	<i>riš'lá</i>	<i>riišlá</i>	rišla, rišlla
<i>māθki</i>	<i>māθkì</i>	<i>māt'kii</i>	<i>(māt'kii)</i>	mátki, mátkki
<i>māθke</i>	<i>māθkke</i>	<i>māt'ke</i> (allegro)	<i>määtke</i>	mátke, mátkke
<i>fävli</i>	<i>fävllì</i>	<i>fäv'lii</i>	<i>fävlii</i>	fávli, fávlli
<i>lávlláda</i>	<i>lávllá</i>	<i>läv'láđá</i>	<i>läävlá</i>	lávлага, lávlla
<i>māi'stì't</i>	<i>māi'sđtān</i>	<i>māj'stiiht</i>	<i>mājstān</i>	máistit, máisttán
<i>māi'ste't</i>	<i>māi'sđtan</i>	<i>māj'steht</i>	<i>mājstān</i>	máistet, máisttan
<i>limški</i>	<i>limšgkì</i>	<i>lim'skii</i>	<i>limškii</i>	limški, limškki
<i>limške</i>	<i>limšgke</i>	<i>lim'ske</i> (allegro)	<i>liimške</i>	limške, limškke

⁸⁸ Vrd. juolgenohtain 21 gos ovdanboahdá ahte konsonántačoahkis lea neutralisašuvdna go sokkis lea guhkes vokála, muhto ii dalle go sokkis lea oanehis vokála. Bajábeale tabeallas guoská dát čuovvovaš sátnehámiide: [lěē·s̄mi], [rišlā] ja [māθki].

<i>buñski</i>	<i>buñsǵki</i>	<i>pun'skii</i>	<i>punskii</i>	bunski, bunskki
<i>buñske</i>	<i>bùnsǵke</i>	<i>pun'ske</i> (allegro)	<i>puunske</i>	bunske, bunskke
<i>hor^esta</i>	<i>hòrsǵta</i>	<i>hor'stâ</i>	<i>hoorstâ</i>	horsta, horstta
<i>diβskù't</i>	<i>diβǵsǵkùn</i>	<i>tiv'skuuht</i>	<i>tivskuun</i>	divskut, divskkun
<i>diβsko't</i>	<i>diβsǵko</i>	<i>tiv'skoht</i>	<i>tiivsko</i>	divskot, divskko

5.5.2 Konsonántačoahkit – joavku 3B

Čuoggás 1.2 mañimuš teakstabihtás ákkastallojuvvojit giellajiena fonemagohčodeami eavttut. Ákkastallan guoská maid konsonántačoahkiid jovkui 3A, in ge dan gearddut dás.

Joavkku 3B konsonántačoahkit kontrasterejit (seamma sojahanparadigmmas) kvalitehta dáfus, omd. /cikcuuht/ (nom. ol.), /lâkcâ/ (nom. ol. allegro) vs. /civhcuun/, (akk./gen. ol.), /läävhcâ/ (akk./gen. ol. allegro).

Čuovvovaš tabeallas ja távvalis 16, čuoggás 7.1.1.1 ovdanbohtet ovdamearkkat dán suopmana guovtte- ja golmmakonsonánttat konsonántačoahkiin mat fonologalaččat kontrasterejit (seamma sojahanparadigmmas) kvalitehta dáfus ja main álgokonsonánta lea klusiila, ja gullet konsonántajovkui 3B.

Fonehtalaš hápmi (C _{IIIa})	Fonehtalaš hápmi (C _{IIIb} ja C _{II})	Fonologalaš hápmi (C _{IIIa})	Fonologalaš hápmi (C _{IIIa})	Čállinvuohki
<i>cik^ccù't</i>	<i>ciβǵčcùn</i>	<i>cikcuuht</i>	<i>civhcuun</i>	cikcut, civccun
<i>lâk^ccâ</i>	<i>lâβǵčcâ</i>	<i>lâkcâ</i>	<i>läävhcâ</i>	lâkca, lâvcca
<i>t^cěě^ksta</i>	<i>t^ci^cěβǵsǵta</i>	<i>t^cěěkstâ</i>	<i>t^cievstâ</i>	teaksta, teavstta

5.5.3 Konsonántačoahkit Kárášjoga badjesuopmanis

Kárášjoga badjesuopmana K2-konsonántačoahkit ovdanbohtet čuovvovaš távvaliin.

Távval 7

Dán távvalis leat goalmmát ceahki (C_{III}) konsonántačoahkit mat joga eai kontrastere dahje sáhttet kontrasteret (seamma sojahanparadigmmas) ovttaskonsonánttain.

Távval 7: /h/- ja /ʔ/-álgosaš konsonántačoahkit

<i>hp</i>	<i>ht</i>	<i>hk</i>
<i>hc</i>	<i>hč</i>	
<i>ʔm</i>	<i>ʔn</i>	<i>ʔn</i> <i>ʔŋ</i>

Konsonántačoahkiid dulkon guhkkin, ja konsonántačoahkit ceakkoráiddus 3, čuokkis 5.4.1, merkejuvvojit C_{III}.

Távval 8

Dán távvalis leat goalmát ceahki (C_{III}) konsonántačoahkit.

Távval 8: Konsonántačoahkit – C_{IIIa}

<i>đ'p</i>				<i>đ'j</i>	<i>đ'k</i>
<i>đ'm</i>				<i>đ'ŋ</i>	
	<i>đ'v</i>				
<i>j'p</i>	<i>j'c</i>	<i>j't</i>			<i>j'k</i>
<i>j'hp</i>	<i>j'hc</i>	<i>j'ht</i>			<i>j'hk</i>
	<i>j'l</i>	<i>j'L</i>			
<i>j'm</i>				<i>j'ŋ</i>	
<i>j'M</i>	<i>j'n</i>	<i>j'N</i>			
	<i>j'v</i>	<i>j's</i>		<i>j'r</i>	
	<i>j'f</i>	<i>j'st</i>			<i>js'k</i>
	<i>kc</i>	<i>kt</i>	<i>kč</i>		
	<i>ks</i>		<i>kš</i>	<i>kst</i>	
	<i>l't</i>	<i>l'č</i>		<i>lk</i>	
<i>l'hp</i>	<i>l'hc</i>	<i>l'ht</i>	<i>l'hč</i>		<i>l'hk</i>
<i>l'm</i>		<i>l'n</i>		<i>l'ŋ</i>	
	<i>l'v</i>			<i>lj</i>	
	<i>l'f</i>	<i>l's</i>	<i>l's</i>		
<i>m'p</i>	<i>m's</i>		<i>m's</i>		<i>m'sk</i>
<i>m'hp</i>			<i>m'sk</i>		<i>m'sk</i>
	<i>n'c</i>	<i>n't</i>	<i>n's</i>	<i>n'č</i>	<i>ŋ'k</i> <i>n'sk</i>
	<i>n'hc</i>	<i>n'ht</i>	<i>n'st</i>	<i>n'hč</i>	<i>ŋ'hk</i>
<i>r'p</i>	<i>r'c</i>	<i>r't</i>	<i>r'č</i>		<i>r'k</i>

<i>r'hp</i>		<i>r'hc</i>	<i>r'ht</i>		<i>r'hč</i>		<i>r'hk</i>
	<i>r'v</i>					<i>r'j</i>	
	<i>r'f</i>	<i>r's</i>	<i>r'st</i>	<i>r'š</i>			<i>r'sk</i>
<i>s'p</i> ⁸⁹		<i>s't</i>					<i>s'k</i>
<i>s'm</i>	<i>s'v</i>		<i>s'l</i>				
<i>š'm</i>	<i>š'v</i>						
<i>š'p</i>		<i>š't</i>	<i>š'l</i>				<i>š'k</i>
<i>t'm</i>			<i>t'k</i>				
		<i>v'c</i>	<i>v't</i>	<i>v'č</i>			<i>v'k</i>
<i>v'hp</i>							<i>v'hk</i>
		<i>v'l</i>	<i>v'n</i>		<i>v'n'</i>	<i>v'r</i>	<i>v'j</i>
		<i>v'L</i>					
		<i>v'st</i>		<i>v'č</i>			<i>v'sk</i>

Konsonántačohkiid dulkon guhkkín, ja konsonántačoahkit ceakkoráiddus 3, čuokkis 5.5.1, merkejuvvojit C_{IIIa}.

Távval 9

Dán távvalis leat nuppi ceahki (C_{IIIb}) konsonántačoahkit.

Távval 9: Konsonántačoahkit – C_{IIIb}

<i>đp</i>					<i>đj</i>	<i>đk</i>
<i>đm</i>					<i>đŋ</i>	
	<i>đv</i>					
<i>jp</i>	<i>jc</i>		<i>jt</i>			<i>jk</i>
<i>jhp</i>	<i>jhc</i>		<i>jht</i>			<i>jhk</i>
			<i>jL</i>			
<i>jm</i>					<i>jŋ</i>	
<i>jM</i>			<i>jN</i>			
	<i>jv</i>	<i>js</i>			<i>jr</i>	
	<i>jf</i>	<i>jst</i>				<i>jsk</i>

⁸⁹ Vrd. juolgenohtain 21 gos ovdanboahdá ahte konsonántačoahkis lea neutralisašuvdna go sokkis lea guhkes vokála, muhto ii dalle go sokkis lea oanehis vokála. Bajábeale távvalis guoská dát čuovvovaš konsonántačohkiide: *s'p*, *s't*, *s'k*, *s'm*, *s'v*, *s'l*, *š'm*, *š'v*, *š'p*, *š't*, *š'l*, *š'k*, *t'm*, *t'k*.

							<i>vst</i>
<i>lp</i>			<i>lt</i>	<i>lč</i>			<i>lk</i>
<i>lhp</i>		<i>lhc</i>	<i>lht</i>	<i>lhč</i>			<i>lhk</i>
<i>lm</i>			<i>ln</i>			<i>lŋ</i>	
	<i>lv</i>						
	<i>lf</i>	<i>ls</i>		<i>lš</i>			
<i>mp</i>		<i>ms</i>		<i>mš</i>			
<i>mhp</i>				<i>mšk</i>			<i>msk</i>
		<i>nc</i>	<i>nt</i>	<i>ns</i>	<i>nč</i>	<i>ŋk</i>	<i>nsk</i>
		<i>nhc</i>	<i>nht</i>	<i>nst</i>	<i>nhč</i>	<i>ŋhk</i>	
<i>rp</i>		<i>rc</i>	<i>rt</i>		<i>rč</i>		<i>rk</i>
<i>rhp</i>		<i>rhc</i>	<i>rht</i>		<i>rhč</i>		<i>rhk</i>
	<i>rv</i>					<i>rj</i>	
	<i>rf</i>	<i>rs</i>		<i>rš</i>			<i>rsk</i>
		<i>rst</i>					
<i>sp</i> ⁹⁰ (<i>s'p</i>) ⁹¹		<i>st(s't)</i>					<i>sk(s'k)</i>
<i>sm(s'm)</i>	<i>sv(s'v)</i>		<i>sl(s'l)</i>				
<i>šm(š'm)</i>	<i>šv(š'v)</i>						
<i>šp(š'p)</i>		<i>št(š't)</i>	<i>šl(š'l)</i>				<i>šk(š'k)</i>
<i>tm(t'm)</i>			<i>tk(t'k)</i>				
		<i>vc</i>	<i>vt</i>	<i>vč</i>			<i>vk</i>
<i>vhp</i>		<i>vhc</i>	<i>vht</i>	<i>vhč</i>			<i>vhk</i>
		<i>vl</i>	<i>vn</i>		<i>vŋ</i>	<i>vr</i>	<i>vj</i>
		<i>vL</i>					
	<i>vs</i>	<i>vst</i>		<i>vš</i>			<i>vsk</i>

Konsonántačoahkiid dulkon guhkkin, ja konsonántačoahkit ceakkoráiddus 4, čuokkis 5.5.1, merkejuvvojit C_{IIIb}.

Samallahti mielde davvisámegiela eanaš suopmaniin lea konsonántaguovddáža golmma kvantitehtas opposišuvdna: ovttaskaskonsonánttat, oanehis gemináhtat dahje oanehis konsonántačoahkit ja guhkes gemináhtat dahje guhkes konsonántačoahkit. Davvisámegiela oarje-

⁹⁰ Dalle go sokkis lea oanehis vokála, vrd. juolgenohtain 21.

⁹¹ Dalle go sokkis lea guhkes vokála, vrd. juolgenohtain 21.

suopmaniin ja mearrasámegielas golmmaguhkkodatopposišuvdna lea seilon, ja Deanu čázádaga (Nuorta-Finnmárkku) suopmaniin golmmaguhkkodatopposišuvdna sadjái lea boahán guovtti guhkkodaga opposišuvdna. Dát lea dagahan ahte boares nuppi ja goalmmát ceahki gaskkas lea erohus jávkan, go dat lea leamaš dušše konsonántaguovddáža álgoosi guhkkodaga veagas. Dáidda dáhpáhusaide gullet buot gemináhtakonsonánttat, omd. /*mm, nn, ll, llj, ss, šš, vv*/ ja eanas guovlluin dakkár konsonántačoahkit, mat álget čuojohis konsonánttain: /*hp, ht, hk, hc, hč, pm, tn, tní, kŋ, tk, tm, st, št, sk, šk, sp, šp, sm, šm*/. (Sammallahti 2002:61–63.)

Sammallahti mielde juohkásit Deanu čázádaga suopmaniid gemináhtat golmma sadjái dan mielde makkár morfofonologalaš kvantitehtaceahki (C_{III} vai C_{II}) dat ovddastit:

- a. Gemináhtat ovddastit álo goalmmát morfofonologalaš kvantitehtaceahki (C_{III}) dego omd. sániin /*sõäbbii*/, /*kázza*/, /*äd'd'ää*/, /*pagguu*/, nappo /*bb zz dd žž d'd' gg*/.
- b. Gemináhtat ovddastit álo nuppi morfofonologalaš kvantitehtaceahki (C_{II}) dego omd. sániin /*sooppij*/, /*kâ(â)ccaah*/, /*ä(ä)t't'ääh*/, /*pa(a)kkuuh*/, nappo buot gemináhtat /*pp cc tt čč t't' kk*/.
- c. Gemináhtat ovddastit nuppi dahje goalmmát morfofonologalaš kvantitehtaceahki (C_{III}~C_{II}) dego omd. sániin /*mânnii*/, /*küë'ssii*/, /*äššii*/, /*kollii*/, /*pěä-l'l'ii*/, /*čirroh*/ (C_{III}), dahje sániin /*mâ(â)nnii*/, /*kuossiih ~ kuessiih ~ küë'ssiih*/, /*ä(ä)ššiih*/, /*ko(o)lliih*/, /*piěl'l'iih ~ piäl'l'iih ~ piäl'l'iih ~ piä-l'l'iih*/, /*čiiirroh*/ (C_{II}), buot gemináhtat: /*mm nn ún ηη ff ss tt ššvv đđ jj ll l'l' rr LL RR*/ (Sammallahti 2002:72–73.)

Konsonántačoahkit juohkásit golmma sadjái dan mielde, makkár morfofonologalaš kvantitehtaceahki (C_{III} vai C_{II}) dat ovddastit:

- a. Konsonántačoahkit ovddastit álo goalmmát morfofonologalaš kvantitehtaceahki (C_{III}) dego omd. sániin /*vil.hpuih*/, /*hâlpui*/, /*čâl(.p)mi*/, /*tilsui*/, /*kur.hpuih*/, /*porveh*/, /*äj.htii*/, /*čäj.nii*/, /*koj.steh*/, /*käv.hpui*/, /*rüë.vtii*/, /*pěä-đpii*/, /*hum.hpui*/, /*runceh*/, /*loktal*/, /*thěä-k.stal*/, geahča muđui buot guovddáškonsonántaovdamearkkaid seamma siiddus (Sammallahti 2002:73).

- b. Konsonántačoahkit ovddastit álo goalmmát morfofonologalaš kvantitehtaceahki (C_{III}) dego omd. sániin /vi(i)lh.puuh/, /hã(ã)lppiuh/, /čã(ã)lmmiuh/, /ti(i)lssiih/, /ku(u)rhpuuh/, /toorvveh/, /ãjhtiis/, /čãj_{NN}iih/ ~ /čãjh.nii/, /koajstas/, /kãvh.piih/, /rũövttiuh ~ ruevttiuh ~ rũë'vttiuh/, /piěđppiuh ~ piã đppiuh ~ pěãđppiuh/, /humh.piih/, /loovh.ta/, /thievs.ta ~ thiavs.ta/, geahča muđui buot guovddáškonsonántaovdamearkkaid seamma siiddus (Sammallahti 2002:74).
- c. Konsonántačoahkit ovddastit nuppi dahje goalmmát morfofonologalaš kvantitehtaceahki (C_{III} ~ C_{II}) dego omd. sániin: /ãhčii/, /nũë·htii/, /vũë·stää/, /kãska/, /šušmii/, /fãtmii/, /põã·tka/, geahča muđui buot guovddáškonsonántaovdamearkkaid seamma siiddus (Sammallahti 2002:75).

6 SOGGEVOKÁLA

Sokkis sáhttet leat sihke guhkes ja oanehis vokálat. Sokkis gávdnojit dušše monoftonggat.

6.1 Soggevokálaid kvalitatiivvalaš variánttat

Soggevokálaid kvalitatiivvalaš variánttat bohtet ovdan go minimála páraid bidjá vuostálagaid, omd. ná:

- $[\bar{i}\delta i^{\text{ˈ}}t]$ (nom. ol., 2.p. ol. imp.) vs. $[\bar{i}\delta u^{\text{ˈ}}t]$ (nom. ml.) vs. $[\bar{i}\delta \ddot{a}^{\text{ˈ}}t]$ (2.p. ol. pres.)
- $[BOR^eGe]$ (adj. attr.) vs. $[BOR^eGO]$ (3.p. ol. pres.) vs. $[BOR^eGA]$ (nom. ol.).

Bajábeale namuhuvvon minimála páraid vuodul sáhttá árvalit ahte sokkis leat goit guhtta kvalitatiivvalaš monoftongga, $[i, u, \ddot{a}, e, o, a]$, ja dáid kvalitehta lea seammalágan go dáid monoftonggaid kvalitehta lea vokálaguovddážis. Bajábeale monoftonggain eai leat eará kvalitatiivvalaš allofovnnat sokkis, earret go fonemas $/\ddot{a}/$. Čujuhan čuoggái 4.1.2.1.5 (*Oanehis vuollegis vokála $[\ddot{a}]$ ja oanehis vuollegis vokála $[\acute{a}]$*), gos gieđahallojuvvo subminimála párra $[\text{m}\ddot{a}\text{ñ}\text{n}\acute{a}\text{b}\bar{i}\text{g}\acute{a}]$ vs. $[\text{m}\grave{\text{a}}\text{ñ}\text{n}\text{a}\bar{i}\text{g}\acute{a}]$, fonologalaččat $/\text{m}\ddot{a}\text{ñ}\text{n}\acute{a}\text{p}\bar{i}\text{j}\text{k}\acute{a}\acute{a}/$, $/\text{m}\acute{a}\text{ñ}\text{n}\acute{a}\text{p}\bar{i}\text{j}\text{k}\acute{a}\acute{a}/$. Doppe dulkojuvvo ahte $[\ddot{a}]$ ja $[\acute{a}]$ leaba seamma fonema $/\ddot{a}/$ allofovnnat. Dát ovdamearka čájeha ahte lea sorjjasvuolta gaskal soggevokála ja vokálaguovddáža kvalitehta ja nuppe láhkai. Monoftonggas $/\ddot{a}/$ leat guokte allofovna sokkis, $[\ddot{a}]$ ja $[\acute{a}]$, omd. $[\text{m}\ddot{a}\text{ñ}\text{n}\acute{a}]$, $[\text{m}\acute{a}\text{ñ}\text{n}\acute{a}]$ ja $[\text{f}\ddot{a}\bar{l}\bar{l}\acute{a}]$, $[\text{f}\acute{a}\bar{l}\bar{l}\acute{a}]$. $[\ddot{a}]$ gullo dalle go vokálaguovddážis lea ovdavokála, ja $[\acute{a}]$ gullo dalle go vokálaguovddážis lea guovdavokála. Monoftonggas $/a/$ lea okta allofovna sokkis, namalassii $[a]$, omd. $[\text{g}\acute{a}\bar{l}\bar{b}\text{t}\acute{a}^{\text{ˈ}}t]$ (*galda*, nom. ml., $[\text{g}\acute{a}\bar{l}\bar{b}\text{t}\acute{a}^{\text{ˈ}}t]$ (*gálddat*, nom. ol.). Fonologalaččat $/\text{k}\acute{a}\acute{a}\bar{l}\text{t}\acute{a}\text{h}\text{t}/$, $/\text{k}\ddot{a}\acute{a}\bar{l}\text{t}\acute{a}\text{h}\text{t}/$.

6.2 Soggevokálaid kvantitehta

6.2.1 Oanehis soggevokálat

Orru leamen čielggas ahte dušše dát oanehis vokálat $[e, o, \acute{a}]$ gávdnojit sokkis. Tabeallain čájehan ahte buot golbma oanehis soggevokála ovddabealde leat ovddastuvvon buot čieža monoftongga ja buot vihtta diftongga golmma birrasis C_{III} , C_{II} ja C_I , nu ahte in dárbbáš ráhkadit go ovttá tabealla.

Oanehis vokálat [e, o, á] gullojit ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>bīl'l'e</i>	<i>pīl'l'e</i>	<i>billji</i> (nom. ol. allegro)
<i>ruššo</i>	<i>ruššo</i>	<i>ruššu</i> (nom. ol. allegro)
<i>gul̄lo't</i>	<i>kulloht</i>	<i>gullot</i> (inf.)
<i>bēgga</i>	<i>peggá</i>	<i>biegga</i> (nom. ol.)
<i>dul've</i>	<i>tul've</i>	<i>dulvi</i> (nom. ol. allegro)
<i>rák'to</i>	<i>rákto</i>	<i>ráktu</i> (nom. ol. allegro)
<i>gab̄ba</i>	<i>kábbá</i>	<i>gabba</i> (adj. attr.)
<i>gäz̄ze</i>	<i>käz̄ze</i>	<i>gázze</i> (nom. ol. allegro)
<i>cīssa't</i>	<i>cissáht</i>	<i>cissat</i> (inf.)
<i>boβ̄de't</i>	<i>povteht</i>	<i>bovdet</i> (inf.)
<i>čüē-β̄ga't</i>	<i>čüēvkáht</i>	<i>čuovgat</i> (inf.)
<i>běē-ška</i>	<i>pěāšká</i>	<i>beaska</i> (nom. ol.)
<i>čöä-r̄re</i>	<i>čöarre</i>	<i>čoarri</i> (nom. ol. allegro)
<i>f̄irro</i>	<i>f̄irro</i>	<i>fierrut</i> (3.p. ml. pret.) ja (1.p. gl. pres.)
<i>gàrra</i>	<i>káárrá</i>	<i>garra</i> (adj. attr.)
<i>gùčča</i>	<i>kuuččá</i>	<i>gužža</i> (akk. ol.), (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>rùšgke</i>	<i>ruuške</i>	<i>ruški</i> (akk. ol. allegro)
<i>čáhco</i>	<i>čäähco</i>	<i>čáhcut</i> (3.p. ml. pret.) ja (1.p. gl. pres.)
<i>bīl̄dta</i>	<i>piiltá</i>	<i>bilda</i> (akk. ol.)
<i>gòðde't</i>	<i>kooddeht</i>	<i>goddit</i> (3.p. ml. pres.)
<i>rùšso't</i>	<i>ruušsoht</i>	<i>russut</i> (3.p. ml. pres.)
<i>väcce</i>	<i>väacce</i>	<i>vázzit</i> (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)
<i>níìηa't</i>	<i>níìηáht</i>	<i>njiηja</i> (nom. ml.)
<i>èʔneš</i>	<i>eeʔneš</i>	<i>etneš</i> (ad.)
<i>hùšgko't</i>	<i>huuškoht</i>	<i>huškut</i> (2.p. ol. pres. allegro)
<i>sùhta't</i>	<i>suuhtáht</i>	<i>suhttat</i> (2.p. ol. pres.)
<i>ru-òssa</i>	<i>ru-òssa</i>	<i>ruossa</i> (akk. ol.)
<i>di-èlla't</i>	<i>tielláht</i>	<i>diellat</i> (inf.)
<i>lāve't</i>	<i>lääveht</i>	<i>lávet</i> (inf.)
<i>rūmo't</i>	<i>ruumoht</i>	<i>ruhmut</i> (nom. ol.)
<i>bīso</i>	<i>piiso</i>	<i>bissut</i> (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)

<i>mēnođi't</i>	<i>mēnođiht</i>	<i>menodit</i> (inf.)
<i>gōve</i>	<i>koove</i>	<i>gohpi</i> (akk. ol. allegro)
<i>gārān</i>	<i>käärān</i>	<i>gárrat</i> (1.p. ol. pres.)
<i>āze</i>	<i>âāce</i>	<i>ahcit</i> (2.p. ol. imp.) ja (pres. biehttal.)

In leat gávdnan minimála páraid mat čájehit ahte lea opposišuvdna sokkis gaskal oanehis [*e*, *o*] ja bealleguhkes [*è*, *ò*]. Muhto lean gávdnan minimála páraid mat čájehit opposišuvnna gaskal oanehis [*á*] ja bealleguhkes [*â*] omd. [*goβda't*] (inf.) vs. [*goβdà't*] (adj. pred.), [*čüē-βga't*] (inf.) vs. [*čüē-βgà't*] (adj. pred.).

Vokálat dulkojuvvojit fonologalaččat /*e*, *o*, *á*/.

6.2.2 Guhkes soggevokálat

Orru leamen maid čielggas ahte dušše dát guhkes vokálat [*i*, *ù*, *ä*, *â*] gávdnojit sokkis.

Tabealla čuovvu seamma minstara go tabealla čuoggás 6.2.1 *Oanehis soggevokálat*.

Guhkes vokálat [*i*, *ù*, *ä*, *â*] gullojit ee. dáin sániin:

Fonehtalaš hápmi	Fonologalaš hápmi	Čállinvuohki
<i>diđvi</i>	<i>tiddi</i>	<i>diddi</i> (nom. ol.)
<i>ruššù</i>	<i>ruššuu</i>	<i>ruššu</i> (nom. ol.)
<i>gil^evi</i>	<i>kil'vii</i>	<i>gilvi</i> (nom. ol.)
<i>suhttu</i>	<i>suhtuu</i>	<i>suhttu</i> (nom. ol.) ja (akk. ol.)
<i>dehpi</i>	<i>tehpii</i>	<i>diehppi</i> (nom. ol.)
<i>bahčⁱt</i>	<i>pahčⁱiht</i>	<i>bahčit</i> (inf.)
<i>bor^egä</i>	<i>por'kää</i>	<i>borgá</i> (3.p. ol. pres.)
<i>väzzⁱt</i>	<i>väzzⁱiht</i>	<i>vázzit</i> (inf.)
<i>hom^mä't</i>	<i>hommääh^t</i>	<i>hommát</i> (inf.)
<i>gil^evi't</i>	<i>kilviht</i>	<i>gilvit</i> (inf.)
<i>räβφt^ut</i>	<i>rävhtuuht</i>	<i>ráktu</i> (nom. ml.)
<i>goβdà't</i>	<i>kovtáht</i>	<i>govdat</i> (adj. pred.)
<i>čüē-βgà't</i>	<i>čüēvkáht</i>	<i>čuovgat</i> (adj. pred.)
<i>sēē-hka</i>	<i>sēähká</i>	<i>seahkka</i> (nom. ol.)
<i>nōā-mmo</i>	<i>nōāmmo</i>	<i>njoammu</i> (nom. ol. allegro)
<i>diđti</i>	<i>tiittij</i>	<i>diddi</i> (akk. ml.)

<i>gìllìn</i>	<i>kiilliin</i>	<i>giellat</i> (1.p. ol. pret.)
<i>hùrrìn</i>	<i>huurriin</i>	<i>hurri</i> (kom. ol.)
<i>bòllùì</i>	<i>poolluuj</i>	<i>boallu</i> (ill. ol.)
<i>dèššùn</i>	<i>teeššuun</i>	<i>deaššut</i> (1.p. ol. pret.) ja (perf. part.)
<i>vãlđtìì</i>	<i>vãältiij</i>	<i>vãldit</i> (3.p. ol. pret.)
<i>čãhcùn</i>	<i>čãähcuun</i>	<i>čãhcut</i> (1.p. ol. pret.) ja (perf. part.)
<i>gìlŕvìì</i>	<i>kiilviij</i>	<i>gilvit</i> (3.p. ol. pret.)
<i>bãšđtìì</i>	<i>pãástiij</i>	<i>bastit</i> (3.p. ol. pres.)
<i>čũe-řvŕvùì</i>	<i>čuervuuj</i>	<i>čuorvut</i> (3.p. ol. pret. allegro)
<i>čãli</i>	<i>čããlii</i>	<i>čãllit</i> (v. gen.)
<i>gũlù</i>	<i>kuuluu</i>	<i>gullu</i> (akk. ol.)
<i>čẽžã</i>	<i>čẽecãã</i>	<i>čẽžã</i> (nom. ol.)
<i>õlãn</i>	<i>oolããn</i>	<i>ollit</i> (1.p. ol. pres.)
<i>skũžil</i>	<i>skuučiiil</i>	<i>skužil</i> (ad.)
<i>lĩvùn</i>	<i>liivuun</i>	<i>livvut</i> (1.p. ol. pres.)
<i>ãžãn</i>	<i>ããcããn</i>	<i>ahcit</i> (1.p. ol. pres.)
<i>ĩđiì</i>	<i>iiđiij</i>	<i>ihitit</i> (3.p. ol. pret.)
<i>dãjùì</i>	<i>tããjuuj</i>	<i>dãdjut</i> (3.p. ol. pret.)
<i>čẽžãì</i>	<i>čẽecããj</i>	<i>čẽžã</i> (ill. ol.)
<i>vĩ-erù</i>	<i>vieruu</i>	<i>vierru</i> (akk. ol.)
<i>rù-osù</i>	<i>ruosuu</i>	<i>ruossu</i> (akk. ol.)

In leat gávdnan minimála páraid mat čájehit ahte lea opposišuvdna sokkis gaskal oanehis [*i*, *u*] ja guhkes [*i̇*, *ù̇*]. Muhto lean gávdnan minimál apáraid mat čájehit opposišuvnna gaskal oanehis [*á*] ja guhkes [*ã*], omd. [*goβda't*] (inf.) vs. [*goβdã't*] (adj. pred.), [*čũẽ-βga't*] (inf.) vs. [*čũẽ-βgã't*] (adj. pred.).

Lean ráhkadan spektrogrammaid sátnehámiin [*goĩlìn*] (ess.), [*gòlìn*] (nom. ol.), (1.p. ol. pret.) ja (kom. ol.), [*goĩlùn*] (ess.) ja [*gòlùn*] (1.p. ol. pret.) oaidnin dihtii lea go dáid sátnehámiid sokki kvantitehtas erohus. Eai spektrogrammat ge duodaš ahte sokkis lea erohus vokálaguhkkodagain. Vokála merkejuvvo fonologalaččat /*ii*/.

Vokálat dulkojuvvojit fonologalaččat /*ii*, *uu*, *ãã*, *ãã*/.

6.3 Soggevokálad fonemarádju

Kvalitatiivvalaš ja kvantitatiivvalaš vokálaallofovnnaid suokkardallama vuodul árvaluvvo ahte soggevokála vokálarádju sisttisoallá golbma oanehis vokála ja njeallje guhkes vokála. Soggevokála fonemaráju sáhhtá paradigman ná govvidit:

Távval 10: Soggevokála

Oanehis vokálat		Guhkes vokálat	
<i>/e</i>	<i>o</i>	<i>/ii</i>	<i>uu</i>
	<i>â/</i>	<i>ää</i>	<i>ââ/</i>

Pekka Sammallahti mielde Kárášjoga bajonsuopmaniid I ja II soggevokálat leat čuovvovaččat:

Bajonsuopman I:

Ovttaskasvokálat		Vokálakombinašuvnnat	
<i>/u</i>	<i>i</i>	<i>/uu</i>	<i>ii</i>
<i>o</i>	<i>e</i>		
<i>â/</i>		<i>(ââ)</i>	<i>aa/</i>

(Sammallahti 2002:88).

Bajonsuopman II:

Ovttaskasvokálat		Vokálakombinašuvnnat	
<i>/u</i>	<i>i</i>	<i>/uu</i>	<i>ii</i>
	<i>e</i>		
<i>â/</i>		<i>ää</i>	<i>aa/</i>

(Sammallahti 2002:88).

Dego bajábealde oidno, de eai leat Kárášjoga badjesuopmana soggevokálat áibbas seamma go Kárášjoga bajonsuopmana I ja II soggevokálat. Sammallahti mielde lea omd. Kárášjoga bajonsuopmaniin I ja II oanehis soggevokála sátnehámiin */čuggun/* ja */čuhpín/*. Kárášjoga badjesuopmanis lea dáin sátnehámiin guhkes soggevokála, */čugguun/* ja */čuhpíin/*.

7 KÁRÁŠJOGA BADJESUOPMANA FONEMAT – OKTIIGEASSU

7.1 Fonemarádju

Nu go čuoggás 1.2 (*Guorahallama čuolmmat*) čállen ahte “nubbi oaivečuolbma lea suopmana fonemadistribušuvdna, iskat makkár fonemat iešguđet posišuvnnas gávdnojit. Dán guorahallamis áiggun iskat vokálaguovddáža, konsonántaguovddáža ja sokki”, de lean dán dutkamušas deattuhan *vokálaguovddáža* (kap. 4), *konsonántaguovddáža* (kap. 5) ja *sokki* (kap. 6). Vaikko in leat guorahallan eará poršuvnnaid dego *álgu*⁹², *konsonántaravda*, *vokálaravda*, *loahppa* ja *skárru*, vrd. 3.1 *Fonotáksa posišuvnnat*, de lea vejolaš dán golmma posišuvnna, *vokálaguovddáža*, *konsonántaguovddáš* ja *sokki*, vuodul oazžut buori gova Kárášjoga badjesuopmana fonemarájus ja fonemadistribušuvnnas.

7.1.1 Konsonántafonemat ja daid distribušuvdna

Čuovvovaš paradigma čájeha konsonántafonemaid Kárášjoga badjesuopmanis:

Távval 11: Kárášjoga badjesuopmana konsonántafonemat

/p		t		k	ʔ
	c		č		
m		n		ŋ	
M		N			
	s		š		
v		ǰ		j	
f		t		ʃ	h
		l		r	
		L		R/	

⁹² Lea čielggas ahte *Álgu*-posišuvnnas gávdnojit allofovnnat [b, d, g], omd. [bi̯l̯da, di̯d̯ti, ǰik̯ta], muhto *Álggus* gávdnojit maid allofovnnat [p̯, t̯, k̯], omd. [p̯e̯β̯la, t̯i̯e̯t̯t̯a, k̯e̯β̯ra]. Sivas go dán dutkamušas in leat suokkar-dallan *Álgu*-posišuvnna, de in leat mearridan mo analyseren dán guokte allofovnnat: konsonántačoahkkin vai sierra foneman. Lea goit čielggas ahte dán allofovnnain, [p̯, t̯, k̯], ii leat seamma viiddis distribušuvdna go dáid allofovnnain, [b, d, g].

Karášjoga badjesuoipmanis leat seamma konsonántafonemat go Deanu čázádaga suoipmaniin, dušše dainna erohusain ahte Karášjoga badjesuoipmanis ii leat /g/ ja Deanu čázádaga suoipmaniin ii leat /ʔ/. Karášjoga badjesuoipmanis leat seamma konsonántafonemat go Oarje-Finnmárkku suoipmaniin, dušše dainna erohusain ahte Oarje-Finnmárkku suoipmaniin ii leat /ŋ/ ja /ʔ/, vrd. Sammallahti (2002:72, 76).

7.1.1.1 K2-ovttaskaskonsonánttat ja konsonántakombinašuvnnat

Távval 12

Dán távvalis leat goalmát ceahki (C_{III}) gemináhtat ja ovttaskaskonsonánttat. Ovdamearkkat čájehit ahte gemináhtat jogo eai kontrastere dahje kontrasterejit (seamma sojahanparadigmmas) ovttaskaskonsonánttain.

Távval 12: Konsonántaguovddáš – Joavku 1A

Joavku 1A						
Konsonántaguovddá			Ovdamearkkat		Čállinvuohki	
C _{III}	C _{III}	C _I	C _{III}	C _{III}	C _I	
<i>mm</i>	<i>mm</i>		<i>cummää</i>	<i>cummää</i>	cummá, cummá	
	<i>mm</i>	<i>m</i>		<i>nämmii</i>	<i>näämii</i>	námmi, námi
<i>mm</i>	<i>mm</i>		<i>vämmâ</i>	<i>väämmâ</i>	Vamma, Vamma	
	<i>mm</i>	<i>m</i>		<i>näämmâ</i>	<i>näämâ</i>	namma, nama
<i>nn</i>	<i>nn</i>		<i>cinnää</i>	<i>cinnää</i>	cinná, cinná	
	<i>nn</i>	<i>n</i>		<i>männää</i>	<i>määnää</i>	mánná, máná
<i>nn</i>	<i>nn</i>		<i>runne</i>	<i>ruunne</i>	Runne, Runne	
	<i>nn</i>	<i>n</i>		<i>mânnâht</i>	<i>mânnân</i>	mannat, manan
<i>ńń</i>	<i>ńń</i>		<i>khřännää</i>	<i>khřännää</i>	kránnjá, kránnjá	
	<i>ńń</i>	<i>ń</i>		<i>mâńńii</i>	<i>mâńńii</i>	mannji, manji
<i>ńń</i>	<i>ńń</i>		<i>ännárás</i>	<i>ännárásâ</i>	Ánnjaras, Ánnjarasa	
	<i>ńń</i>			<i>oainnân</i>	oainnan	
<i>ŋŋ</i>	<i>ŋŋ</i>		<i>čâŋŋää</i>	<i>čâŋŋää</i>	Čaŋŋá, Čaŋŋá	
	<i>ŋŋ</i>	<i>ŋ</i>		<i>mâŋŋäälás</i>	<i>mâŋŋiis</i>	maŋŋálaš, maŋis
<i>ŋŋ</i>	<i>ŋŋ</i>		<i>ńiŋŋâ</i>	<i>ńiŋŋâ</i>	njiŋŋa, njiŋŋa	
	<i>ŋŋ</i>	<i>ŋ</i>		<i>mâŋŋočâ</i>	<i>mâŋŋoš</i>	maŋŋoža, maŋoš
<i>t't'</i>		<i>j</i>		<i>vüöt't'iiht</i>	<i>vuojään</i>	vuodjit, vuoján

	<i>t't'</i>	<i>j</i>		<i>vuot't'âht</i>	<i>vuojân</i>	vuodjat, vuojan
<i>ss</i>	<i>ss</i>		<i>kässii</i>	<i>kässii</i>		gássi, gássi
	<i>ss</i>	<i>s</i>		<i>pássii</i>	<i>páásii</i>	bassi, basi
<i>ss</i>	<i>ss</i>		<i>ěěssâ</i>	<i>iessâ</i>		eassa, eassa
	<i>ss</i>	<i>s</i>		<i>piessâht</i>	<i>piesân</i>	beassat, beasan
<i>šš</i>	<i>šš</i>		<i>áššii</i>	<i>áššii</i>		ášši, ášši
	<i>šš</i>	<i>š</i>		<i>váššii</i>	<i>váášii</i>	vašši, vaši
<i>šš</i>	<i>šš</i>		<i>ráššâ</i>	<i>ráššâ</i>		rášša, rášša
	<i>šš</i>	<i>š</i>		<i>máššâht</i>	<i>mášsân</i>	máššat, mášan
<i>vv</i>	<i>vv</i>		<i>vävvää</i>	<i>vävvää</i>		vávvá, vávvá
	<i>vv</i>	<i>v</i>		<i>lävvii</i>	<i>läävii</i>	lávvi, lávi
<i>vv</i>			<i>sávvoht</i>			savvot
	<i>vv</i>	<i>v</i>		<i>käävvâ</i>	<i>käävâ</i>	gávva, gáva
<i>đđ</i>	<i>đđ</i>		<i>lädđii</i>	<i>lädđii</i>		ládđi, ládđi
	<i>đđ</i>	<i>đ</i>		<i>rädđii</i>	<i>rädđii</i>	rádđi, ráđi
<i>đđ</i>			<i>snâddeht</i>			snaddet
	<i>đđ</i>	<i>đ</i>		<i>vââđđâ</i>	<i>vââđâ</i>	vadda, vada
<i>jj</i>			<i>pujjäär</i>			buijár
	<i>JJ</i>	<i>J</i>		<i>Bŭ·ŏJJii</i>	<i>Bŭ·ŏJii</i>	Boahji
<i>ff</i>	<i>ff</i>		<i>stáffuu</i>	<i>stáffuu</i>		stáffu, stáffu
		<i>f</i>			<i>rääfi</i>	ráfi
<i>ff</i>	<i>ff</i>		<i>piffâ</i>	<i>piiffâ</i>		biffa, biffa
	<i>ff</i>	<i>f</i>		<i>pääffâht</i>	<i>pääfân</i>	báffat, báfan
<i>tt</i>			<i>müettäaj</i>			muottái
	<i>tt</i>	<i>t</i>		<i>müöttää</i>	<i>muotää</i>	muottá, muotá
	<i>tt</i>	<i>t</i>		<i>ruottâ</i>	<i>ruotâ</i>	Ruotta, Ruota
<i>rr</i>	<i>rr</i>		<i>hurrii</i>	<i>hurrii</i>		hurri, hurri
	<i>rr</i>	<i>r</i>		<i>vüörrii</i>	<i>vuoruu</i>	vuorru, vuoru
<i>rr</i>			<i>curre</i>	<i>cuurre</i>		curre, curre
	<i>rr</i>	<i>r</i>		<i>váárrâ</i>	<i>váárâ</i>	varra, vara
<i>RR</i>			<i>skurrii</i>			skuhrii
	<i>RR</i>	<i>R</i>		<i>skuurrâht</i>	<i>skuurân</i>	skuhrrat, skuhan
<i>ll</i>	<i>ll</i>		<i>kollii</i>	<i>kollii</i>		golli, golli
	<i>ll</i>	<i>l</i>		<i>kolluu</i>	<i>koluu</i>	gollu, golu

<i>ll</i>	<i>ll</i>	<i>jollá</i>	<i>joollá</i>		jolla, jolla
	<i>ll</i>	<i>l</i>	<i>koolláht</i>	<i>koolán</i>	gollat, golan
<i>l'l'</i>	<i>l'l'</i>	<i>pěál'l'ii</i>	<i>piěl'l'ii</i>		beallji, bealji,
<i>l'l'</i>	<i>l'l'</i>	<i>vel'l'á</i>	<i>viel'l' á</i>		viellja, vielja
<i>LL</i>		<i>cullii</i>			cuhlli
	<i>LL</i>	<i>L</i>	<i>cuulláht</i>	<i>cuulán</i>	cuhllat, cuhlan

Távval 13

Dán távvalis leat goalmmát ceahki (C_{IIIa}) ja goalmmát ceahki (C_{IIIb}) gemináhtat.

Ovdamearkkat čájehit ahte gemináhtat kontrasterejit (seamma sojahanparadigmmas)

kvalitehta dáfus.

Távval 13: Konsonántaguovddáš – Joavku 1B

Joavku 1B				
Konsonántaguovddáš		Ovdamearkkat		Čállinvuohki
C_{IIIa}	C_{IIIb}	C_{IIIa}	C_{IIIb}	
<i>bb</i>	<i>pp</i>	<i>söabbii</i>	<i>süöppii</i>	soabbi, soappi
<i>bb</i>	<i>pp</i>	<i>kábbá</i>	<i>kááppá</i>	gabba, gappa
<i>dd</i>	<i>tt</i>	<i>suddii</i>	<i>suttii</i>	suddi, suttii
<i>dd</i>	<i>tt</i>	<i>suddáht</i>	<i>suuttan</i>	suddat, suttan
<i>d'd'</i>	<i>t't'</i>	<i>äd'd'ää</i>	<i>ät't'ää</i>	áddjá, ádjá
<i>d'd'</i>	<i>t't'</i>	<i>äd'd'á</i>	<i>äät't'á</i>	áddja, ádja
	<i>t't'</i>		<i>vüöt't'iiht</i>	vuodjit, vuoján
<i>gg</i>	<i>kk</i>	<i>toggii</i>	<i>tokkii</i>	doggi, dokki
<i>gg</i>	<i>kk</i>	<i>coggáht</i>	<i>cookkán</i>	coggat, cokkan
<i>zz</i>	<i>cc</i>	<i>väzziiht</i>	<i>väccään</i>	vázzit, váccán
<i>zz</i>	<i>cc</i>	<i>kázzáht</i>	<i>káaccañ</i>	gazzat, gaccan
<i>žž</i>	<i>čč</i>	<i>öžžii</i>	<i>üöččii</i>	oažži, oačči
<i>žž</i>	<i>čč</i>	<i>gužžá</i>	<i>gužžá</i>	gužža, gučča

Távval 14

Dán távvalis leat goalmmat ceahki (C_{III}) /h/- ja /ʔ/-álgosaš konsonántačoahkit ja ovttaskonsonánttat (C_I). Ovdamearkkat čájehit ahte konsonántačoahkit jogo eai kontrastere dahje kontrasterejit (seamma sojahanparadigmmas) ovttaskonsonánttain.

Távval 14: Konsonántaguovddáš – Joavku 2

Joavku 2						
Konsonántaguovddáš			Ovdamearkkat			Čállinvuohki
C _{III}	C _{III}	C _I	C _{III}	C _{III}	C _I	
<i>hp</i>	<i>hp</i>		<i>kohpii</i>	<i>kohpii</i>		gohppi, gohpi
	<i>hp</i>	<i>v</i>		<i>kohpii</i>	<i>koovii</i>	gohpi, gobi
<i>hp</i>	<i>hp</i>		<i>rihpá</i>	<i>riihpá</i>		rihppa, rihpa
	<i>hp</i>	<i>v</i>		<i>riihpá</i>	<i>riivá</i>	rihpa, riba
<i>ht</i>	<i>ht</i>		<i>suhtuu</i>	<i>suhtuu</i>		suhttu, suhtu
	<i>ht</i>	<i>đ</i>		<i>čuhtii</i>	<i>čuđii</i>	čuhti, čuđi
<i>ht</i>	<i>ht</i>		<i>suhtâht</i>	<i>suuhtân</i>		suhttat, suhtan
	<i>ht</i>	<i>đ</i>		<i>ruuhtâ</i>	<i>ruudâ</i>	ruhta, ruđa
<i>hk</i>	<i>hk</i>		<i>lohkii</i>	<i>lohkii</i>		lohkki, lohki
	<i>hk</i>	<i>j</i>		<i>ohkkii</i>	<i>oojii</i>	ohki, ogi
<i>hk</i>	<i>hk</i>		<i>pâhkâ</i>	<i>pâähkâ</i>		bâhkka, bâhka
	<i>hk</i>	.		<i>lâähkâ</i>	<i>lää.â</i>	lâhka, lâga
<i>hc</i>	<i>hc</i>		<i>cohcii</i>	<i>cohcii</i>		cohcci, cohci
	<i>hc</i>	<i>c</i>		<i>pâhçiiht</i>	<i>pâäçään</i>	bâhçit, bâžân
<i>hc</i>	<i>hc</i>		<i>mâhcâht</i>	<i>mâähcân</i>		mâhccat, mâhcan
	<i>hc</i>	<i>c</i>		<i>vââhcâ</i>	<i>vââcâ</i>	vahca, vaza
<i>hč</i>	<i>hč</i>		<i>kâhçii</i>	<i>kâhçii</i>		gâhççi, gâhçi
	<i>hč</i>	<i>č</i>		<i>pâhçiiht</i>	<i>pâäçään</i>	bâhçit, bâžân
<i>hčc</i>	<i>hč</i>		<i>kâhçâaht</i>	<i>kââhçân</i>		gahçčat, gahčan
	<i>hč</i>	<i>č</i>		<i>kââhçâht</i>	<i>kââcân</i>	gahçat, gažan
<i>ʔm</i>	<i>ʔm</i>		<i>peʔmuu</i>	<i>piěʔmuu</i>		biebmu, biepmu
	<i>ʔm</i>	<i>m</i>		<i>säʔmii</i>	<i>säämii</i>	sâpmi, sâmi
<i>ʔm</i>	<i>ʔm</i>		<i>peʔmâht</i>	<i>pieʔmân</i>		biebmat, biepman
	<i>ʔm</i>	<i>m</i>		<i>lieʔmâ</i>	<i>liemâ</i>	liepma, liema

ʔn	ʔn	<i>poʔnii</i>	<i>poʔnii</i>		bodni, botni
	ʔn	<i>n</i>	<i>spáʔnii</i>	<i>spááni</i>	spatni, spani
ʔn	ʔn	<i>räʔná</i>	<i>rääʔná</i>		rádna, rátna
	ʔn	<i>n</i>	<i>fâáʔnáht</i>	<i>fâânân</i>	fatnat, fanan
ʔń	ʔń	<i>pöäʔnáä</i>	<i>püöʔnáä</i>		boadnjá, boatnjá
	ʔń	<i>ń</i>	<i>püöʔnúuht</i>	<i>puońuun</i>	buotnjut, buonjun
ʔń		<i>loʔnéht</i>			lodnjet
	ʔń	<i>ń</i>	<i>poʔnáht</i>	<i>poonân</i>	botnjat, bonjan
ʔŋ		<i>čiʔŋääj</i>			čigŋái
	ʔŋ	<i>ŋ</i>	<i>päʔŋii</i>	<i>pääŋii</i>	bákŋi, bánŋi
ʔŋ	ʔŋ	<i>tüěʔŋáht</i>	<i>tuóʔŋân</i>		duogŋat, duokŋan
	ʔŋ	<i>ŋ</i>	<i>cááʔŋá</i>	<i>cááŋá</i>	caŋa, caŋa

Távval 15

Dán távvalis leat goalmmát ceahki (C_{IIIa}) ja goalmmát ceahki (C_{IIIb}) konsonántačoahkit. Ovdamearkkat čájehit ahte konsonántačoahkit kontrasterejit (seamma sojahanparadigmmas) kvantitehta dáfus.

Távval 15: Konsonántaguovddáš – Joavku 3A

Joavku 3A				
Konsonántaguovddáš		Ovdamearkkat		Čállinvuohki
C_{IIIa}	C_{IIIb}	C_{IIIa}	C_{IIIb}	
<i>đ'p</i>	<i>đp</i>	<i>pěěđ'pii</i>	<i>pĩěđpii</i>	beađbi, beađbbi
<i>đ'p</i>	<i>đp</i>	<i>pěěđ'pe</i>	<i>pieđpás</i>	beađbe, beađbbas
<i>đ'k</i>	<i>đk</i>	<i>kěěđ'kii</i>	<i>kĩěđkii</i>	geađgi, geađggi
<i>đ'k</i>	<i>đk</i>	<i>ńěěđ'káht</i>	<i>ńieđkáj</i>	njeađgat, njeađggai
<i>đ'm</i>	<i>đm</i>	<i>lěěđ'mii</i>	<i>lĩěđmii</i>	leađbmi, leađmmi
<i>đ'm</i>	<i>đm</i>	<i>lěěđ'me</i>	<i>lieđme</i>	leađme, leađmme
<i>đ'ŋ</i>	<i>đŋ</i>	<i>běěđ'ŋää</i>	<i>pĩěđŋiis</i>	beađŋá, beađŋjis
<i>đ'ŋ</i>	<i>đŋ</i>	<i>běěđ'ŋá</i>	<i>pieđŋes</i>	beađŋa, beađŋjes
<i>đ'j</i>	<i>đj</i>	<i>kuđ'juu</i>	<i>kuđjuu</i>	guđju, guđjju
<i>đ'j</i>	<i>đj</i>	<i>kuđ'jo</i>	<i>kuuđjo</i>	guđjo, guđjjo
<i>đ'v</i>	<i>đv</i>	<i>täđ'vii</i>	<i>täđvii</i>	dáđvi, dáđvvi

<i>đ'v</i>	<i>đv</i>	<i>tăđ've</i>	<i>tăăđve</i>	dăđve, dăđvve
<i>j'p</i>	<i>jp</i>	<i>lăj'pii</i>	<i>lăjpii</i>	láibi, láibbi
<i>j'p</i>	<i>jp</i>	<i>kăj'pá</i>	<i>kăâjpá</i>	gaiba, gaibba
<i>j'hp</i>	<i>jhp</i>	<i>făj'hpuuht</i>	<i>făjhpuuj</i>	fáiput, fáippui
<i>j'hp</i>	<i>jhp</i>	<i>făj'hpásá</i>	<i>făăjhpás</i>	fáipasa, fáippas
<i>j't</i>	<i>jt</i>	<i>ăj'tii</i>	<i>ăjtii</i>	áidi, áiddi
<i>j't</i>	<i>jt</i>	<i>văj'tăđá</i>	<i>văăjtá</i>	váidaga, váidda
<i>j'ht</i>	<i>jht</i>	<i>ăj'htii</i>	<i>ăjhhtii</i>	áiti, áitti
<i>j'ht</i>	<i>jht</i>	<i>lăj'htăđá</i>	<i>lăăjhhtá</i>	láitaga, láitta
<i>j'k</i>	<i>jk</i>	<i>tăj'kii</i>	<i>tăjkii</i>	dáigi, dáiggi
<i>j'k</i>	<i>jk</i>	<i>lăj'káht</i>	<i>lăăjkăj</i>	laigat, laiggai
<i>j'hk</i>	<i>jhk</i>	<i>lăj'hkii</i>	<i>lăjhkii</i>	láiki, láikki
<i>j'hk</i>	<i>jhk</i>	<i>čŭěj'hká</i>	<i>čuojhká</i>	čuoika, čuoikka
<i>j'c</i>	<i>jc</i>	<i>măj'cii</i>	<i>măjcii</i>	máizi, máizzii
<i>j'c</i>	<i>jc</i>	<i>măj'câht</i>	<i>măăjccâj</i>	máizat, máizzai
<i>j'hc</i>	<i>jhc</i>	<i>căj'hcuu</i>	<i>căjhcuu</i>	cáicu, cáiccu
<i>j'hc</i>	<i>jhc</i>	<i>kăj'hcá</i>	<i>kăăjhcá</i>	gáica, gáicca
<i>j'm</i>	<i>jm</i>	<i>ăj'muu</i>	<i>ăjmuu</i>	áibmu, áimmu
<i>j'm</i>	<i>jm</i>	<i>păj'máht</i>	<i>păăjmáj</i>	báibmat, báimmai
<i>j'M</i>	<i>jM</i>	<i>tuj'mii</i>	<i>tujmii</i>	duihmi, duihmmi
<i>j'M</i>	<i>jM</i>	<i>tuj'me</i>	<i>tuujme</i>	duihme, duihmme
<i>j'n</i>	<i>(ńń)</i>	<i>sěj'nii</i>	<i>(sĭěńńii)</i>	seaidni, seainni
<i>j'n</i>	<i>(ńń)</i>	<i>spăj'ná</i>	<i>(spăăńńá)</i>	spáidna, spáinna
<i>j'N</i>	<i>jN</i>	<i>čăj'Nii</i>	<i>čăjNii</i>	čáihni, čáihnni
<i>j'ŋ</i>		<i>vŭěj'ŋii</i>		vuoigŋi
<i>j'ŋ</i>	<i>jŋ</i>	<i>vŭěj'ŋá</i>	<i>vuojŋá</i>	vuoigŋa, vuoigŋa
<i>j's</i>	<i>js</i>	<i>ăj'săă</i>	<i>ăjsăă</i>	áisá, áissá
<i>j's</i>	<i>js</i>	<i>păj'sáht</i>	<i>păăjsáj</i>	báisat, báissai
<i>j'v</i>	<i>jv</i>	<i>őăj'vii</i>	<i>űőjvii</i>	oaivi, oaivvi
<i>j'v</i>	<i>jv</i>	<i>tőăj'văđá</i>	<i>tuojvâ</i>	doaivaga, doaivva
<i>j'f</i>		<i>tăj'fâhá-păăčăă</i>		dáifaha-bážá
<i>j'l</i>	<i>(l'l)</i>	<i>văj'lii</i>	<i>(văl'l'ii)</i>	váili, váilli
<i>j'l</i>	<i>(l'l)</i>	<i>pij'lá</i>	<i>(piil'l'á)</i>	biila, biilla
<i>j'L</i>	<i>jL</i>	<i>măj'Li</i>	<i>măjLi</i>	máihli, máihlli

<i>j'ɫ</i>	<i>jɫ</i>	<i>mäj'ɫe</i>	<i>määjɫe</i>	máihle, máihlle
<i>j'r</i>	<i>jr</i>	<i>läj'rää</i>	<i>läjráá</i>	láirá, láirrá
<i>j'r</i>	<i>jr</i>	<i>äj'rásá</i>	<i>ääjrás</i>	áirasa, áirras
<i>l'p</i>	<i>lp</i>	<i>käl'pii</i>	<i>kälpíi</i>	gálbi, gálbbi
<i>l'p</i>	<i>lp</i>	<i>käl'pá</i>	<i>káâlpá</i>	galba, galbba
<i>l'hp</i>	<i>lhp</i>	<i>stõäl'hpuu</i>	<i>stüõlhpúu</i>	stoalpu, stoalppu
<i>l'hp</i>	<i>lhp</i>	<i>skõäl'hpá</i>	<i>skuolhpá</i>	scoalpa, skoalppa
<i>l't</i>	<i>lt</i>	<i>äl'tuu</i>	<i>ältúu</i>	áldu, álddu
<i>l't</i>	<i>lt</i>	<i>pil'tá</i>	<i>piiltá</i>	bilda, bildda
<i>l'ht</i>	<i>lht</i>	<i>säl'htii</i>	<i>sälhtíi</i>	sálti, sáltti
<i>l'ht</i>	<i>lht</i>	<i>pol'htâsiiht</i>	<i>piilhtâs</i>	boltasit, bilttas
<i>l'k</i>	<i>lk</i>	<i>pěel'kii</i>	<i>pïelkíi</i>	bealgi, bealggi
<i>l'k</i>	<i>lk</i>	<i>põäl'ká</i>	<i>puolká</i>	boalga, boalgga
<i>l'hk</i>	<i>lhk</i>	<i>päl'hkää</i>	<i>pälhkää</i>	báلكá, bálkká
<i>l'hk</i>	<i>lhk</i>	<i>kil'hká</i>	<i>kíilhká</i>	gilka, gilkka
<i>l'hc</i>	<i>lhc</i>	<i>cul'hcii</i>	<i>culhcíi</i>	culci, culcci
<i>l'hc</i>	<i>lhc</i>	<i>spâl'hcáht</i>	<i>spáâlhcâj</i>	spalcat, spalccai
<i>l'č</i>	<i>lč</i>	<i>mol'čii</i>	<i>molčíi</i>	molži, molžži
<i>l'č</i>	<i>lč</i>	<i>püel'ča</i>	<i>puolčá</i>	buolža, buolžža
<i>l'hč</i>	<i>lhč</i>	<i>põäl'hčii</i>	<i>püõlhčíi</i>	boalči, boalčči
<i>l'hč</i>	<i>lhč</i>	<i>põäl'hčásá</i>	<i>puolhčâs</i>	boalčasa, boalččas
<i>l'm</i>	<i>lm</i>	<i>čâl'mii</i>	<i>čâlmíi</i>	čalbmi, čalmmi
<i>l'm</i>	<i>lm</i>	<i>kâl'másá</i>	<i>káâlmâs</i>	galbmasa, galmmas
<i>l'n</i>	<i>ln</i>	<i>süel'ni</i>	<i>süõlníi</i>	suoldni, suolnni
<i>l'n</i>	<i>ln</i>	<i>käl'náht</i>	<i>käälnâj</i>	gáldnat, gálnnai
<i>l'ŋ</i>	<i>lŋ</i>	<i>jâl'ŋää</i>	<i>jâlŋíis</i>	jalŋná, jalŋŋis
<i>l'ŋ</i>	<i>lŋ</i>	<i>âl'ŋá</i>	<i>âlŋá</i>	algŋa, alŋŋa
<i>l'f</i>	<i>lf</i>	<i>sküel'fii</i>	<i>sküõlfíi</i>	skuolfi, skuolffi
<i>l'f</i>	<i>lf</i>	<i>kol'fá</i>	<i>koolfá</i>	golfa, golffa
<i>l'j</i>	<i>(l'l')</i>	<i>ol'juu</i>	<i>(ol'l'uu)</i>	olju, oljju
<i>l's</i>	<i>ls</i>	<i>kõäl'sii</i>	<i>küõlsíi</i>	goalsi, goalssi
<i>l's</i>	<i>ls</i>	<i>pâl'sá</i>	<i>páâlsá</i>	balsa, balssa
<i>l's</i>	<i>lš</i>	<i>vüel'sii</i>	<i>vüõlšíi</i>	vuolši, vuolšši
<i>l's</i>	<i>lš</i>	<i>vüel'se</i>	<i>vuolšas</i>	vuolše, vuolššas

<i>l'v</i>	<i>lv</i>	<i>päl'vää</i>	<i>pälvää</i>	bálvá, bálvvá
<i>l'v</i>	<i>lv</i>	<i>pál'vá</i>	<i>báálvá</i>	balva, balvva
<i>m'p</i>	<i>mp</i>	<i>pum'pää</i>	<i>pumpää</i>	bumbá, bumbbá
<i>m'p</i>	<i>mp</i>	<i>pom'pá</i>	<i>poompá</i>	bomba, bombba
<i>m'hp</i>	<i>mhp</i>	<i>läm'hpää</i>	<i>lämhpää</i>	lámpá, lámppá
<i>m'hp</i>	<i>mhp</i>	<i>k^cum'hpe</i>	<i>k^cuumhpe</i>	gumpe, gumppe
<i>m's</i>	<i>ms</i>	<i>rim'suu</i>	<i>rimsuu</i>	rimsu, rimssu
<i>m's</i>	<i>ms</i>	<i>rim'so</i>	<i>riimso</i>	rimso, rimsso
<i>m's̥</i>	<i>mš</i>	<i>röäm'sii</i>	<i>rüömšii</i>	roamši, roamšši
<i>m's̥</i>	<i>mš</i>	<i>röäm'se</i>	<i>ruomšás</i>	roamše, roamššas
<i>n't</i>	<i>nt</i>	<i>pin'tiiht</i>	<i>pintään</i>	bindit, binddán
<i>n't</i>	<i>nt</i>	<i>kän'tá</i>	<i>kääntá</i>	gánda, gándda
<i>n'ht</i>	<i>nht</i>	<i>khrän'htuu</i>	<i>khränhtuu</i>	krántu, kránttu
<i>n'ht</i>	<i>nht</i>	<i>vän'htá</i>	<i>väänhtá</i>	vánta, vántta
<i>ŋ'k</i>	<i>ŋk</i>	<i>töäŋ'kii</i>	<i>tüöŋkii</i>	doaŋgi, doaŋggi
<i>ŋ'k</i>	<i>ŋk</i>	<i>mäŋ'ká</i>	<i>määŋká</i>	máŋga, máŋgga
<i>ŋ'hk</i>	<i>ŋhk</i>	<i>poŋ'hkiiht</i>	<i>poŋhkään</i>	boŋkit, boŋkkán
<i>ŋ'hk</i>	<i>ŋhk</i>	<i>poŋ'hkásá</i>	<i>poŋhkás</i>	boŋkasa, boŋkkas
<i>n'c</i>	<i>nc</i>	<i>lěēn'cii</i>	<i>liēncii</i>	leanzi, leanzzi
<i>n'c</i>	<i>nc</i>	<i>věēn'ce</i>	<i>viencás</i>	veanze, veanzzas
<i>n'hc</i>	<i>nhc</i>	<i>tän'hcuuht</i>	<i>tänhcuuj</i>	dáncut, dánccui
<i>n'hc</i>	<i>nhc</i>	<i>tän'hcáht</i>	<i>täänhcáj</i>	dáncat, dánccai
<i>n'č</i>	<i>nč</i>	<i>stän'čii</i>	<i>stänčii</i>	stánži, stánžži
<i>n'č</i>	<i>nč</i>	<i>stän'če</i>	<i>stäänčás</i>	stánže, stánžžas
<i>n'hč</i>	<i>nhč</i>	<i>rin'hčii</i>	<i>rinhčii</i>	rinči, rinčči
<i>n'hč</i>	<i>nhč</i>	<i>rin'hče</i>	<i>riinhčás</i>	rinče, rinččas
<i>n's</i>	<i>ns</i>	<i>än'suu</i>	<i>änsuu</i>	ánsu, ánsu
<i>n's</i>	<i>ns</i>	<i>hän'sá</i>	<i>häänsá</i>	Hánsa, Hánsa
<i>n's̥</i>		<i>vän's̥johká</i>		Vánššjohka
<i>n's̥</i>	<i>nš</i>	<i>vin'sá</i>	<i>viinšá</i>	vinša, vinšša
<i>r'p</i>	<i>rp</i>	<i>är'pii</i>	<i>ärpii</i>	árbi, árbbi
<i>r'p</i>	<i>rp</i>	<i>skär'pá</i>	<i>skäärpá</i>	skárba, skárbbba
<i>r'hp</i>	<i>rhp</i>	<i>är'hpuu</i>	<i>ärhpuu</i>	árpu, árppu
<i>r'hp</i>	<i>rhp</i>	<i>är'hpá</i>	<i>äärhpa</i>	árpa, árppa

<i>r't</i>	<i>rt</i>	<i>sir'tiieht</i>	<i>sirtään</i>	sirdit, sirddán
<i>r't</i>	<i>rt</i>	<i>fär'tâ</i>	<i>fäärtâ</i>	fárda, fárdda
<i>r'ht</i>	<i>rht</i>	<i>pär'htii</i>	<i>pärhtii</i>	bárti, bártti
<i>r'ht</i>	<i>rht</i>	<i>pâr'htâ</i>	<i>pâârhtâ</i>	barta, bartta
<i>r'k</i>	<i>rk</i>	<i>por'kii</i>	<i>porkii</i>	borgi, borggi
<i>r'k</i>	<i>rk</i>	<i>por'ká</i>	<i>poorkâ</i>	borga, borgga
<i>r'hk</i>	<i>rhk</i>	<i>cěēr'hkii</i>	<i>čĕĕrhkii</i>	cearki, cearkki
<i>r'hk</i>	<i>rhk</i>	<i>měēr'hká</i>	<i>mierhkâ</i>	mearka, mearkka
<i>r'c</i>	<i>rc</i>	<i>pir'cii</i>	<i>pircii</i>	birzi, birzzi
<i>r'c</i>	<i>rc</i>	<i>pir'ce</i>	<i>piircâs</i>	birze, birzzas
<i>r'hc</i>	<i>rhc</i>	<i>pir'hcuu</i>	<i>pirhcuu</i>	bircu, birceu
<i>r'hc</i>	<i>rhc</i>	<i>kâr'hcâ</i>	<i>kâârhcâ</i>	garca, garcca
<i>r'č</i>	<i>rč</i>	<i>kâr'čii</i>	<i>kârčii</i>	gárži, gáržži
<i>r'č</i>	<i>rč</i>	<i>kâr' če</i>	<i>käärčes</i>	gárže, gáržžes
<i>r'hč</i>	<i>rhč</i>	<i>hâr'hčii</i>	<i>hârhčii</i>	hárči, hárčči
<i>r'hč</i>	<i>rhč</i>	<i>hâr'hče</i>	<i>hâârhcâs</i>	hárče, hárččas
<i>r'f</i>	<i>rf</i>	<i>mâr'fii</i>	<i>mârfii</i>	márfi, márffi
<i>r'f</i>	<i>rf</i>	<i>skâr'fâ</i>	<i>skäärfâ</i>	skárfa, skárffa
<i>r'j</i>	<i>rj</i>	<i>kir'jii</i>	<i>kirjii</i>	girji, girjji
<i>r'j</i>	<i>rj</i>	<i>pěēr'jásâ</i>	<i>pierjâs</i>	bearjasa, bearjjas
<i>r's</i>	<i>rs</i>	<i>kir'sii</i>	<i>kirsii</i>	girsi, girssi
<i>r's</i>	<i>rs</i>	<i>kor'sâ</i>	<i>koorsâ</i>	gorša, gorssa
<i>r'š</i>	<i>rš</i>	<i>pâr'šii</i>	<i>pâršii</i>	bárši, báršši
<i>r'š</i>	<i>rš</i>	<i>mor'šâ</i>	<i>mooršâ</i>	morša, moršša
<i>r'v</i>	<i>rv</i>	<i>âr'vii</i>	<i>ârvii</i>	arvi, arvvi
<i>r'v</i>	<i>rv</i>	<i>âr'vâht</i>	<i>âârvân</i>	arvat, arvvan
<i>s'p</i>	<i>sp</i>	<i>räs'pâ</i>	<i>rääspâ</i>	ráspa, rásppa
<i>s't</i>	<i>(s't)</i>	<i>näs'tii</i>	<i>(näs'tii)</i>	násti, nástti
<i>s't</i>	<i>st</i>	<i>lás'tâ</i>	<i>lâástâ</i>	lasta, lastta
<i>s'k</i>	<i>(s'k)</i>	<i>os'kuuht</i>	<i>(os'kuun)</i>	oskut, oskkun
<i>s'k</i>	<i>sk</i>	<i>pos'ká</i>	<i>pooská</i>	boska, boskka
<i>s'm</i>	<i>(s'm)</i>	<i>lěēs'mii</i>	<i>(lĕĕ'smii)</i>	leasmi, leasmmi
<i>s'm</i>	<i>sm</i>	<i>lěēs'me</i>	<i>liesme</i>	leasme, leasmmme
<i>s'l</i>	<i>sl</i>	<i>äs'le</i>	<i>ääslâht</i>	Ásle, Ásllat

<i>s'v</i>	<i>sv</i>	<i>vűes'văsáht</i>	<i>vuosvăs</i>	vuosvasat, vuosvvas
<i>š'p</i>	<i>(š'p)</i>	<i>ruš'pii</i>	<i>(ruš'pii)</i>	rušpi, rušppi
<i>š'p</i>	<i>šp</i>	<i>ruš'pe</i>	<i>ruušpe</i>	rušpe, rušppe
<i>š't</i>	<i>(š't)</i>	<i>puš'tiiht</i>	<i>(puš'tään)</i>	buštit, buštán
<i>š't</i>	<i>št</i>	<i>puš'teht</i>	<i>puuštán</i>	buštet, buštán
<i>š'k</i>	<i>(š'k)</i>	<i>ruš'kii</i>	<i>(ruš'kii)</i>	ruški, ruškki
<i>š'k</i>	<i>šk</i>	<i>keš'ká</i>	<i>kiešká</i>	gieška, gieškka
<i>š'm</i>	<i>(š'm)</i>	<i>šuš'mii</i>	<i>(šuš'mii)</i>	šušmi, šušmii
<i>š'm</i>	<i>šm</i>	<i>suš'me</i>	<i>suušme</i>	šušme, šušmme
<i>š'v</i>		<i>kiš'viihiht</i>		gišvvihit
<i>š'v</i>	<i>šv</i>	<i>kiš'văsá</i>	<i>kiišvartiht</i>	gišvasa, gišvvardit
<i>š'l</i>	<i>(š'l)</i>	<i>riš'lää</i>	<i>(riš'lää)</i>	rišlá, rišllá
<i>š'l</i>	<i>šl</i>	<i>riš'lá</i>	<i>riišlá</i>	rišla, rišlla
<i>t'k</i>	<i>(t'k)</i>	<i>mät'kii</i>	<i>(mät'kii)</i>	mátki, mátkki
<i>t'k</i>	<i>tk</i>	<i>mät'ke</i>	<i>määtke</i>	mátke, mátkke
<i>t'm</i>	<i>(t'm)</i>	<i>fät'mii</i>	<i>(fät'mii)</i>	fátmi, fátmii
<i>t'm</i>	<i>tm</i>	<i>fät'me</i>	<i>(fäätme)</i>	fátme, fátmme
<i>v'hp</i>	<i>vhp</i>	<i>käv'hpii</i>	<i>kävhpíi</i>	gávpi, gávppi
<i>v'hp</i>	<i>vhp</i>	<i>käv'hpe</i>	<i>käävhpé</i>	gávpe, gávppe
<i>v't</i>	<i>vt</i>	<i>läv'tii</i>	<i>lävtii</i>	lávdi, lávddi
<i>v't</i>	<i>vt</i>	<i>täv'tá</i>	<i>tääv'tá</i>	dávda, dávdda
<i>v'k</i>	<i>vk</i>	<i>täv'kii</i>	<i>täv'kii</i>	dávgi, dávggi
<i>v'k</i>	<i>vk</i>	<i>tiv'ká</i>	<i>tiivká</i>	divga, divgga
<i>v'hk</i>	<i>vhk</i>	<i>äv'hkii</i>	<i>äv'hkii</i>	ávki, ávkki
<i>v'hk</i>	<i>vhk</i>	<i>läv'hká</i>	<i>lääv'hká</i>	lávka, lávkka
<i>v'c</i>	<i>vc</i>	<i>käv'cii</i>	<i>käv'cii</i>	gávzi, gávzzi
<i>v'c</i>	<i>vc</i>	<i>säv'cá</i>	<i>sääv'ccá</i>	sávza, sávzza
<i>v'č</i>	<i>vč</i>	<i>läv'čii</i>	<i>läv'čii</i>	lávži, lávžži
<i>v'č</i>	<i>vč</i>	<i>kűev'čá</i>	<i>kuov'čá</i>	guovža, guovžža
<i>v'n</i>	<i>vn</i>	<i>iv'nii</i>	<i>iv'nii</i>	ivdni, ivnni
<i>v'n</i>	<i>vn</i>	<i>uv'ná</i>	<i>uuv'ná</i>	uvdna, uvnna
<i>v'ń</i>	<i>vń</i>	<i>säv'ńii</i>	<i>säv'ńii</i>	sávdnji, sávnnji
<i>v'ń</i>	<i>vń</i>	<i>säv'ńe</i>	<i>sääv'ńe</i>	sávdnje, sávnnje
<i>v'j</i>	<i>vj</i>	<i>čöäv'jii</i>	<i>čűöv'jii</i>	čöavji, čöavjji

<i>v'j</i>	<i>vj</i>	<i>kâv'já</i>	<i>kââvjâ</i>	gavja, gavjja
<i>v'l</i>	<i>vl</i>	<i>fäv'lii</i>	<i>fävlii</i>	fävli, fävlli
<i>v'l</i>	<i>vl</i>	<i>läv'láđá</i>	<i>lääv'lá</i>	lávлага, lávlla
<i>v'L</i>	<i>vL</i>	<i>kuv'Lii</i>	<i>kuvLii</i>	guvhli, guvhlli
<i>v'L</i>	<i>vL</i>	<i>kuv'Le</i>	<i>kuuvLe</i>	guvhle, guvhlle
<i>v'r</i>	<i>vr</i>	<i>jäv'rii</i>	<i>jävrii</i>	jávri, jávrii
<i>v'r</i>	<i>vr</i>	<i>räv'râht</i>	<i>räävrân</i>	rávrat, rávrran
<i>j'st</i>	<i>jst</i>	<i>mäj'stiiht</i>	<i>mäjstään</i>	máistit, máistttán
<i>j'st</i>	<i>jst</i>	<i>mäj'steht</i>	<i>määjstán</i>	máistet, máistttan
<i>j'sk</i>	<i>jsk</i>	<i>thuj'skuu</i>	<i>thujskuu</i>	duisku, duiskku
<i>j'sk</i>	<i>jsk</i>	<i>thuj'ská</i>	<i>thuujská</i>	Tuiska, Tuiskka
<i>m'sk</i>	<i>msk</i>	<i>lim'skii</i>	<i>limskii</i>	limski, limskki
<i>m'sk</i>	<i>msk</i>	<i>lim'ske</i>	<i>liimske</i>	limske, limskke
<i>m'sk</i>	<i>mšk</i>	<i>lim'skii</i>	<i>limškii</i>	limški, limškki
<i>m'sk</i>	<i>mšk</i>	<i>lim'ske</i>	<i>liimške</i>	limške, limškke
<i>n'st</i>	<i>nst</i>	<i>khöän'sta</i>	<i>khuonsta</i>	goansta, goanstta
<i>n'sk</i>	<i>nsk</i>	<i>pun'skii</i>	<i>punskii</i>	bunski, bunskki
<i>n'sk</i>	<i>nsk</i>	<i>pun'ske</i>	<i>puunske</i>	bunske, bunskke
<i>r'st</i>	<i>rst</i>	<i>hor'stá</i>	<i>hoorstá</i>	horsta, horstta
<i>r'sk</i>	<i>(r'sk)</i>	<i>tor'skii</i>	<i>(tor'skii)</i>	dorski, dorski
<i>r'sk</i>	<i>rsk</i>	<i>tor'ske</i>	<i>toorske</i>	dorske, dorskke
<i>v'st</i>	<i>vst</i>	<i>näv'sto</i>	<i>näävsto</i>	návstu, návstto
<i>v'sk</i>	<i>vsk</i>	<i>tiv'skuuht</i>	<i>tivskuun</i>	divskut, divskkun
<i>v'sk</i>	<i>vsk</i>	<i>tiv'skoht</i>	<i>tiivsko</i>	divskot, divskko

Távval 16

Dán távvalis leat goalmmát ceahki (C_{IIIa}) ja goalmmát ceahki (C_{IIIb}) konsonántačoahkit.

Ovdamearkkat čájehit ahte konsonántačoahkit kontrasterejit (seamma sojahanparadigmmas) kvalitehta dáfus.

Távval 16: Konsonántaguovddáš – Joavku 3B

Joavku 3B				
Konsonántaguovddáš		Ovdamearkkat		Čállinvuohki
C _{IIIa}	C _{IIIb}	C _{IIIa}	C _{IIIb}	
<i>kt</i>	<i>vht</i>	<i>käktii</i>	<i>kävhtii</i>	gákti, gávtti
<i>kt</i>	<i>vht</i>	<i>lâktâ</i>	<i>lâävhtâ</i>	lakta, lavtta
<i>kc</i>	<i>vhc</i>	<i>cikcuuht</i>	<i>civhcuun</i>	cikcut, civccun
<i>kc</i>	<i>vhc</i>	<i>läkcâ</i>	<i>läävhcâ</i>	lákca, lávcca
<i>kč</i>	<i>vhč</i>	<i>läkčii</i>	<i>lävhčii</i>	lákči, lávčči
<i>kč</i>	<i>vhč</i>	<i>kokčâht</i>	<i>koovhčân</i>	gokčat, govččan
<i>ks</i>	<i>vs</i>	<i>õäksii</i>	<i>üövsii</i>	oaksi, oavssi
<i>ks</i>	<i>vs</i>	<i>pâksâmâ</i>	<i>pâävsâ</i>	baksama, bavssa
<i>kš</i>	<i>vš</i>	<i>tikšuuht</i>	<i>tivšuun</i>	dikšut, divššun
<i>kš</i>	<i>vš</i>	<i>päkšâ</i>	<i>päävšâ</i>	bákša, bávšša
<i>kst</i>	<i>vst</i>	<i>t'ëëkstâ</i>	<i>t'ievstâ</i>	teaksta, teavstta

7.1.2 Vokálfonemat

Karášjoga badjesuopmana vokálaguovddáža ja sokki vokálfonemat ovdanbohtet čuovvovaš paradigmmain:

Távval 17:

Távval 17: Kárašjoga badjesuopmana vokálaguovddážat

Oanehis vokálat		Guhkes vokálat		Oanehis diftonggat			Guhkes diftonggat		
<i>/i</i>	<i>u</i>	<i>/ii</i>	<i>uu</i>	<i>/iě</i>	<i>üe</i>	<i>üö</i>	<i>/ie</i>	<i>ue</i>	<i>uo</i>
<i>e</i>	<i>o</i>	<i>ee</i>	<i>oo</i>	<i>ěa</i>		<i>öä/</i>	<i>ea</i>		<i>oa/</i>
<i>ä</i>	<i>â/</i>	<i>äa</i>	<i>ââ/</i>						

Távval 18:

Távval 18: Kárášjoga badjesuopmana soggevokálat

Oanehis vokálat		Guhkes vokálat	
		/ii	uu
e	o		
	a/	äa	áá/

7.1.3 Teakstaovdamearkkat

Vuollelis čuvvot teakstaovdamearkkat mat čájehit fonehtalaš ja fonologalaš transkripšuvnna oaiveprinsihpaid. Fonehtalaš teavsttas merkejuvvojit omd. sandhi dáhpáhusat, muhto fonologalaš teavsttas eai, omd.: [jűe-ħke_θiŋga] : /juehke thiŋká/, [im_mun] : /iin_muun/, [ok'ta_θiŋga] : /oktá_thiŋka/ ja [dè_ði'e] : /dè_tì-el/.

Fonehtalaš teaksta:

[na_al dāh_dè ij_dè leē-n gěē-ħpa bar^eG-, dāh lèi_ði'e.os gò nú-öŋvagòh_dāh lā beē-re giēda-fāmùn lok'teh, bũ-oh jűe-ħke_θiŋga, jűe-ħke boħco lok'teh vuē-s rēŋk_āla, mān āl_nāldā. jā_đ_ði'es kěē-r^eG_è là lok'teh dōhko bāiās, heŋgeh dān. dāh_èi beē-re giēda-fāmùn. dād_ìi kăβnùn heīs_ìi dām_meē-r_àhte māi^eDe lok'te. dāl_t_hāl_lā beē-re māšìññah mäh bar^egeh. dāl t' _ìl' _l'ah gāl, lìφčo k'ōā-nsta bar^egah.]

[mun in dèd_ālās ol^emoh dāh gāl eē-ì di_ēñña gik'sašũvvan, beē-re bar^egah bēsse. dāh lèkke frišk_ũ stālulh.]

[nā lāve, dāl^eveñu-öŋvan lāve_đōppe gòs dāl rāš^kagär^eD_è là_đōhko johtih dāi rüst.in, jā_dè là vuē-h giēdaj_on bar^egah beē-re. jā bu-ōllašah. ìi_je leē-h eē-r_ok'ta_θiŋga, legga čāhcevihtā veē-hā, gòs àn bũnoh giēdaj. di_e lèi_ah dāl^eveñu-öŋvan, dè_ði'e_è lèi, in dède_ði'eh_t_ìi_äg.šìi lohpi leē-mašan ìi gōā-ssi-.]

[nā miì_āl lèi_àh dāh gāl nú-öŋvah fer^{eh}tìi gòlmaloh k'rādas. dōp_ìl' _l'an gāl àh-, di'e_ði'en ìl' _l'ah lohpi bar^egah gò gűe-k'teloh k'rāda, dān äiçe.]

[nà gār^edinìs nù-ovaimēh ok^ctìj. mū_m mū_iIDE Gi-en dàh lèj gäβφβεçōra, dàll_à gäl lèj, já bu-õllašah gò_{àh} lèkke vuè^h dàlle. dàh lèj višsa skäi^õðtedu-õðtar, vāj Gi_ò h lèj. im_mùn däl mū_iIDE nù sihkarih. mùh_{du}-oη_{gäl} mù_iIDAN nu-õrrtabeè^l tōppe sohparvādas dè nù-ovaimēh ok^ctìj, nà_h gäl lèkke vuè^h bu-õllašah. i_j je leè^h gōs oṛrù, i_j àh eè^r o p^cresèñneh vüè^lDe, t^crāk^ctùrt^c ilhěē^hññāris.]

[i_j lāv_v i_j mi^hke-je. dè_h dàh dè lèj. mùhto δāh mānai lihk_i i_j oṛrùn i_j mi^hke, mā_i āl dàlle gù^{os} nu-õrra lèj.]

[nà_h dah gäl_{lā} du-õðtar dāh gāl, rüvvašah vël tah-. di^es nù-ovaimēh vahkù, il['] l'an i_j hi^hēhti_{jè}.]

Fonologalaš teaksta:

/nā_{ál} tááh tee iij_{dee} leen kēēhpá pâr^c-, tááh leej die.os-koo núovvákooh_{tááh} láá peere kiedā-fääm_{un} lokteh, puoh juehke thi^ñká, juehke pohco lokteh vues reeñhk_{áálá}, máân_{áál} näl'tää. jáá_t ties kēērk_{ee} láá lokteh toohko páájääs, heñ'keh táân. tááh_{eej} peere kiedā-fääm_{un}. táâđ_{iij} käv'nuun hejs_{iij} táân_{meer} áhte māj'te lokte. tääl_t háâl_{lá} peere määšiⁱnáh mááh pâr'keh. tääl th_{iil} l'áh káâl, liivčo khöän'stá pâr'kâh./

/muun iin teed_{áálääš} olmoh tááh káâl eej tieñná kiksášuvvân, peere pâr'kâh peesse. tááh leekke frisk_{uu} stääluh./

/nââ lääve, täl'venúovvân lääve_{tooppe} koos táâl räätkká-kärt_{ee} láá_{toohko} johtih tááj ruust.iin, jáâ_{dee} láá vueh kiedâjon pâr'kâh peere. jáââ puollášáh. iij_{je} leeh eer_{oktá} thi^ñká, leggá čäähce-pihtä veehää, koos áân puuñoh kiedâj. die leej_{áh} täl'venúovvân, dee_{tie} ee leej, iin teede, ðieh_t iij_{áálk}.šii_j lohpi leemášân iij kōässi-./

/nââ miij_{áál} leej_{ááh} tááh káâl núovvâh fer'htij koolmáloh khräätás. doopp- iil['] l'ân káâl áh-, tie_{dien}, iil['] l'áh lohpii pâr'kâh koo küekteloh khräätá, táân ääjke. mün iin muujhte./

/nââ kär'tiniis nuovâjmeh oktij. muun in muujhte kien tââh leej käv'hpeçooora, tââll_ââ kââl leej, jáââ puollâšâh koo_ââh leekke vueh tââlles. tââh leej vissâ skääjtetuottâr, váâj kii_j_oooh leej. iin_muun tääl muujhte nuu sihkârih. muuh_tuon_kââl muujhtân nuorhtapeel_tooppe sohpârvââđâs tee nuovâjmeh oktij, nââ_h kââl leekke vueh puollâšâh. iij_je leeh koos orruu, iij_ââh eer_o phreseenneh vüel'te, thräktuurtii lhëëññäris./

/iij lävv_iij mihke-je. tee_h tââh tee leej. muuhto_tââh máânâj lihk_iij oorrun iij mihke, máâj_ââl tââlles kuos nuorrâ leej./

/nââ_h_tââh kââl_lââ tuottâr tââh kââl, ruuvvášâh veel tâh-. ties nuovâjmeh váhkuu, iil'_l'ân iij hiëhtii_jeel/.

8 LOAHPAHEAPMI

Mastergrádadutkosa čállin lea leamaš miellagiddevaš ja hástaleaddji proseassa. Go mun čálligohten, de lei mus áigumuš guorahallat buot posišuvnnaid sátnehámis, vrd. Bergsland (1946:10). Bagadalliinan gávnaheimme ahte lea buoremus gáržžidit posišuvdnalogu golmma deataleamos posišuvdnii, amas viidut dát bargu menddo sakka. Dál oainnán ahte lei riehta gáržžidit. Jus posišuvdnalohku ii livčče gáržžiduvvot, de ii livčče leamaš vejolaš dán golbma posišuvnna, *vokálaguovddáža*, *konsonántaguovddáža* ja *sokki*, duhtadahtti vuđolaččat guorahallat.

Mus lea leamaš okta informánta. Dán dutkosis ii leat leamaš ulbmil suokkardallat fonologalaš variašuvnnaid Kárášjoga suopmaniin. Dán dutkosis lea leamaš ulbmil, nu vuđolaččat go vejolaš, fonologalaččat suokkardit ja geahččalit čielgasa oažžut, ovttá informántta dieđuid-addima vuodul, ovttá Kárášjoga suopmana vokálaguovddáža ja sokki kvalitehta- ja kvantitehtadilálašvuodain ja dasto konsonántaguovddáža fonemaid, fonemakombinašuvnnaid ja daid kvalitehta- ja kvantitehtadilálašvuodain.

Iežan mielas orun oalle bures lihkostuvvan juksat ulbmila mii lei biddjojuvvon dalle go bargagohten dutkosiin.

Go dán dutkosa rámmaid siskkobealde ii lean vejolaš suokkardallat *álgu*, *konsonántarávda*, *vokálarávda*, *loahppa*, *skárru* de muitala dat iešalddis ahte lea ain dutkandárbu dán suopmana fonologijja dáfus. Livččii maid miellagiddevaš dárkileappot iskat dán suopmana ja eará davvisámeigiela suopmaniid [*u*, *ü*, *ö*] vokálaid fonologalaš stáhtusa. Goalmmát miellagiddevaš ášši mii lea bohcciidan dán suopmana dutkkadettiin, lea dárkileappot iskat aspirašuvnna obstruenttaid ovddabealde ja maŋábealde, ja geahččalit ohcat sivaiddán distribušuvdnii. Dán suopmanis lea oainnat postaspirerejuvvon obstruenttat *álggus*, omd. [*p[˘]oβ̃na*], ja dán dutkosis lean dulkon omd. dákkár konsonántakombinašuvnnaid [*goḥ̃p̃i*, *gāḥ̃č̃i*] konsonántačoahkkin. Ja jearaldat lea ahte lea go dáid vejolaš dulkot preaspirašuvnan? Čuoggás 3.4 problematiserejin maid veaháš largo- ja allegrohámiid geavaheami. Largo- ja allegrohámit leat oassin fonologijjas ja danin livččii maid miellagiddevaš iskat largo- ja allegrohámiid geavaheami dárkileappot.

Muđui livččii maid miellagiddevaš iskat galle badjesuopmana ja eará suopmana Kárášjoga giellaguovllus leat, vrd. dainna maid mun čállen čuoggás 1. s. 4–5.

Mun doaivvun mu masterdutkan šattašii buorrin nannet máhtolašvuoda Kárašjoga suopmaniin ja eará sápmelaš suopmaniin. Doaivvun maid ahte masterdutkan movttiidahtáši eanebuid bargagoahit iežaset suopmaniiguin ja sámegielain.

GÁLDUT

- Bergsland, Knut (1946): *Røros-lappisk grammatikk. Et forsøk på strukturell språkbeskrivelse*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skrifter XLIII. Oslo.
- Bjorvand, Harald – Hovdhaugen, Even – Gram Simonsen, Hanne (red.) (1982): *Språkvitenskap, En elementær innføring*. 2. utgave. Universitetsforlaget. Oslo-Bergen-Tromsø.
- Breie Henriksen, Marit (2002): *Liidnavuona suopmana fonologiija, Mearrasáme giela suopmana fonologalaš guorahallan*. Sáme giela váldofágadutkamuš. Tromssa Universitehta. Tromsa.
- Eira, John Henrik (1985): *Gárášjoga suopmana diftonggat*. Girjjs: *GIELLA, dutkan, dikšun ja oahpaheapmi*. Dieđut nr .2, 1985. Sámi Instituhtta. Guovdageaidnu.
- (1990): *Den samiske ordform*. Prosjektoppgave våren 1990, Praktisk-Pedagogisk Utdanning. Alta lærerhøgskole. Alta. Ii almmuhuvvon.
- Endresen, Rolf Theil (1976): *A short introduction to northern Saami*. Almmutkeahkes máŋggus. Universitetet i Oslo. Oslo.
- (1988): *Fonetikk. Ei elementær innføring*. Universitetsforlaget.
- Hasselbrink, Gustav (1965): *Alternative Analyses of the Phonemic System of Central South-Lappish*. *Uralic and Altaic Series vol. 49*. Indiana University Publications. Bloomington.
- Hyman, Larry M. (1975): *Phonology, Theory and analysis*. Holt, Rinehart and Winston. New York.
- Itkonen, Terho (1956): *Outakosken lapinmurteen vokaalisto*. SUSA 58, 4. Helsinki.
- (1971): *Itäruijanlapin foneemianalyysin pulmia Outakosken murteen valossa*. *Lapin murteiden fonologiaa* (Itkonen, Erkki – Itkonen, Terho – Korhonen, Mikko – Sammallahti, Pekka). Castrenianumin toimitteita 1. Helsinki.
- Kemi, Kjell (1994): *Dialektgrensen mellom Kárášjohka og Guovdageaidnu*. Hovedfagsoppgave i samisk. Universitetet i Oslo. Oslo.
- Korhonen, Mikko (1981): *Johdatus lapin kielen historiaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Krámský, Jiří (1974): *The Phoneme*. Wilhelm Fink Verlag. München.
- Kåven, Brita – Jernsletten, Johan – Nordal, Ingrid – Eira, John Henrik – Solbakk, Aage (1995): *Sámi-dáru sátnegirji*. Davvi Girji o.s.. Kárášjohka.

- Lass, Roger (1984): *Phonology. An introduction to basic concepts*. Cambridge Textbooks in linguistics. Cambridge University press. Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney.
- Magga, Ole Henrik (1980): *Giellaoahppa. Jietna-, hápme- ja cealkkaoahppa oanehaččat čilgejuvvon*. Dieđut nr. 3, 1980. Sámi Instituhtta. Guovdageaidnu.
- (2008): *Fonetihka vuodđu*. Logaldatmánnggus. Sámi Allaskuvla. Guovdageaidnu.
- Magga, Tuomas (1984): *Duration in quantity of bisyllabics in the Guovdageaidnu dialect of North Lappish*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B Humaniora No. 11. Oulu.
- Nickel, Klaus Peter (1990): *Samisk grammatikk*. Universitetsforlaget.
- Nickel, Klaus Peter – Sammallahti, Pekka (2011): *Nordsamisk grammatikk*. Davvi Girji AS, Karasjok.
- Nielsen, Konrad (1902): *Die quantitäsverhältnisse im Polmaklappischen*. SUST XX. Helsingfors.⁹³
- (1979): *Lappisk (samisk) ordbok I–V*. Instituttet for sammenlignende Kulturforskning. 2. opplag. Universitetsforlaget. (Larvik) Oslo.
- (1979): *Lærebok i Lappisk (samisk)*. Instituttet for sammenlignende Kulturforskning. 2. opplag. Universitetsforlaget. (Larvik) Oslo.
- Sammallahti, Pekka (1971): *Ehdotus norjanlapin länsimurteiden fonemaattiseksi transkriptioksi. Lapin murteiden fonologiaa* (Itkonen, Erkki– Itkonen, Terho – Korhonen, Mikko – Sammallahti, Pekka). Castrenianumin toimitteita 1. Helsinki.
- (1977): *Norjansaamen Itä-Enontekiön murteen äänneoppi*. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 160. Helsinki.
- (1980): *Jietnadataohppa. Fonetihka vuodđoáššit I*. Dieđut nr. 2, 1980. Sámi Instituhtta. Guovdageaidnu.
- (1984): *The Phonology of the Guovdageaidnu dialect of North Saami. Some Notes. Riepmočála. Essays in Honour of Knut Bergsland* (ed. Bernt Brendemoen – Even Hovdhaugen – Ole Henrik Magga). Novus Forlag As. Oslo.
- (1998): *The Saami Languages. An Introduction*. Davvi Girji OS. Kárášjohka.
- (2002): *Jietnadataohppa vuodđokursa*. Logaldatmánnggus. Oulu Universitehta. Oulu.

⁹³ Bearbasiiddus lea vuodđalohku 1903 ja álgošiidus 1902.

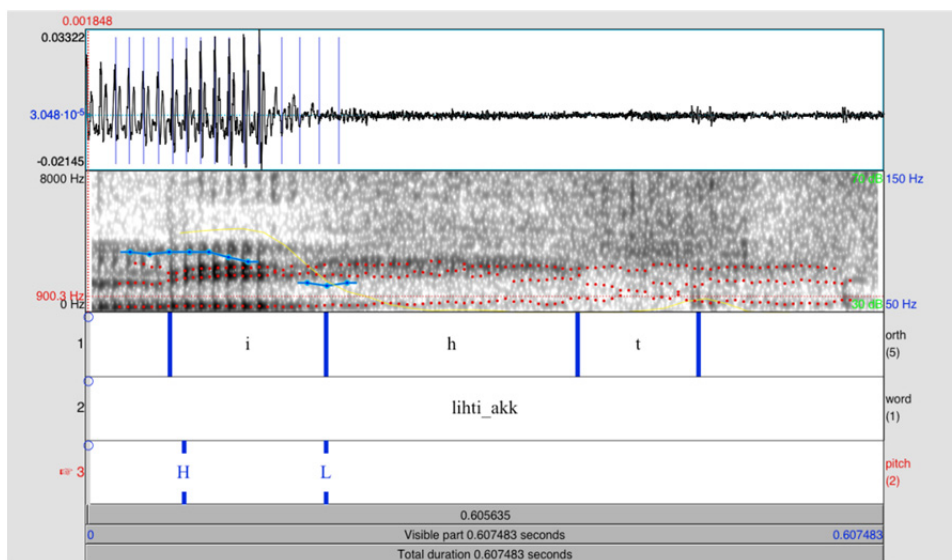
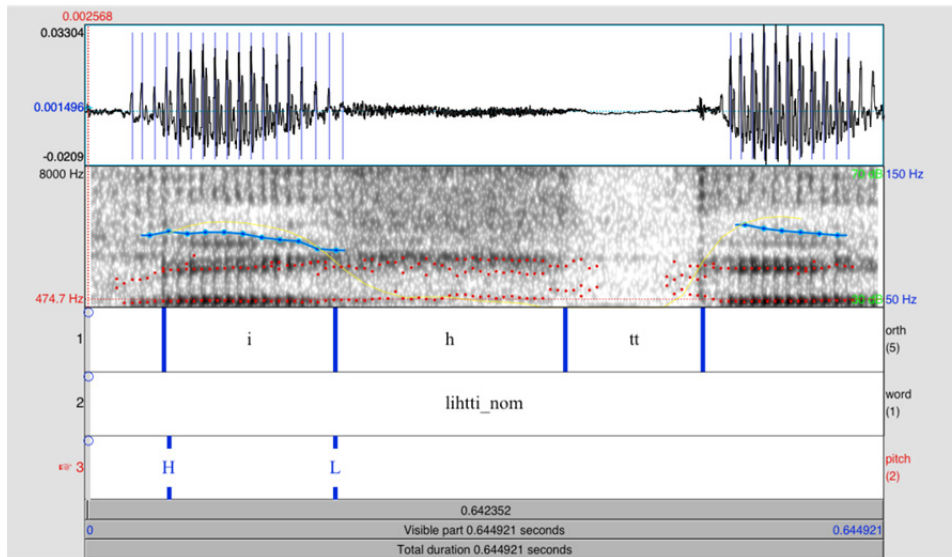
- (2007): *Gielladutkama terminologija*. Davvi Girji OS. Kárášjohka.
- Sovijärvi, Antti ja Peltola, Reino (1977): *Suomalais-Ugrilainen tarkekirjoitus*. Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja 9. Helsinki.
- Trubetzkoy, N. S. (1971): *Principles of Phonology*. 2. oplag. University of California Press. Berkeley and California. Duiskagielat orginála *Grundzüge der Phonologie*.

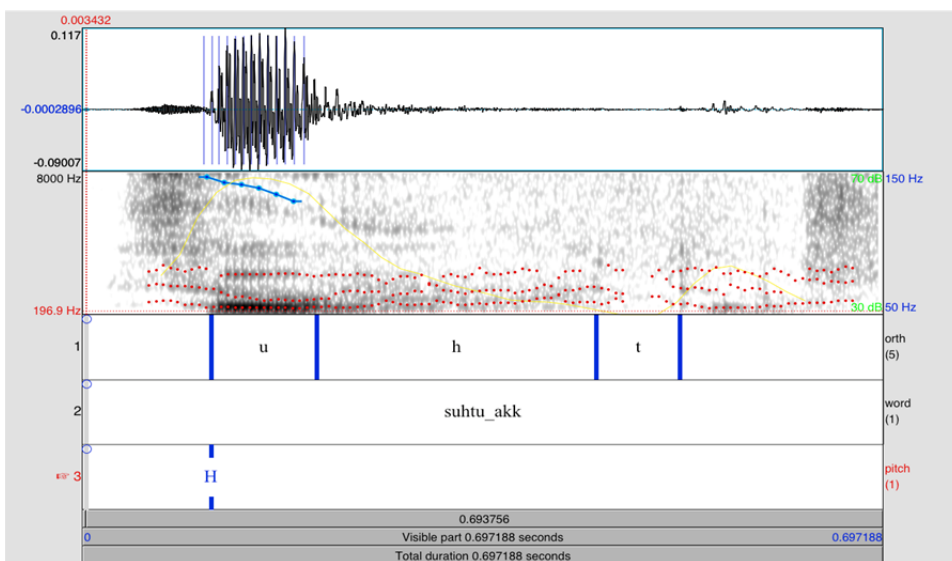
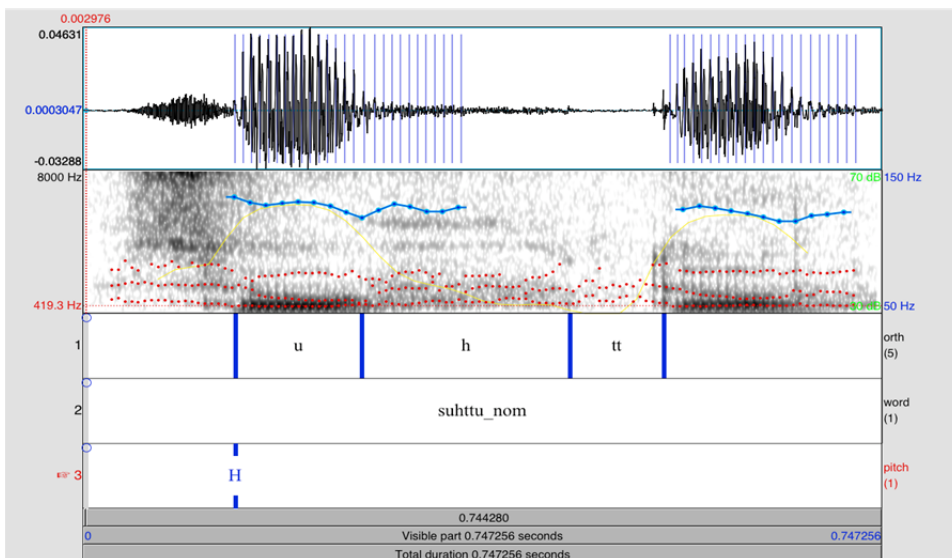
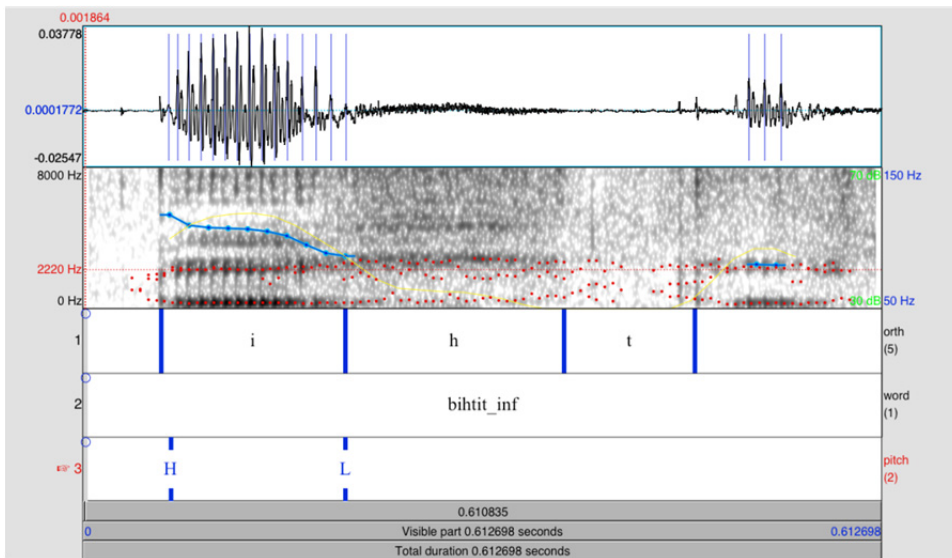
Njálmmálaš gáldut:

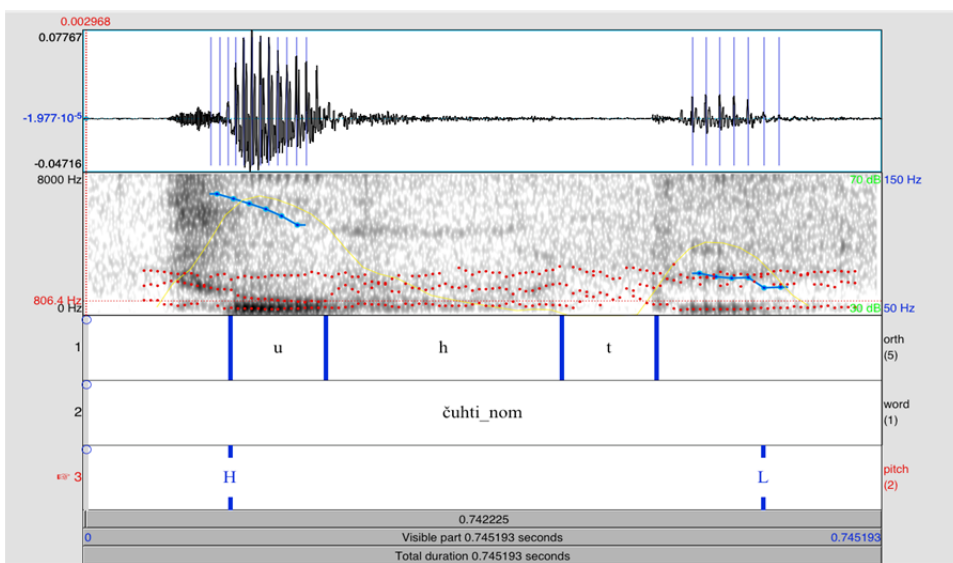
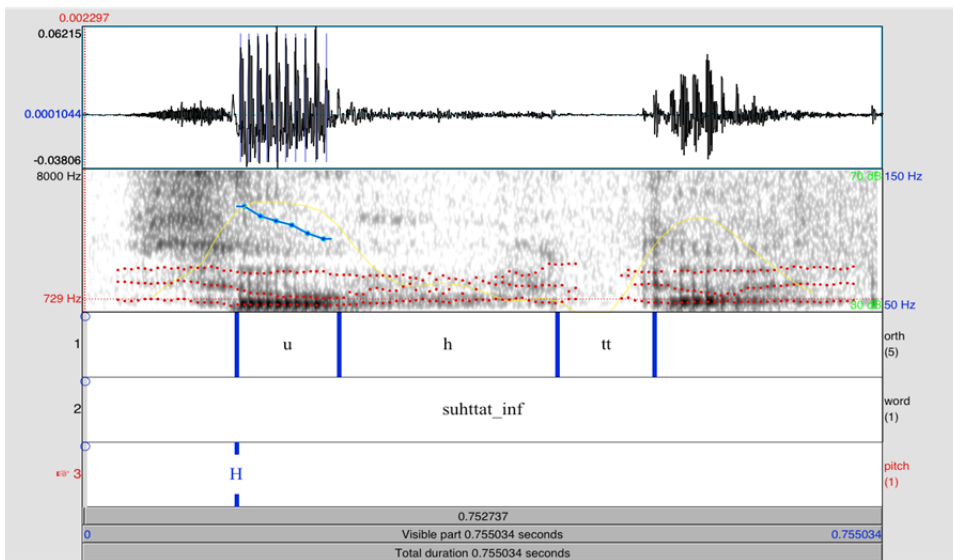
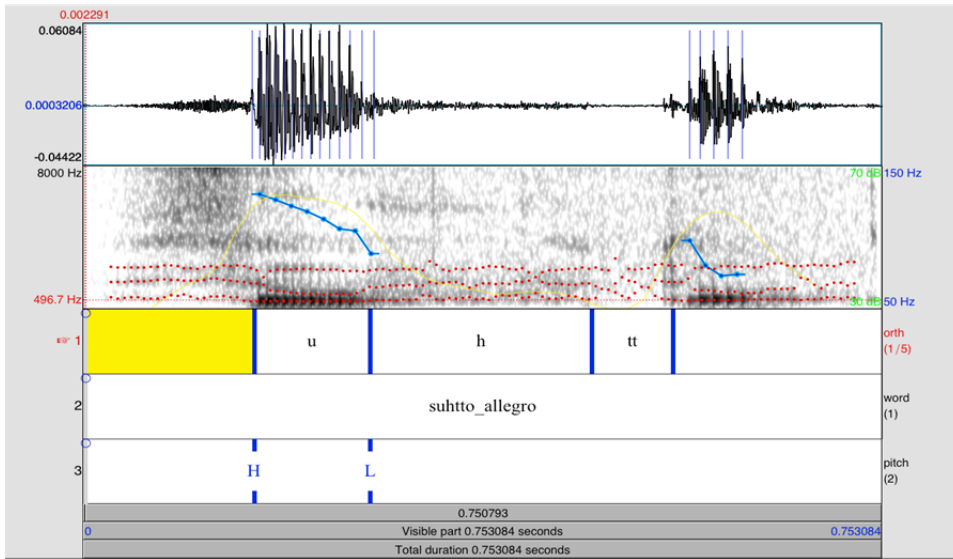
Eira, John Erik, Kárášjohka, 2010–12.

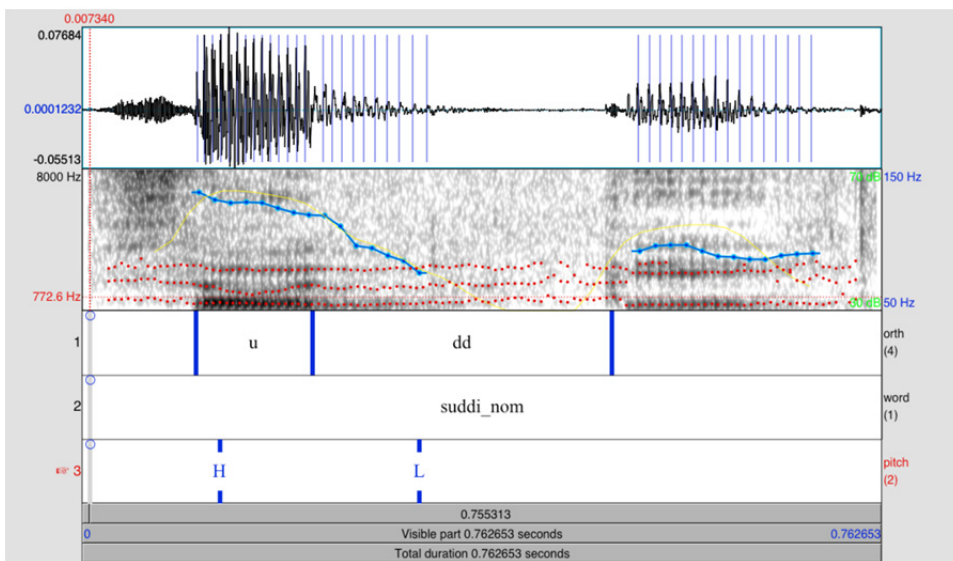
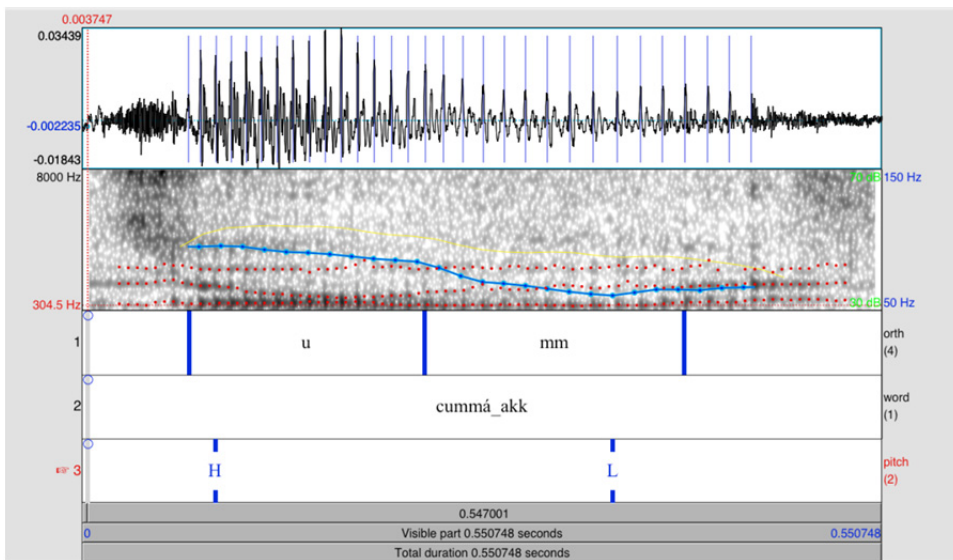
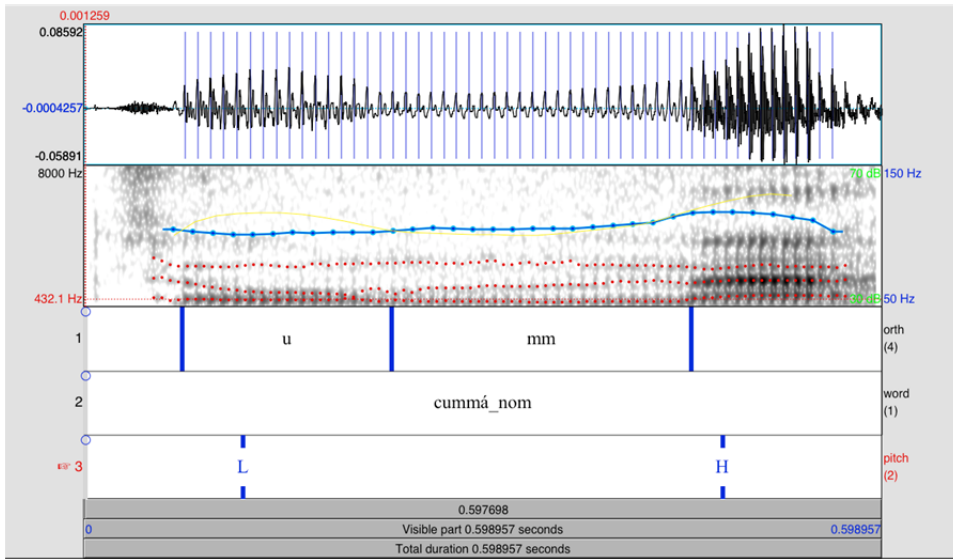
MILDOSAT

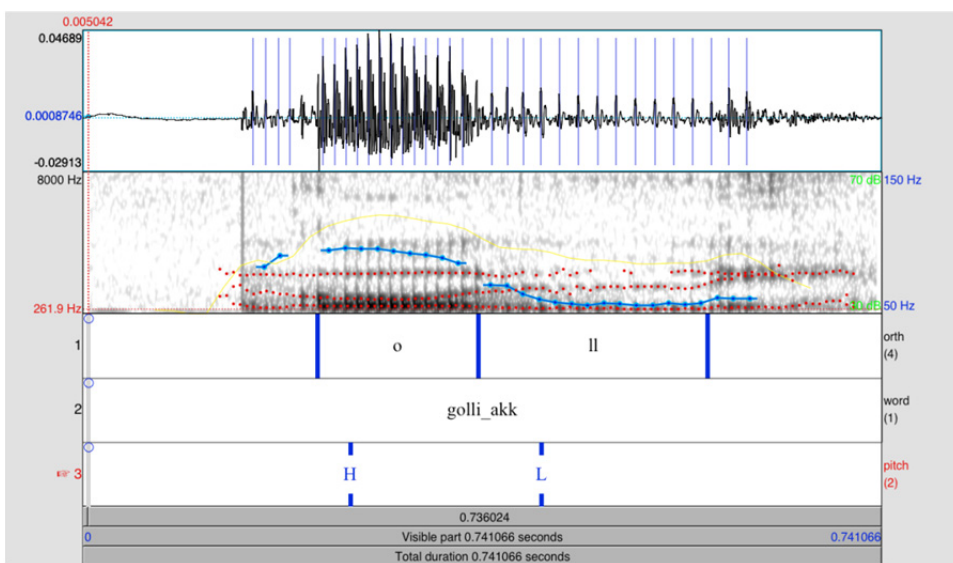
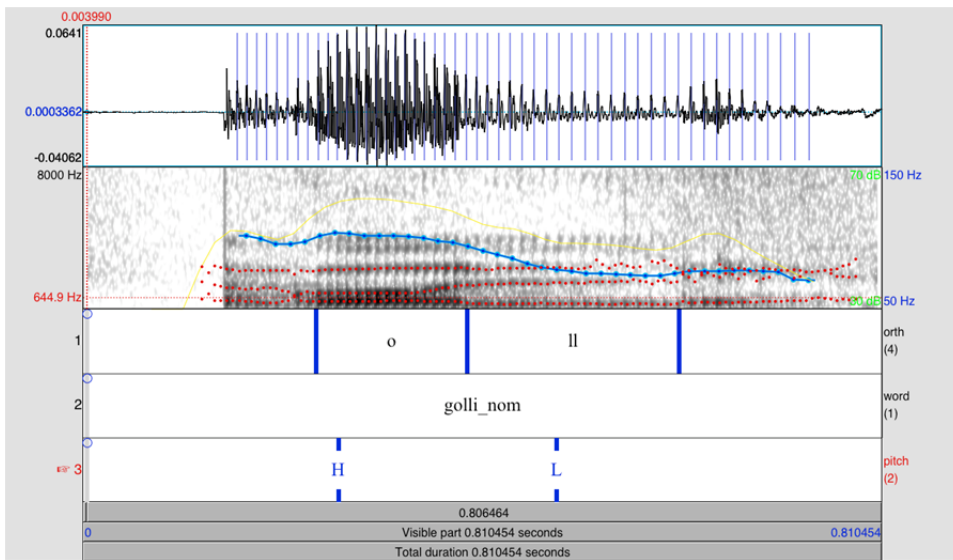
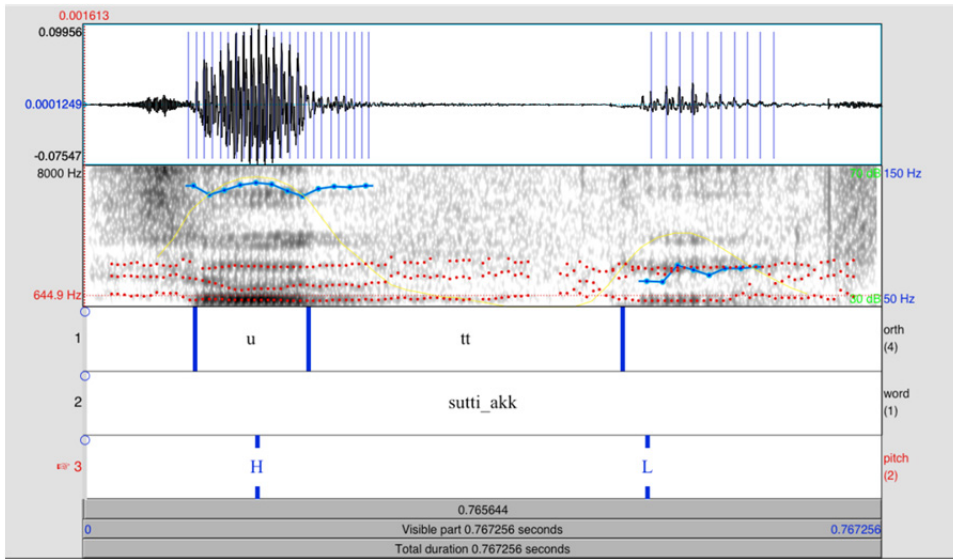
Miiddus 1. Spektrográmmat

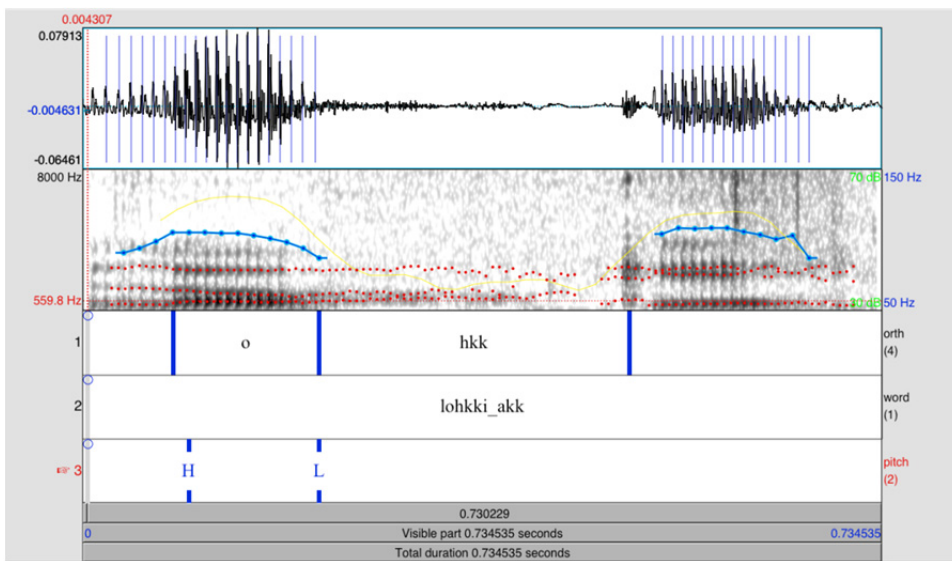
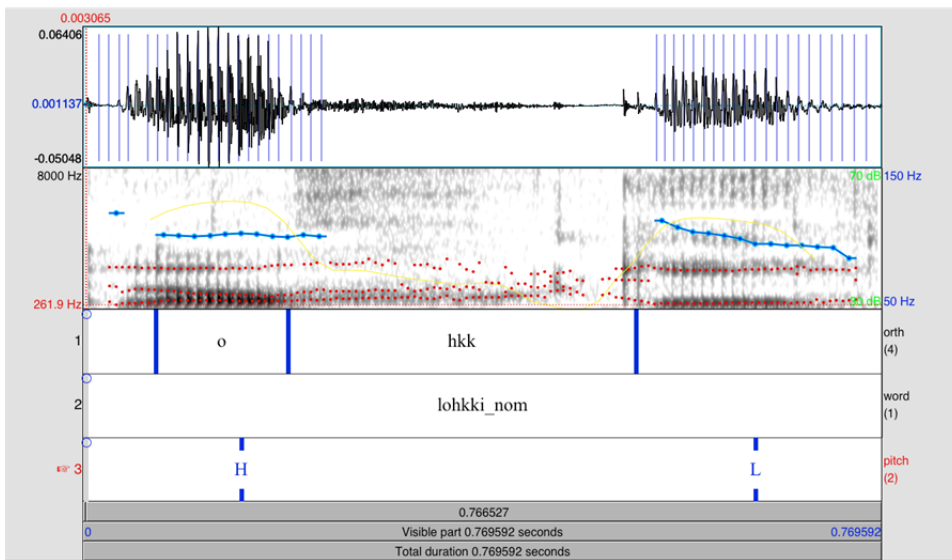
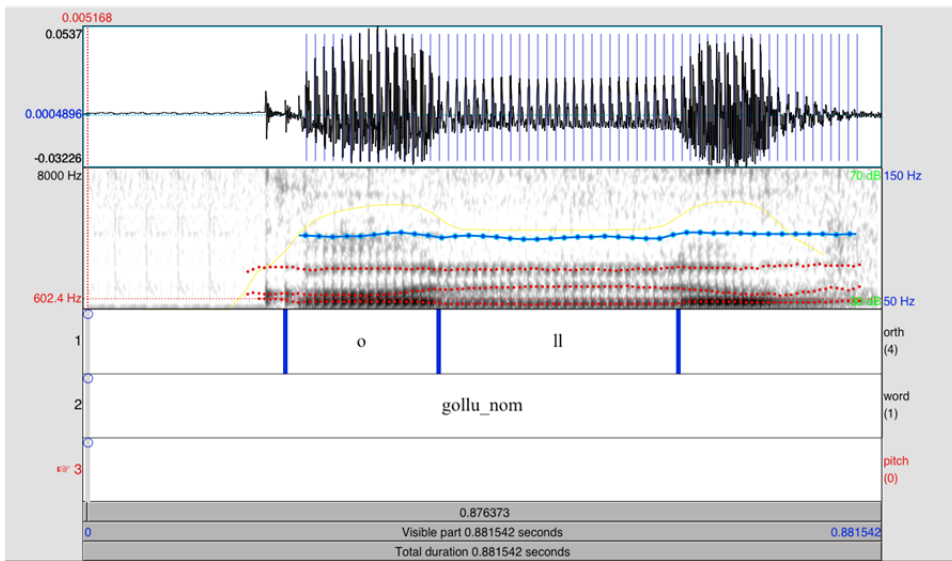

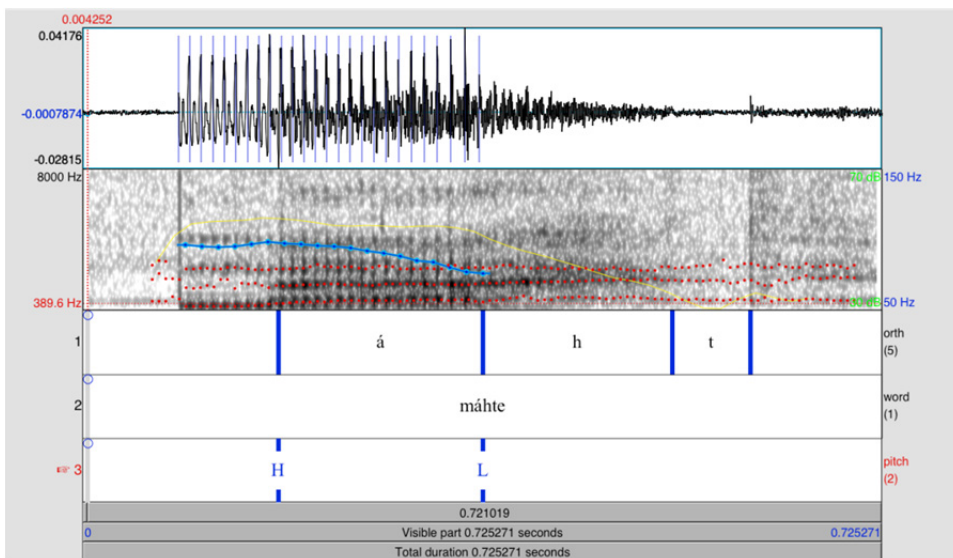
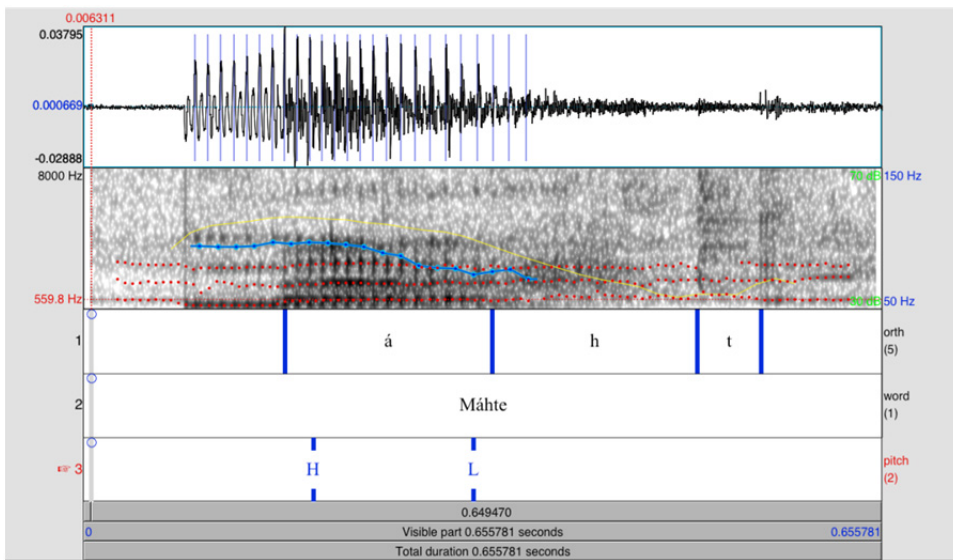
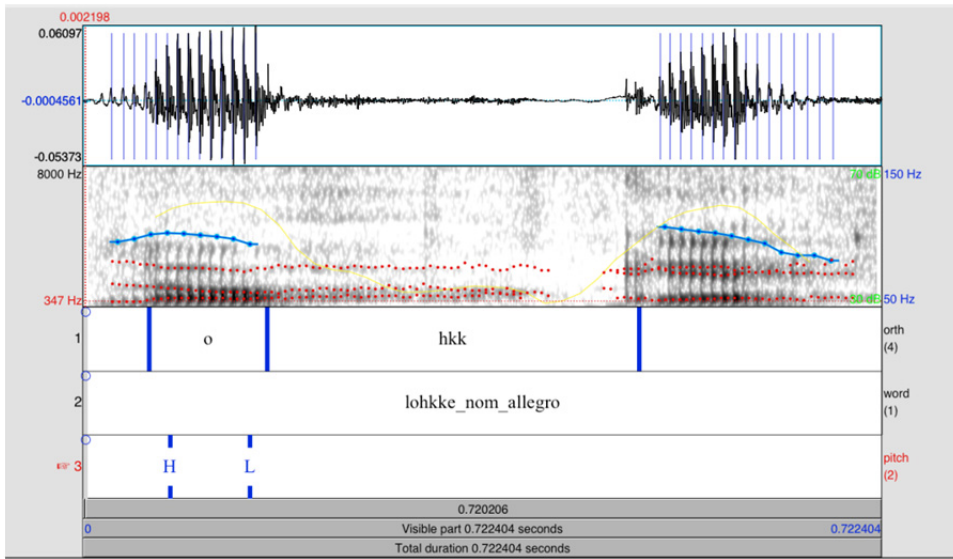

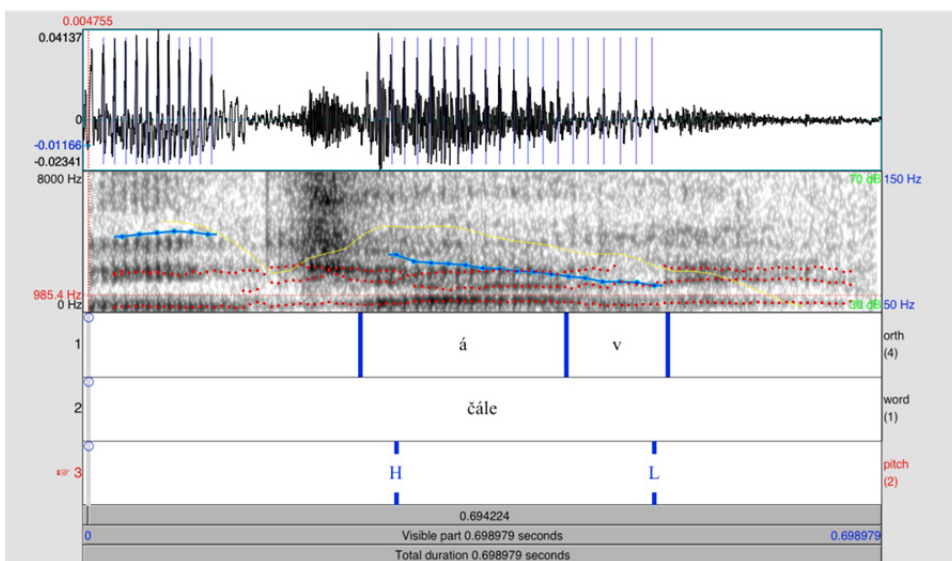
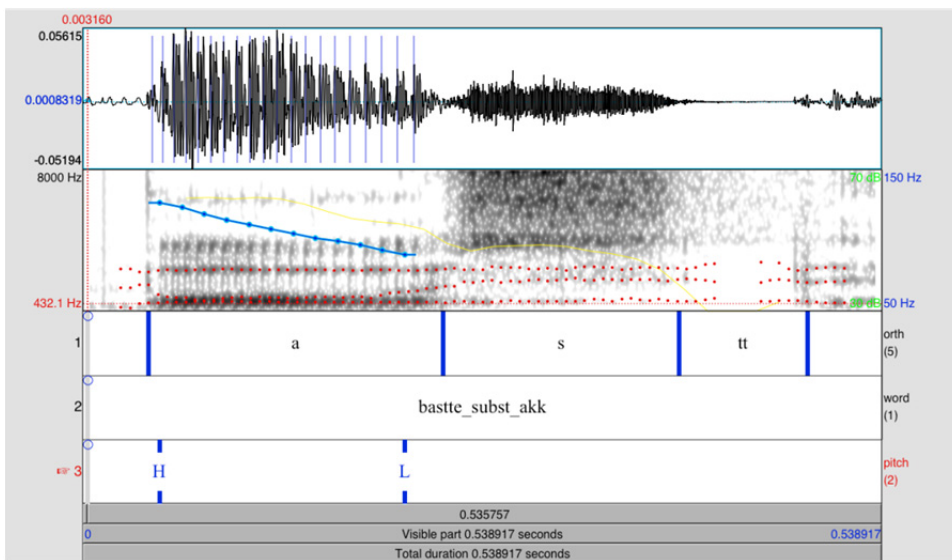
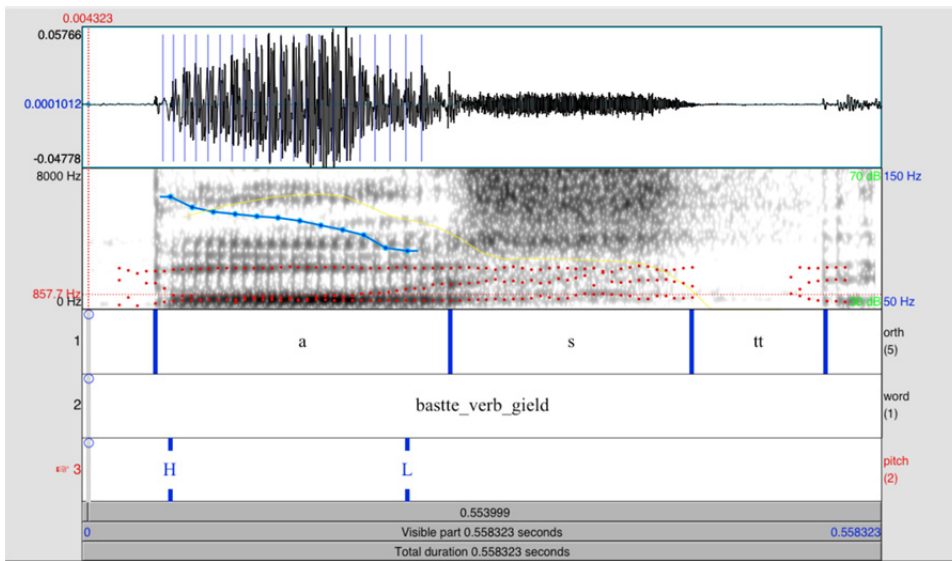

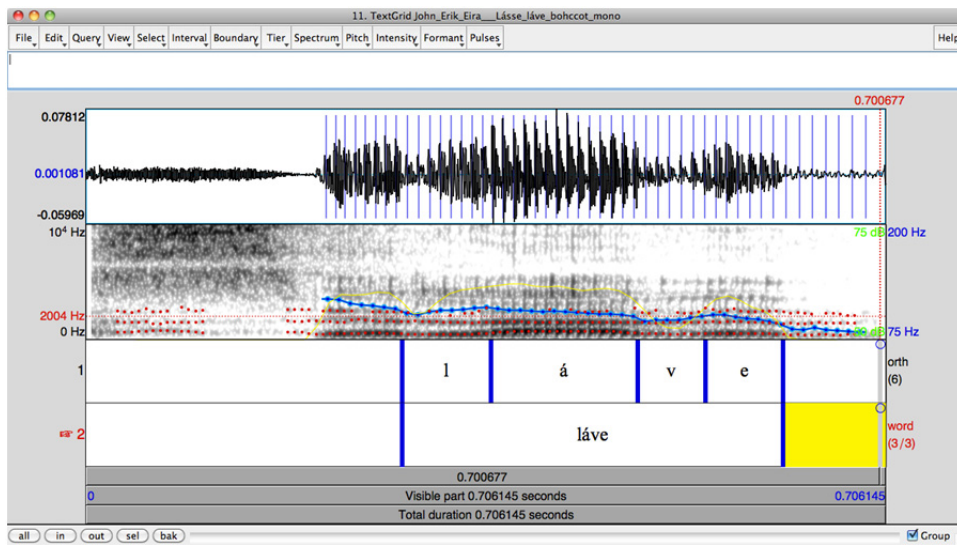

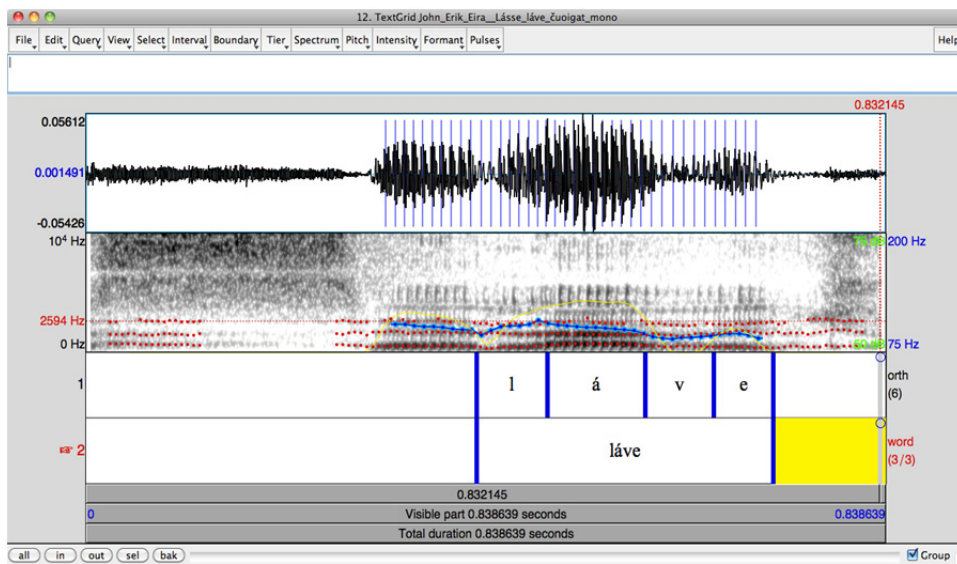

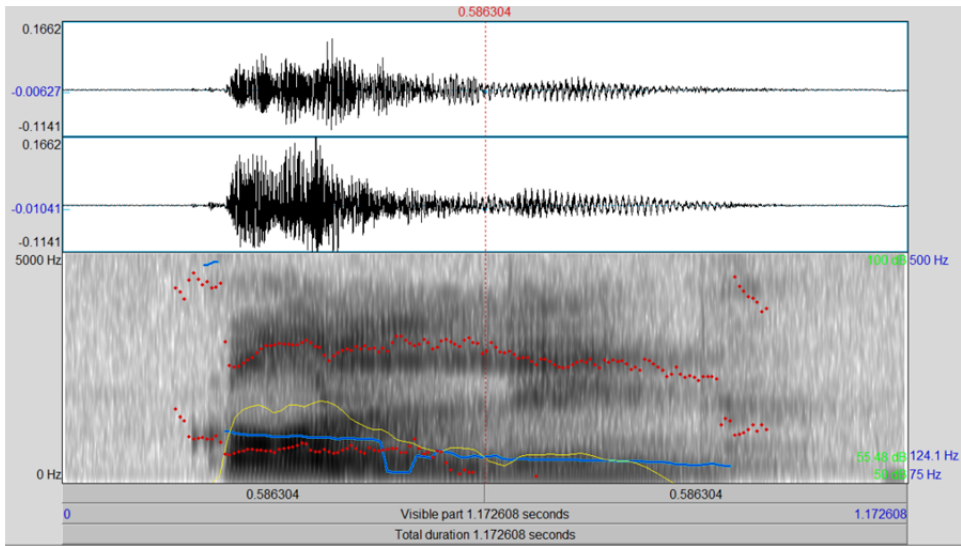
nomen

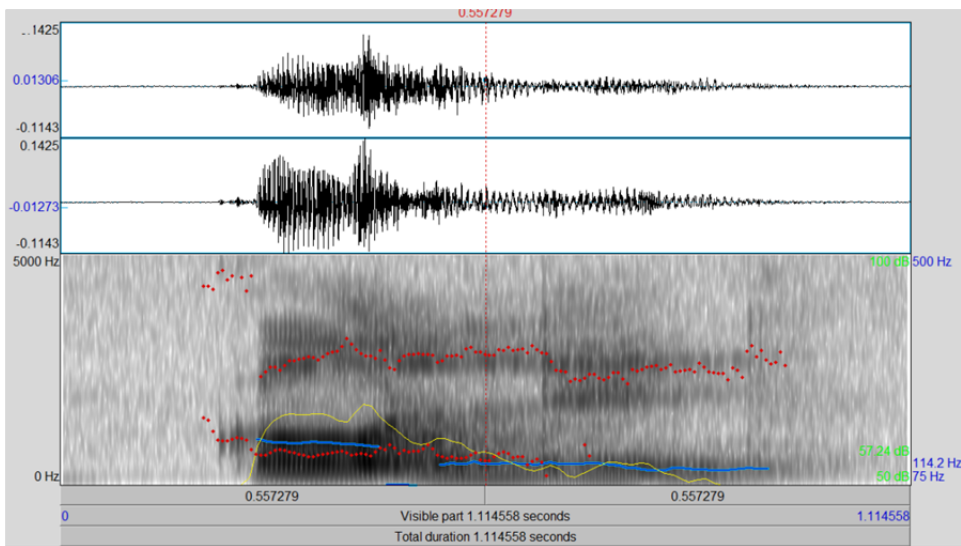
vearba

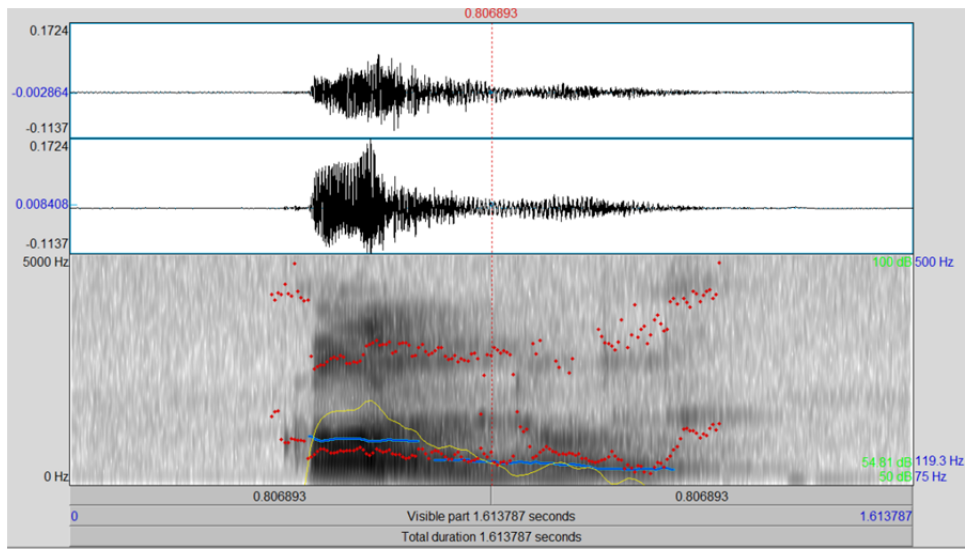
/kollin/

/koollin/

/kolluun/

/koolluun/

